

TOISTAISEKSI TURVASSA

Kodin ulkopuoliselta sijoitukselta välttyneiden
lasten perhe- ja palvelutaustat sekä tilanteet

SUSANNA TOLONEN

Tampereen yliopisto

Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö

Sosiaalityön pro gradu -tutkielma

Marraskuu 2016

Tampereen yliopisto
Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö

TOLONEN, SUSANNA: Toistaiseksi turvassa: kodin ulkopuoliselta sijoitukselta välttyneiden lasten perhe- ja palvelutaustat sekä tilanteet

Pro gradu -tutkielma, 83 s.

Sosiaalityö

Ohjaaja: Aino Ritala-Koskinen

Marraskuu 2016

Pro gradu -tutkielmani aiheena on kodin ulkopuolisilta sijoituksilta välttyneiden lasten perhe- ja palvelutaustat sekä tilanteet. Tutkielman tavoitteena on selvittää, keiden lasten ja nuorten kohdalla sijoitukselta välttyään, vaikka sitä olisi jo tarkkaan harkittu. Lisäksi tarkoituksena on selvittää, mitä ovat nämä sijoituksilta välttymisen tilanteet ja mahdolliset vaihtoehdot sijoituksille. Tutkielman taustoituksessa tarkastelen Suomen lastensuojelujärjestelmän lisäksi erityisesti Yhdysvalloissa sijoitusten ennaltaehkäisyyn kehitettyjä palvelumuotoja.

Tutkielmani aineisto kuuluu Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) Huostaanoton taustat ja syyt, palvelupolut ja kustannukset (HuosTa) -hankkeen aineistoon, joka on osa laajempaa Lastensuojelun kehittämis- ja tutkimushanketta (LaskeTut). Lapsikohtainen kyselyaineisto sisältää 410 lapsen lastensuojeluasiaan liittyviä tietoja, jotka lasten sosiaalityöntekijät ovat koonneet sähköiselle kyselylomakkeelle. Olen tutkinut kyseisestä aineistosta ”sijoitus vältetty” -ryhmän lasten tietoja. ”Sijoitus vältetty” -aineisto piti sisällään 33 lapsen tiedot, mutta jätin yhden lapsen aineistosta pois, koska hänen kohdallaan sijoitukselta ei oltu välttytty. Tutkimusaineistoni koostuu siis 32 lapsen tiedoista. Olen saanut tutkimusaineiston käyttööni THL:stä tutkimusluvalla. Olen analysoinut aineiston laadullistamalla määrällistä aineistoa, jonka jälkeen olen käyttänyt analyysimenetelmänä sisällönanalyysia ja luokittelua.

Tutkimusaineiston lasten taustat vastaavat pääosin koko HuosTa-aineiston lasten taustoja. Tutkimustulokseni tuovat esiin sijoituksilta välttymisen tilanteiden epävarmuuden. Lähes joka toisen lapsen tilanteessa sijoitukselta on välttytty vain toistaiseksi, eikä sosiaalityöntekijä näe tilanteessa varmuutta tai pysyvyyttä lapsen tilanteen jatkoon suhteen. Näiden lasten kohdalla tilannetta kannatellaan avohuollon tukitoimilla, sopivaa sijoituspaikkaa ei ole löytynyt, tai asiakasperhe on kieltäytynyt heille tarjotuista palveluista, eivätkä kiireellisen sijoituksen kriteerit ole vielä täyttyneet. Kuitenkin lähes puolessa lasten tilanteista sijoitukselta on välttytty palvelujärjestelmän tarjoaman tuen tai perheen/läheisten avulla. Muutamassa tapauksessa sijoitusta ei ole tehty, koska nuori on ollut lähestymässä täysi-ikäisyyttä tai toinen instituutio on ollut ensisijainen lastensuojeluun nähden. Jatkossa sijoitukselta välttymisen tilanteita tulisi tutkia enemmän, jotta voitaisiin kehittää erityisesti sijoitusten ennaltaehkäisyyn kohdennettuja palveluja ja tukimuotoja.

Avainsanat: sijoituksen ennaltaehkäisy, sijoitukselta välttyminen, ennaltaehkäisevä lastensuojelu, kodin ulkopuolinen sijoitus

TOLONEN, SUSANNA: Safe until further notice: family- and service background and situations of the children who have avoided out-of-home placement

Master's Thesis, 83 pages

Social Work

Supervisor: Aino Ritala-Koskinen

November 2016

Subject of my master's thesis is the family- and service background and situations of the children who have avoided out-of-home placement. Objective of my thesis is to find out who are the children who have avoided out-of-home placement even if it has been well thought out. Also my purpose is to find out what are these situations of placement prevention and possible alternatives for the placements. In background research I observe Finnish child protection system and also especially services that are developed to prevent placement in USA.

Data of my master's thesis is taken from Background and reasons of custody, service process and expenses (HuosTa) -project data which is a part of wider development- and research project on child protection (LaskeTut) by the Finnish National Institute for Health and Welfare (THL). Child-specific survey data includes 410 children's information related to child protection. This data is gathered on to an electrical questionnaire by children's social workers. I have researched data of the children that belong to the "placement avoided" -group. "Placement avoided" -data had information of 33 children, but I left one child out of the research because in this case the placement was not avoided. Thus my research data consists of 32 children's information. I have gotten access to the research data by a research permit by the THL. I have analysed the data by making qualitative data from quantitative data after which I have used content analysis and classification.

Backgrounds of the children in the research data correspond mainly the whole HuosTa data's children's backgrounds. My research results show the uncertainty of "placement avoided" -situations. Nearly in every other child's situation the placement has avoided only for the time being and the social worker does not see certainty nor stability concerning the child's situation. These child's situation is supported by open welfare support measures, a suitable placement place has not been found or client family has declined the services offered to them and the criteria of urgent placement has not been yet fulfilled. Even though in nearly half of the children's cases the placement has been avoided with the help from a service system or relatives/familiar. In few cases placement has not been done because the youth has been closing full age or other institution has been the primary compared to child protection. In future the placement avoided situations should be investigated more to develop services and forms of support that are especially allocated to prevention of placements.

Key words: placement prevention, avoiding of the placement, preventive child protection, out-of-home placement

SISÄLLYSLUETTELO

1 Johdanto	1
2 Lastensuojelun sosiaalityö Suomessa	3
2.1 Lastensuojelun perustehtävä.....	3
2.2 Ennaltaehkäisevä lastensuojelu	4
3 Kodin ulkopuolisten sijoitusten ennaltaehkäisy Suomessa ja maailmalla	11
3.1 Sijoitusten ennaltaehkäisy avohuollon palveluiden avulla Suomessa.....	11
3.2 Sijoitusten ennaltaehkäisy erilaisten ohjelmien avulla Yhdysvalloissa	14
3.3 Ennaltaehkäisyn haasteet.....	18
3.4 Muut tekijät sijoitusten ennaltaehkäisyssä	19
4 Tutkielman toteuttaminen	22
4.1 Tutkimuksen tehtävä ja tutkimuskysymykset	22
4.2 Aineistona sosiaalityöntekijöiden täyttämät kyselylomakkeet.....	23
4.3 Aineiston analyysi	26
4.4 Tutkimuksen eettisyys.....	31
5 Sijoituksilta välttyneiden lasten perhe- ja palvelutaustat	33
5.1 Lapsen ja perheen olosuhteisiin liittyvät taustatekijät.....	33
5.2 Lastensuojelutilanteen taustalla olevat tekijät	37
5.3 Lapsen ja perheen saamat palvelut ja tuki.....	46
6 Sijoituksilta välttyneiden lasten tilanteet	57
6.1 Sijoitus vältetty tuen avulla	58
6.1.1 Sijoitus vältetty tukitoimien, palveluiden ja/tai ammatillisen yhteistyön avulla.....	58
6.1.2 Sijoitus vältetty perheen tai läheisten tuen avulla.....	60
6.2 Sijoitus vältetty toistaiseksi	63
6.2.1 Tilannetta kannatellaan avohuollon tukitoimilla	63
6.2.2 Sopivaa sijoituspaikkaa ei ole löytynyt	66

6.2.3 Asiakas kieltäytyy palveluista, kiireellisen sijoituksen tai huostaanoton kriteerit eivät ole vielä täyttyneet.....	67
6.3 Lastensuojelun väistytvä rooli lapsen tilanteessa	70
6.3.1 Nuori lähestymässä täysi-ikäisyyttä	70
6.3.2 Toisen instituution ensisijaisuus	72
7 Yhteenveto ja pohdinta	74
Lähteet.....	77

KUVIOT JA TAULUKOT

Kuvio 1. Lastensuojelun avohuollon 0–17-vuotiaiden asiakkaiden osuus (%) vastaavasta väestöstä vuosina 1996–2014	7
Kuvio 2 Kodin ulkopuolelle sijoitettujen 0-17 -vuotiaiden lasten osuus (%) vastaavanikäisestä väestöstä vuosina 2000-2014	9
Kuvio 3. Tutkimusryhmät (%)	24
Kuvio 4. Analyysiprosessi	26
Kuvio 5. Lasten sukupuoli (%).....	34
Kuvio 6. Lasten iät (%).....	34
Kuvio 7. Lasten huoltajuus (%)	35
Kuvio 8. Lasten asuinpaikka tutkimushetkellä (%)	36
Kuvio 9. Kuvio Perheen sosioekonomisiin ja ympäristötekijöihin liittyvät tekijät lapsen tilanteen taustalla (%)	38
Kuvio 10. Lapsen vanhempien vanhemmuuteen liittyvät asiat lapsen tilanteen taustalla (%)	39
Kuvio 11. Lapsen vanhempien ongelmalliseen käyttäytymiseen liittyvät asiat lapsen tilanteen taustalla (%)	40
Kuvio 12. Lapsen vanhempien vanhemmuuteen ja kasvatustyyliin liittyvät asiat lapsen tilanteen taustalla (%)	42
Kuvio 13. Lapsen terveydentilaan liittyvät asiat (%).....	43
Kuvio 14. Lapsuuteen ja nuoruuteen liittyvät asiat lapsen tilanteen taustalla (%)	44
Kuvio 15. Lapsen tai nuoren ongelmalliseen käyttäytymiseen liittyvät tekijät lapsen tilanteen taustalla (%)	45

Kuvio 16. Lapsen tai nuorten instituutioihin kiinnittymisen vaikeudet lapsen tilanteen taustalla (%)	46
Kuvio 17. Sijoituksilta välttymisen tilanteet (n=32)	57
Kuvio 18. Sijoitus vältetty tuen avulla (n=14)	58
Kuvio 19. Sijoitus vältetty toistaiseksi (n=13)	63
Kuvio 20. Lastensuojelun väistynyt rooli lapsen tilanteessa (n=5)	70

Taulukko 1. Sijoitus vältetty -ryhmän lasten aiemmat sijoitukset viimeisen 12 kk aikana (n=32)	47
Taulukko 2. Taloudellinen tuki viimeisen 12 kk aikana (n=32)	49
Taulukko 3. Kotiin viety apu ja tukihenkilö/-perhe viimeisen 12 kk aikana (n=32)	50
Taulukko 4. Terapia sekä psykiatrinen tai muu lääketieteellinen tutkimus ja hoito viimeisen 12 kk aikana (n=32)	51
Taulukko 5. Lapsen vanhemman päihde- ja psykiatrinen hoito viimeisen 12 kk aikana (n=32)	53
Taulukko 6. Lapsen saama tuki päivähoidon ja koulun kautta viimeisen 12 kk aikana (n=32)	53

1 Johdanto

Tutkimukseni aiheena ovat kodin ulkopuoliselta sijoitukselta välttyneiden lasten tilanteet ja niihin liittyvät perhe- ja palvelutaustat. Tarkoitukseni on tutkia, keiden lasten ja nuorten kohdalla sijoitukselta vältytään, vaikka sitä olisikin jo harkittu tarkkaan. Lisäksi tarkoitus on tutkia, mitä ovat nämä sijoituksilta välttymisen tilanteet. Onko sijoituksille löydettävissä vaihtoehtoja?

Lapsen sijoittaminen kodin ulkopuolelle ja huostaanotto ovat lastensuojelun viimesijaisimpia keinoja turvata lapsen kasvu ja kehitys. Ne ovat toimenpiteitä, joilla puututaan voimakkaasti lapsen oikeuksiin. Ennen kuin huostaanottoon ryhdytään, tulee lapsen ja perheen tilannetta arvioida monipuolisesti. Monista ohjelmista ja suunnitelmista huolimatta huostaanottojen määrät ja sijoitukset kodin ulkopuolelle ovat kasvaneet Suomessa (esim. Heino 2014, 293). On kuitenkin myös tilanteita, joissa sijoitukselta ja huostaanotolta vältytään, vaikka niitä olisi harkittu tarkkaan, niistä olisi keskusteltu lapsen tai perheen kanssa ja selvitys lapsen sijoituksen tarpeesta olisi tehty. Näissä tilanteissa lapsen auttamiseksi on löytynyt jokin muu vaihtoehto kuin sijoitus kodin ulkopuolelle.

Sijoitukselta ja huostaanotolta välttyminen tai niiden ennaltaehkäisy on aihe, jota ei ole kovinkaan paljon tutkittu aiemmin. Aihe on mielestäni yhteiskunnallisesti merkittävä, koska perheen yhdessä pitäminen on useimmiten lapsen edun mukaista. Sijaishuolto ja huostaanotot ovat myös yhteiskunnalle hyvin kalliita toimenpiteitä, joten vaihtoehdot niille olisivat myös taloudellisesti kannattavampia ratkaisuja (Ahlgren-Leinvuo 2014, 9–21).

Tutkimuksen aineistona on THL:n Huostaanoton syyt ja taustat (HuosTa) 2013–2015 –hankkeen lapsikohtainen kyselyaineisto, joka on kerätty tutkimuksen yhteistyökuntien sosiaalityöntekijöiltä. Aineistossa lapset on jaettu kolmeen eri tutkimusryhmään: ”suunta sijoitukseen”, ”suunta kotiin” ja ”sijoitus vältetty”. Koko HuosTa-aineistosta tutkin ”sijoitus vältetty”-ryhmän lapsia koskevaa aineistoa. Aineistossa on paljon kvantitatiivista aineistoa lasten taustoista, joista olen muodostanut kvalitatiivista eli laadullista aineistoa. Lisäksi mielenkiintoni kohteena ovat kyselyn avovastaukset, joissa sosiaalityöntekijät ovat kuvanneet lapsen tilannetta tarkemmin.

Tutkielman toisessa luvussa tarkastelen suomalaista lastensuojelujärjestelmää keskittyen erityisesti lastensuojelun ennaltaehkäisevään työhön. Kolmannessa luvussa kerron suomalaisista avohuollon palveluista ja lisäksi erityisesti Yhdysvalloissa sijoitusten ennaltaehkäisyyn kehitetyistä ja siellä käytössä olevista ohjelmista ja muista palvelumuodoista. Neljännessä luvussa käyn läpi tutkimustehtävän ja tutkimuskysymykset sekä kerron tutkimusaineistosta. Lisäksi käsittelen analyysiproses-

sia ja tutkimuksen eettisyyttä. Tämän jälkeen viidennessä ja kuudennessa luvussa siirryn varsinaisiin tutkielmani tuloslukuihin. Ensin käsittelen sijoitukselta välttyneiden lasten perhe- ja palvelutaustoja. Tämän jälkeen esittelen muodostamani luokat sijoitukselta välttymisen tilanteille ja analysoin lasten tilanteita tarkemmin aineisto-otteita esimerkkeinä käyttäen. Seitsemännessä luvussa päätän tutkielmani kokoavaan yhteenvedoon ja pohdintaan.

2 Lastensuojelun sosiaalityö Suomessa

2.1 Lastensuojelun perustehtävä

Tässä tutkielmani toisessa luvussa erittelen erityisesti ennaltaehkäisevää lastensuojelutyötä Suomessa. Tutkielmani aihe on sijoituksilta välttyminen, joten tutkimuksen teema asettuu ennaltaehkäisevään tai ehkäisevään lastensuojelutyöhön. Käyn ensin läpi suomalaisen lastensuojelun perustehtäviä ja toisessa alaluvussa siirryn käsittelemään varsinaisesti ennaltaehkäisevää lastensuojelutyötä. Tämän luvun lopussa käyn hieman läpi myös huostaanoton ja sijoitusten käsitteitä, koska niiden ymmärtäminen on välttämätöntä tutkielmani aiheen käsittelemisessä.

Lastensuojelu on määritelty Suomen laissa laajasti. Lastensuojelulain tarkoituksena on turvata lapsen oikeus turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun. Lapsen vanhemmilla ja huoltajilla on ensisijainen vastuu lapsen hyvinvoinnista. Heidän tulee vastata lapsen kasvatuksesta ja huolenpidosta ja heillä on oikeus määrätä siitä, miten lasten kasvatusta ja huolenpitoa järjestetään. Yhteiskunnan on tuettava vanhempia ja huoltajia tässä tehtävässä ja tarjottava perheille apua riittävän varhain. Tarvittaessa lapsi ja perhe on ohjattava lastensuojelun piiriin. Lastensuojelulla on kolme perustehtävää: lasten yleisiin kasvuolosuhteisiin vaikuttaminen, vanhempien tukeminen kasvatustehtävässä ja varsinainen lasten suojelutehtävä. (Lastensuojelulaki 417/2007, 1-2§; Lastensuojelun käsikirja 2016.)

Lastensuojelu on palveluita lapsille ja lapsiperheille, mutta myös puuttumista perhe- ja vanhemmuussuhteisiin. Lastensuojelun kaksijakoisuus tulee ilmi niin käytännön työssä kuin lastensuojelulaissakin. Lastensuojelun tarkoituksena on tukea ja tuottaa palveluja lapsille ja vanhemmille erityisesti kasvatuksen ja huolenpidon riskitilanteissa, mutta myös arvioida, valvoa, muuttaa ja joskus järjestää uudelleen vanhemmuussuhteita. Joskus näitä toimenpiteitä joudutaan tekemään vastoin asianosaisten tahtoa ja toiveita. (Pösö 2007, 65.)

Oikeutus lastensuojelun perheinterventioihin voidaan perustella vetoamalla lapsen oikeuteen saada suojelua, huolenpitoa ja kasvatusta; perheen oikeuteen saada tukea huolenpito- ja kasvatustehtävään yhteiskunnalta sekä yhteiskunnan oikeuteen suojella itseään mahdollisen lasten huonon hoidon ja kaltoinkohtelun yhteiskunnallisilta seurauksilta. Yleisen edun näkökulmasta pyrkimyksenä on edistää yleistä hyvinvointia, ehkäistä ja lievittää sosiaalisia ongelmia ja muita yhteiskunnan epäkohtia sekä turvata kansalaisten oikeuksia. (Hämäläinen 2011, 52, 55.)

2.2 Ennaltaehkäisevä lastensuojelu

Lastensuojelulain (417/2007, 3a§) ja Lastensuojelun käsikirjan (2016) mukaan kunta voi järjestää ehkäisevää lastensuojelua lastensuojelun avohuollon lisäksi myös silloin, kun lapsi tai perhe ei ole lastensuojelun asiakkaana. Tällöin puhutaan usein lapsiperheiden sosiaalityöstä. Monessa kunnassa onkin eroteltu tämän jaottelun mukaan lastensuojelu ja lapsiperheiden sosiaalityö kahdeksi eri sosiaalityön kentäksi. Tässä tutkielmassa käyttäessäni käsitettä ennaltaehkäisevä tai ehkäisevä lastensuojelu sisällytän siihen kuuluvaksi sekä lastensuojelun avohuollon että lapsiperheiden sosiaalityön palvelut, koska molempien palveluiden avulla voidaan edistää ja turvata lapsen kasvua, kehitystä ja hyvinvointia sekä tukea vanhemmuutta ja siten ennaltaehkäistä mahdollisia ongelmia. Ehkäisevän lastensuojelun tukea annetaan lastensuojelun omien palveluiden lisäksi esimerkiksi opetuksessa, nuorisotyössä, päivähoidossa, äitiys- ja lastenneuvolassa sekä muussa sosiaali- ja terveydenhuollossa. (Lastensuojelulaki 417/2007, 3a§; Lastensuojelun käsikirja 2016.)

Ehkäisy tai ennaltaehkäisy eli preventio voidaan jaotella primääri-, sekundääri- ja tertiääripreventioon. Primääripreventiossa palvelut on kohdennettu koko väestölle eli esimerkiksi lastensuojelussa kaikille lapsiperheille. Yleisesti ottaen primääriprevention tarkoituksena on vähentää kaikenlaisten häiriöiden, sairauksien ja vaikeuksien esiintyvyyttä väestössä. Sekundääri- ja tertiääripreventio on kohdistettu perheille, joissa on jo ilmennyt ongelmia, tai jotka kuuluvat riskiryhmiin. Tarkemmin sekundääripreventio on kohdennettu lapsille ja nuorille, joista ollaan jo hieman huolissaan. Sekundääriprevention tavoitteena on vähentää jo olemassa olevien häiriöiden kestoja. Varhainen tunnistaminen, puuttuminen ja tukeminen kuuluvat usein sekundääripreventioon. Tertiääripreventio on kohdennettu jo lastensuojelun asiakkaana oleville lapsille ja nuorille. Sen tarkoituksena on vähentää ja lievittää häiriöiden aiheuttamaa toimintakyvyttömyyttä erilaisten kuntouttavien toimien tukemana. (Rae Grant 1995; Roberts & Macdonald 2001, 60—64; Törrönen & Vornanen 2004, 159, 177, 180—181.)

Ongelmien ennaltaehkäisystä eli preventiosta voidaan puhua myös varhaisena puuttumisena. Erityisesti lasten ongelmiin ajoissa puuttumisen ajatus alkoi kehittyä pediatriassa, kehityspsykologiassa ja lapsipsykiatriassa sitä mukaa, kun alettiin ymmärtää lapsuuden merkitys myöhempään kehitykseen. Suomeen varhaisen puuttumisen käsite tuli vuosituhaten vaihteessa, ja nyt se on jo juurtunut puhe- ja toimintakulttuureihin. (Satka 2010.)

Törrösen ja Vornasen (2004, 154) mukaan ehkäisevä työ asettuu riskien ehkäisyn ja elämännautinnon mutta myös kärsimyksen välimaastoon. Voidaan kysyä, millainen on hyvä tai

riittävän hyvä lapsuus ja kuka sen määrittelee? Lapsen hyvä, lapsen hyvinvointi tai lapsen etu ovat moninaisia käsitteitä, eikä niille voi löytää yhtä ainoaa perustaa. Näihin käsitteisiin voidaan lukea esimerkiksi vanhempien antama rakkaus, hoiva, hoito, suojelu, auktoriteetti ja esimerkki sekä jatkuvuus, pysyvyys, turvallisuus ja osallisuus perheessä. (Nätkin 2003, 37—38.) Mitä enemmän yhteiskunta pyrkii takaamaan turvallisuutta, sitä vähemmän ihmiset sietävät turvattomuutta (Evers & Nowotny 1987, 61). Tämä ilmiö on nähtävissä myös lastensuojelun ehkäisevässä työssä, kun kansalaiset odottavat enemmän palveluja ja palveluihin kohdistuu enemmän odotuksia (Törrönen & Vornanen 2004, 154).

Lastensuojelun ehkäisevän työn tavoitteena on koko lapsiväestön hyvinvointi. Lastensuojelutyön ehkäisevä työ kuten kaikki lastensuojelutyö on aina eettisesti vaativaa toimintaa. Ehkäisevän työn avulla etsitään universaaleja, kaikille tarkoitettuja ja hyvinvointia tukevia tuki- ja palvelumuotoja sekä erityisiä palveluja joko tietyille lapsiryhmälle tai tiettyjä elämäntilanteita varten. Tuki- ja palvelumuotojen tarkoituksena on ehkäistä tietyn lapsiryhmän tai tietyssä elämäntilanteessa olevien lasten ja nuorten syrjäytyminen ja/tai huono-osaisuus. (Törrönen & Vornanen 2004, 154.)

Lastensuojelun ehkäisevän työn peruspilareina voidaan pitää YK:n Lapsen oikeuksien sopimusta ja varsinkin kolmea sen periaatetta, jotka ovat lapsen osallisuus, suojelu ja osuus yhteiskunnan voimavaroihin. (Araneva 2001, 100—107.) Aikuisilla on luontaista auktoriteettia lapsiin, muttei se oikeuta heitä kohtelevaan lapsia huonosti. Ehkäisevän työn tarkoituksena on varmistaa, ettei lapsia kaltoinkohdella tai käytetä hyväksi. Aikuisten tulisi antaa lasten ja nuorten olla lapsia ja nuoria ja samalla tukea heidän fyysistä, psyykkistä ja sosiaalista kasvua ja kehitystä. Lastensuojelun ehkäisevä työ voi tukea lasten osallisuutta omaan elämäänsä, suojella lapsia ja taata heille tasarvoiset mahdollisuudet yhteiskunnallisiin voimavaroihin. (Törrönen & Vornanen 2004, 155.)

Lastensuojelun ehkäisevää työtä tehdään kansainvälisellä, kansallisella, alueellisella, seudullisella ja kunnallisella tasolla moniammatillisesti sekä eri tasojen yhteistyönä. Vastuu ehkäisevän työn toteuttamisesta kuuluu siis monille toimijoille. Lastensuojelun ehkäisevään työhön kuuluu monia toiminnan alueita ja palveluja sekä lapsille ja perheille tarkoitettuja taloudellisia tai lapsen hoitoon oikeuttavia etuuksia. (Törrönen & Vornanen 2004, 159.)

Lastensuojelun ehkäisevä työ kohdistuu erityisesti huono-osaisuuden ja syrjäytymisen ilmiöihin sekä köyhyyden ehkäisyyn. Näiden lisäksi yhä useammin ehkäisevä työ kohdistuu myös subjektiivisten hyvinvoinnin vajeiden ehkäisemiseen sekä hyvän ja laadukkaan elämän edellytysten turvaamiseen. Perheitä autetaan materiaalisten keinojen lisäksi muun muassa tukemalla

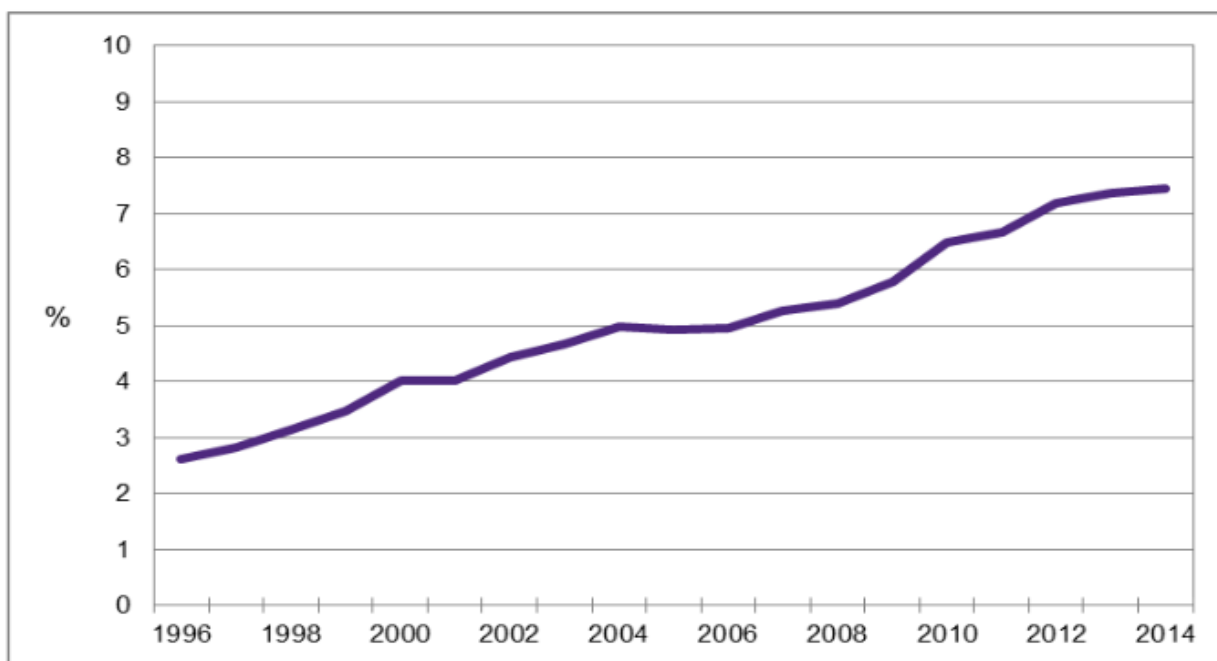
vanhemmuutta ja tarjoamalla tukea perhe-elämän ihmissuhteisiin. (Törrönen & Vornanen 2004, 165.)

Lastensuojelun avohuollon tukitoimet

Suurin osa lapsi- ja perhekohtaisesta lastensuojelusta toteutetaan avohuollon tukitoimenpiteillä, jotka tähtäävät kuntoutumiseen ja elämäntilanteen paranemiseen (Lastensuojelun käsikirja 2016). Lastensuojelulain mukaan: ”Avohuollon tukitoimien tarkoituksena on edistää ja tukea lapsen myönteistä kehitystä sekä tukea ja vahvistaa vanhempien, huoltajien ja lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavien henkilöiden kasvatustaitoja ja -mahdollisuuksia.” (Lastensuojelulaki 417/2007, 34§.) Avohuollon tukitoimiksi luetaan esimerkiksi terveydenhuollon, varhaiskasvatuksen ja oppilashuollon tukipalvelut. Näiden lisäksi sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen tulee järjestää erityisiä avohuollon tukitoimia, joita ovat esimerkiksi tehostettu perhetyö ja perhekuntoutus. Avohuollon tukitoimia ovat myös lapsen ja perheen taloudellinen tukeminen ja asumisen puutteiden korjaaminen. (Lastensuojelun käsikirja 2016.) Avohuollon tukitoimia voidaan järjestää ainoastaan vapaaehtoisesti. Lapsen huoltajan ja 12 vuotta täyttäneen lapsen tulee suostua tukitoimiin, jotta niitä voidaan järjestää. Yleensä edellytetään lapsen molempien huoltajien suostumusta, mutta joissain tapauksissa avohuollon tukitoimia voidaan järjestää 12 vuotta täyttäneen lapsen ja sen huoltajan suostumuksella, jonka kanssa lapsi asuu. (Räty 2015, 313.)

Lastensuojelun avohuollon asiakkaiden kokonaismäärä kaksinkertaistui vuosien 1996 ja 2007 aikana. Määrä lisääntyi 30 000:sta yli 60 000:en. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) tilaston (ks. Kuvio 1, s. 7) mukaan lastensuojelun avohuollollisten toimien piirissä oli vuonna 2000 neljä prosenttia vastaavanikäisistä 0–17-vuotiaista, kun taas vuonna 2014 vastaava luku oli 7,5 prosenttia. (Lastensuojelu 2014.) Hiitolan (2008) mukaan lastensuojelun avohuollon asiakkuuden taustalla on nähtävissä samoja seikkoja kuin huostaanotettujen lasten taustalla. Useimmiten kyse on vanhemman tai vanhempien jaksamattomuudesta. Taustalla on myös riittämättömäksi arvioitu vanhemmuus sekä vanhempien avuttomuus ja osaamattomuus. Lisäksi perheristiriidat ovat yksi merkittävä tekijä.

Kasvavien asiakasmäärien taustalla on esimerkiksi yhteiskunnallisia lapsiperheiden tilanteisiin vaikuttavia tekijöitä, jotka liittyvät muun muassa elinkeino- ja ikärakenteen muutoksiin, sosioekonomisiin edellytyksiin sekä työ- ja perhe-elämän yhteensovittamisen vaikeuksiin. Lastensuojelun avohuollossa esiintyy kuntakohtaisia vaihteluita. Alueellinen ja kuntien välinen erilaistuminen ovat lisääntyneet ja palvelujen kirjo on suuri. Maan eri osissa lapset ovat eriarvoisessa asemassa saatavan avun suhteen. Kuntien mukaan lisääntyneiden asiakasmäärien syinä ovat työntekijöiden vaihtuvuus, kunnassa toteutetut organisaatio- ja palvelurakenteen muutokset, muuttuneet tilastointiperusteet, lisääntynyt varhainen puuttuminen varhaisiin ongelmiin, verkostoyhteistyö ja yhteistyömenetelmien kehittyminen. (Heino 2009, 53–54.) Pääkaupunkiseudulla tehdyn selvityksen mukaan nuorten tukeminen perusteltiin yleensä yhdellä ongelmalla. Kasvavan avohuollon tarpeen syinä nähtiin usein moniongelmaisuus ja kodin kasvatusongelmat, jotka liittyivät muun muassa oireisuuteen, tunne-elämän häiriöihin, mielenterveysongelmiin, kouluvaikeuksiin ja päihteiden käyttöön. (Heikkinen 2007.)

Kuvio 1. Lastensuojelun avohuollon 0–17-vuotiaiden asiakkaiden osuus (%) vastaavasta väestöstä vuosina 1996–2014 (Lähde: Lastensuojelu 2014, s.12)

2.3 Huostaanotto ja sijoitus kodin ulkopuolelle

Jos avohuollon tukitoimet eivät riittävästi auta, niin lastensuojelulain (417/2007, 40§) mukaan sosiaaliviranomaisilla on velvollisuus ottaa lapsi huostaan ja järjestää hänelle sijaishuolto:

”Lapsi on otettava sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen huostaan ja järjestettävä hänelle sijaishuolto, jos:

1) puutteet lapsen huolenpidossa tai muut kasvuolosuhteet uhkaavat vakavasti vaarantaa lapsen terveyttä tai kehitystä; tai

2) lapsi vaarantaa vakavasti terveyttään tai kehitystään käyttämällä päihteitä, tekemällä muun kuin vähäisenä pidettävän rikollisen teon tai muulla niihin rinnastettavalla käyttäytymisellään.

Huostaanottoon ja sijaishuollon järjestämiseen voidaan kuitenkin ryhtyä vain, jos:

1) 7 luvussa tarkoitetut toimet eivät olisi lapsen edun mukaisen huolenpidon toteuttamiseksi sopivia tai mahdollisia taikka jos ne ovat osoittautuneet riittämättömiksi; ja

2) sijaishuollon arvioidaan olevan 4 §:n mukaisesti lapsen edun mukaista.”

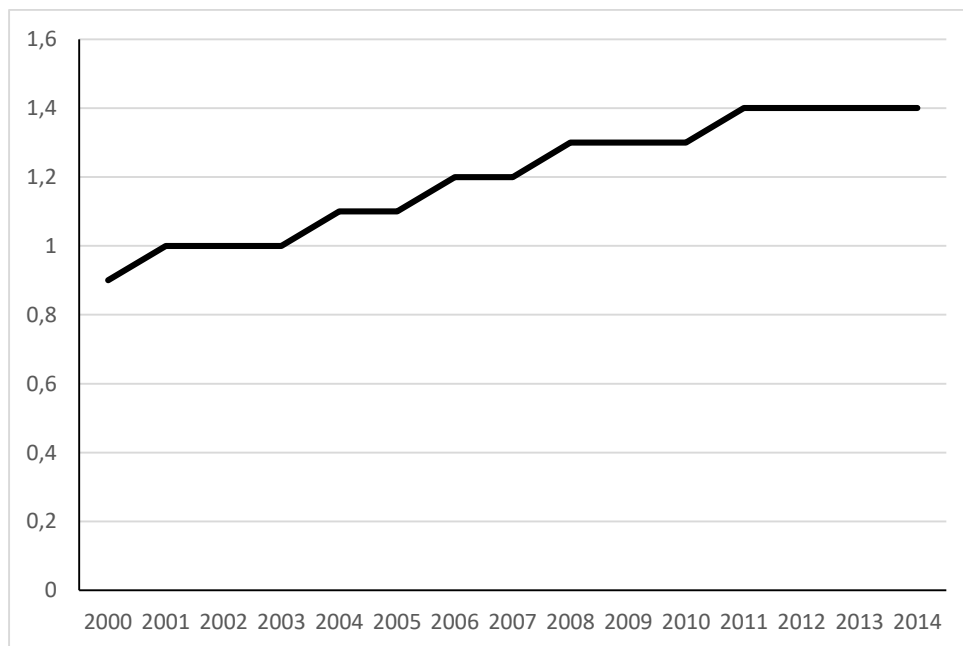
(Lastensuojelulaki 417/2007, 40§.)

Suurin osa huostaanotoista tehdään yhteistyössä lapsen syntymävanhempien kanssa. Usein huostaanottoa edeltävät monet avohuollon tukitoimet ja tiivis yhteistyö sosiaalityöntekijöiden ja lapsen vanhempien välillä. (Lastensuojelun käsikirja 2016.) Huuskosen ja Korpisen (2009) runsaan vuoden lastensuojelun asiakkuudessa olleita lapsia koskevassa tutkimuksessa ilmeni, että huostaanotettujen lasten asiakkuus on alkanut liian myöhään muihin lastensuojelun asiakkaisiin verrattuna. Huuskosen ja Korpisen (mt.) tutkimuksessa huostaanotetuilla lapsilla oli ollut lyhyt asiakkuus takana, mutta sen aikana he olivat saaneet hyvin tarvitsemiaan lastensuojelun avohuollon tukitoimia.

Erosen (2013, 50—53) mukaan lapsen sijaishuolto voi kestää huostaanoton jälkeen muutamasta kuukaudesta jopa kahdeksaentoista vuoteen. Erosen (mt., 50—53) tutkimuksessa huostaanotto päättyi yleisimmin iän perusteella. Näistä lapsista osa siirtyi jälkihuoltoon, mutta osan lastensuojeluasiakkuus päättyi kokonaan. Osa Erosen (mt., 50—53) tutkimuksen lapsista palasi kotiin muuttuneen tilanteen vuoksi tai hallinto-oikeuden päätöksellä. Näistä lapsista muutama otettiin uudelleen huostaan, mutta joidenkin kohdalla lastensuojeluasiakkuus voitiin kokonaan päättää. Tutkimusten mukaan huostaanotto paransi lapsen tilannetta selkeästi ja esimerkiksi vähensi lapsen elämää aiemmin kuormittaneita tekijöitä (Eronen 2013, Huuskonen & Korpinen 2009).

Niin sanottu tahdonvastainen huostaanotto on kyseessä silloin, kun huoltaja tai 12 vuotta täyttänyt lapsi itse vastustaa huostaanottoa tai siihen liittyvää sijaishuoltoon sijoittamista, tai jos kuuleminen on jätetty suorittamatta Lastensuojelulain 42 §:n 3 momentissa mainitusta syystä. Silloin huostaanottoasian ratkaisee hallinto-oikeus. Sosiaalihuollosta vastaavalla toimielimellä on oikeus päättää huostaanotetun lapsen olinpaikasta, hoidosta, kasvatuksesta, valvonnasta, muusta huolenpidosta ja näiden toteuttamiseksi tarpeellisesta opetuksesta ja terveydenhuollosta. (Lastensuojelulaki 417/2007, 42—43§; Lastensuojelun käsikirja 2016.)

Huostaanotot ja sijoitukset kodin ulkopuolelle ovat Suomessa lisääntyneet vuosi vuodelta. Uusien huostaanottojen määrät ovat kaksinkertaistuneet 1990-luvulta 2000-luvulle, kun vuonna 1994 vuoden aikana otettiin 1200 lasta huostaan ja vuonna 2005 jo 2400 lasta. Suhteellisesti eniten ovat lisääntyneet nuorten huostaanotot, kun taas vauvojen huostaanotot ovat vähentyneet. (Heino 2009, 54–57.) Huostaanottojen määrän lisääntyminen voi kertoa esimerkiksi sosiaalityön tilasta sekä palvelujärjestelmän rakennemuutoksesta. Palvelujärjestelmä on kyennyt tarjoamaan yhä vähemmän lastensuojelun tukitoimia, palveluja ja riittävää tukea tilanteiden kriisiytymisen ehkäisemiseksi. (Mt., 60.) Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen mukaan (ks. Kuvio 2.) kodin ulkopuolelle sijoitettujen määrä on 2000-luvulla kasvanut tasaisesti. Vuonna 2000 sijoitettuna oli 0,9 prosenttia 0–17-vuotiaista vastaavanikäisestä väestöstä, kun taas vuonna 2014 vastaava luku oli 1,4 prosenttia.

Kuvio 2 Kodin ulkopuolelle sijoitettujen 0-17 -vuotiaiden lasten osuus (%) vastaavanikäisestä väestöstä vuosina 2000-2014 (Lähde: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2015)

Sijaishuolto ja huostaanotot ovat yhteiskunnalle hyvin kalliita toimenpiteitä. Kuusikkokunnissa (Suomen suurimmat kunnat: Helsinki, Espoo, Vantaa, Turku, Tampere ja Oulu) sijaishuollon kustannukset olivat vuonna 2014 yli 262 miljoonaa euroa, kun lastensuojelun kokonaiskustannukset olivat lähes 330 miljoonaa euroa. Sijoitusten osuus lastensuojelun kokonaiskustannuksista vaihteli Kuusikkokunnissa vuonna 2014 Tampereen 70,2 prosentista Turun 84,5 prosenttiin. Vertailuna sijaishuollon kustannuksiin avohuollon kustannukset olivat vuonna 2014 Kuusikkokunnissa noin 68 miljoonaa euroa. (Ahlgren-Leinvuo 2014, 9–21.)

Sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuus on suurta ja sekin voi olla osasy s siihen, että kiireellisiin huostaanottoihin ajaututaan yhä useammin. Lisäksi kunnan avohuollon tuki ja palvelut saattavat olla riittämättömiä. Syynä saattaa olla myös se, ettei lastensuojelun tarvetta ole selvitetty tarpeeksi huolella, tai avohuollon tukitoimien vaikuttavuutta ei ole arvioitu eikä seurattu yhdessä asiakkaan kanssa. Myös tahdonvastaiset huostaanotot ovat lisääntyneet. Tämä voi selittyä sillä, että yli 12 vuotta täyttäneiden huostaanotot ovat lisääntyneet ja näissä tapauksissa voi näkyä lapsen oma vastustus. Sekä kiireellisten että tahdonvastaisten huostaanottojen lisääntyminen voi olla myös seurausta avohuollon sijoituksille, jotka on pitänyt muuttaa huostaanotoksi, koska on ilmennyt tarve käyttää rajoitustoimia, jotka avohuollossa eivät ole mahdollisia. (Heino 2009, 60–61.)

3 Kodin ulkopuolisten sijoitusten ennaltaehkäisy Suomessa ja maailmalla

3.1 Sijoitusten ennaltaehkäisy avohuollon palveluiden avulla Suomessa

Tavoittaakseni sijoitusten ennaltaehkäisyksi nimitettyä ilmiötä taustoitan tässä teoriaosuudessa aiempaa tutkimusta lastensuojelun ennaltaehkäisevistä palveluista, avohuollosta ja niiden vaikuttavuudesta. Tutkielmani toisessa luvussa kerroin Suomen lastensuojelujärjestelmästä ja tässä luvussa syvennyn siihen, mitä mahdollisuuksia juuri avohuollon palveluilla on sijoitusten ennaltaehkäisyssä.

Saarnion (2004, 248—249) mukaan 2000-luvun alussa alettiin kiinnittää paljon huomiota varhaiseen puuttumiseen tai välipalvelumuotoihin. Tavoitteena on tuen antaminen perheille ennen kuin ongelmat muuttuvat vaikeasti hallittaviksi ja monimutkaisiksi. Näin ollen lapsen huostaanoton ennaltaehkäisy on myös yksi varhaisen puuttumisen tavoitteista. Näissä tapauksissa puhutaan huolen harmaasta vyöhykkeestä. Esimerkkejä välipalvelumuodoista ovat esimerkiksi avoimet päiväkodit ja päiväryhmät vauvaperheille. Seuraavaksi esittelen muutamia Suomessa käytettäviä avohuollon tukimuotoja, jotka voivat osaltaan olla ennaltaehkäisemässä lasten ja nuorten kodin ulkopuolisia sijoituksia.

Perhetyö

Lastensuojelun avohuollon yksi merkittävä tukimuoto on perhetyö. Lastensuojelun avohuollon perhetyö voidaan määritellä Myllärniemen (2007, 83) mukaan lastensuojelun avohuollon konkreettiseksi tueksi, avuksi ja toteutukseksi, jota tehdään ensisijaisesti perheiden kotona, sekä vaikuttavaksi muutostyöksi. Perhetyön kohderyhmänä on usein perheitä, joilla on yleisesti lastensuojelullisia ongelmia, väsyneitä yksinhuoltajavanhempia sekä esimerkiksi vanhempia, joilla on päihde- tai mielenterveysongelma (Heino & Berg & Hurtig 2000).

Heinon, Bergin ja Hurtigin (2000) mukaan lastensuojelun ammattilaiset kuvaavat, että perhetyöhön lukeutuu muun muassa ohjaava perhetyö, avohuollollinen perhetyö, avotyö, toiminnallinen avotyö, tehostettu perhetyö, kuntouttava perhetyö, perhetukityö ja perhehoito. Näistä perhehoito liittyy huostaanottoon ja sijoitukseen, mutta muut edellä luetellut perhetyön muodot voidaan ajatella lastensuojelun ennaltaehkäisyyn ja avohuoltoon kuuluviksi. Perhetyön keskeisimpinä tavoitteina voidaan nähdä lapsen sijoituksen ehkäisy tukemalla vanhemmuutta ja perheen itsenäistä selviytymistä. Perhetyötä voidaan tehdä myös avohuollon tukena laitoksessa tai laitoksesta perheen kotiin vietävänä perhetyönä (Heino 2009, 60).

Perhekuntoutus

Avohuollon asiakkuuksien määrä on kasvanut vuosi vuodelta (ks. Kuvio 1., s.7) ja samalla avohuollon tukitoimien käyttö on lisääntynyt. Sen voi nähdä kuntien huostaanottotilastoissa, kun huostaanottokäytännöt ovat muuttuneet ja huostaanottoja on saatettu korvata esimerkiksi perhekuntoutuksella. Perhekuntoutus on kuntouttavan toiminnan järjestämistä lapselle ja hänen vanhemmille jatkuvaa hoitoa antavissa sosiaalihuollon toimintayksiköissä. Perhekuntoutuksessa tuetaan lapsen vanhempia, huoltajia tai muuta lapsen hoidosta vastaavaa henkilöä lapsen kasvatuksessa. Perhekuntoutuksen tavoitteena on, että lapsi pystyisi asumaan vanhempiensa kanssa ja asuminen vanhempien kanssa olisi lapsen kannalta turvallinen ja hyvä vaihtoehto. Jos perhekuntoutuksen aikana todetaan, ettei asuminen kotona ole paras ratkaisu lapselle, niin lapselle pyritään löytämään sijaishuoltopaikka yhteistyössä vanhempien kanssa. (Kumpulainen & Valkonen 2005.) Perhekuntoutusta tarjotaan usein vauvaperheille vauvan huostaanoton sijaan (Heino 2009, 60).

Heinon (2009, 60) mukaan esimerkiksi perhekuntoutuksen lisääntymisen on arveltu ja toivottu kertovan ehkäisevän työn ja muun muassa vauvaperheisiin kohdistetun vanhemmuuden tuen vahvistumisesta sekä varhaisen tuen kohdentumisesta lapsuuden alkuvaiheisiin. Toisaalta on pelätty, kertoo se päinvastaisesta kehityksestä. Huostaanottoihin ryhdytään yhä myöhemmin tai vasta, kun lapsi on murrosiässä. On myös pohdittu, yritetäänkö riittämätöntä vanhemmuutta tukea liian pitkään avohuollon tukitoimilla, vaikka lapsen etu vaatisi huostaanottoa (Törrönen 1999; Hyytinen 2006). Hyytisen (2009, 228) mukaan esimerkiksi huumevanhempien kohdalla perhekuntoutuksessa ei ehkä uskota vanhempien motivaatioon, vaan perhekuntoutus nähdään vain vanhempien keinona välttää huostaanotto. Tällaisissa tilanteissa vanhemmat joutuvat todistelemaan motivaatiotaan ja kunniallisuuttaan, vaikka oikeasti heidän tulisi käyttää kaikki voimansa kuntoutumiseen.

Verkostotyö ja läheisneuvonpito

Verkostotyö on yksi paljon käytetty työmuoto lastensuojelun sosiaalityössä. Verkostotyö tapahtuu niin sanotusti ”ei kenenkään maalla”. Monet asiakasperheet asioivat useiden eri asiantuntijoiden luona ja tällöin syntyy yhteistä asiakkuutta. Tällöin työnjakoa täytyy pohtia. Välillä verkostotyössä voi käydä niin, että erityisesti kontrollitehtäviä yritetään siirtää muille ja pysyä itse tukijan roolissa. Tällöin pahimmillaan asioita katsotaan läpi sormien ja vastuuta siirrellään tahoilta toisille. Verkstopalaveri toimii silloin, kun palaverissa syntyy avointa keskustelua arjesta ja siihen liittyvistä huolista. Palaverissa tavoitteena on saada aikaan suunnitelma, jonka toteutumisesta vastaa perhe ja eri toimijat. Pyrkimyksenä on luoda toiveikkuutta ja uskoa tulevaan. Verkstopalaveri voi

olla alku muutosta edistävälle prosessille. Kuitenkaan aina verkostopalaveri ei suju toivotulla tavalla. Moniääninen ja dialoginen kohtaaminen ei ole onnistunut esimerkiksi silloin, jos asiakas ei koe tulleen kuulluksi. (Pyhäjoki 2005, 81—88.)

Uudessa-Seelannissa on käytössä lakisääteinen ja yhteisöllinen käytäntö nimeltään läheisneuvonpito, jossa lastensuojelun kohteena olevan perheen lisäksi myös muut sukulaiset osallistetaan lapsen asiaan, eikä lasta voida huostaanottaa ennen tätä käytäntöä (esim. Gilligan 2001, 84—85). Myös Suomessa läheisneuvonpitoa käytetään jonkin verran, muun muassa varhaisessa vaiheessa ongelmien kasautumisen ehkäisemiseksi. Läheisneuvonpitoa on myös käytetty tilanteissa, joissa huostaanotto näyttäisi olevan ainoa ratkaisu. Läheisneuvonpidossa korostetaan lapsen oikeutta tulla kuulluksi ja saada tukea hänelle tärkeältä läheisverkostolta. (Esim. Heino 2000; Heino 2003; Heino 2006; Heino 2009, 68—69; Reinikainen 2007; Vuorio ym. 2008.) Läheisneuvonpito näyttää siis olevan yksi keino, jolla lasten kodin ulkopuolisia sijoituksia voitaisiin välttää.

Intensiivityö ja muut ohjelmalliset tukimuodot

Yksi avohuollon tukimuoto on intensiiviperhetyö, joka on perheeseen kohdistuvaa muutostyötä. Intensiivityön tarkoituksena on vahvistaa ja arvioida perheen psykososiaalista toimintakykyä. Intensiiviperhetyötä tehdään perheen kotona määräaikaaisesti yleensä yhdestä kuuteen kuukautta. Intensiiviperhetyötä tarjotaan perheille kriisitilanteissa, joissa lasten kasvu ja kehitys kotona on vaarantumassa. Intensiiviperhetyötä voidaan käyttää tilanteessa, jossa pyritään estämään lapsen sijoitus kodin ulkopuolelle. (Järvinen, Lankinen, Taajamo, Veistilä & Virolainen 2012.)

Heikkinen (2007, 65—72) on tutkinut nuorten avohuollon palvelujen kehittämistä. Heikkinen (mt., 65—72) esittelee tutkimuksessaan erilaisia nuorten kriiseihin kohdennettuja työmenetelmiä, joita hän on koonnut suomalaisista, ruotsalaisista ja amerikkalaisista kehittämisraporteista ja tutkimuksista. Heikkinen (mt., 65—72) on jakanut nämä työmuodot seitsemään luokkaan: multisysteemiset intensiivimallit, intensiivimallien ja ryhmämuotoisten mallien sovellukset, kouluperusteiset interventiotekniikat (ryhmät ja luokkayhteisövalmennus), perhevalmennusohjelmat, vanhempien valmennusohjelmat, mentoriohjelmat ja tukihenkilömenetelmät sekä dialogiset verkostomallit. Näistä suurin osa on kehitetty ja käytössä muissa maissa, mutta joitain menetelmiä käytetään myös Suomessa. Näistä yksi on *Families First* -ohjelma, joka on käytössä sekä Suomessa että Yhdysvalloissa. Ohjelma on tarkoitettu perheille, joita on jo autettu lastensuojelun keinoin, mutta jotka tarvitsevat lisätukea. Ohjelmassa pyritään neljän viikon aikana lisäämään elämänhallintaa lukkiutuneisiin käy-

tösmalleihin erilaisten tehtävien avulla.

Families First -ohjelman lisäksi lastensuojelun ryhmätoiminta voisi olla toimiva tukimuoto sijoitukselta välttymisen tilanteissa. Lastensuojelun ryhmätoiminta on kehitetty Suomessa erityistä tukea tarvitseville nuorille avohuollon tukitoimeksi. Ryhmätoiminta sisältää 10—15-vuotiaiden lasten ja nuorten vertaisryhmät sekä verkostoyhteistyötä. Ryhmissä on käytetty muun muassa seikkailukasvatusta ja järjestetty erilaisia leirejä. Tutkimustulosten mukaan noin joka toisen ohjelmaan osallistuneen lapsen ja nuoren tila on kohentunut ohjelman aikana. (Heikkinen 2007, 69.)

Heikkisen (2007, 73) mukaan Suomessa erityisesti nuorten psykososiaalisesta avohuollosta puuttuvat varhaisemman tuen intensiiviohjelmat ja -menetelmät, jotka olisivat vakiintuneesti käytössä. Palveluiden, jotka on suunnattu erityisen tuen tarpeessa oleville nuorille, tulisi sisältää tavoitteenasettelua, tilannearviointia alkuvaiheessa, ammattilaisten sitoutumista, tarkkoja rutiineja, määräaikaista tukiohjelmia, jälkiseurantaa ja arviointia. Oleellista on, että nuori saisi asua kotona tukiohjelman aikana ja tukea suunnattaisiin sekä nuorelle että vanhemmille.

3.2 Sijoitusten ennaltaehkäisy erilaisten ohjelmien avulla Yhdysvalloissa

Sijoitusten ennaltaehkäisyä on tutkittu erityisesti Yhdysvalloissa. Yhdysvalloissa on käytössä monenlaisia ohjelmia, joiden tarkoitus on ennaltaehkäistä lasten kodin ulkopuolelle sijoituksia. Nämä ohjelmat on kohdennettu erityisesti perheille, joiden lapsilla on uhkaava riski joutua sijoitetuiksi. Yhdysvalloissa kotona tapahtuvat interventiot ja hankkeet, jotka järjestävät ja edistävät kotona tarjottavia palveluita, ovat lisääntyneet. Tällaisia interventioita ovat muun muassa perheiden suoje-
luohjelmat (esim. Al ym. 2012; Berry, Cash & Brook 2000; Coleman & Collins 1997; Duppong Hurley ym. 2012; Kirk & Griffith 2004; Staudt & Drake 2002), kriisiapu, yksilö- ja perheterapia (esim. McWey 2008), mentorointi, sitoutuminen sosiaalisiin aktiviteetteihin ja yhteisön tuki. (Lee ym. 2014, 246.) Samankaltaisia ohjelmia on viime vuosina rantautunut myös Suomeen.

Intensiivinen perhetyö ja muut kotona tapahtuvat ohjelmat

Erilaiset perhettä tukevat lastensuojelun ohjelmat voivat olla vaihtoehtoja sijoitukselle ja huostaanotolle. Kun riski kodin ulkopuolisen sijoituksen mahdollisuuteen kasvaa, niin apua voidaan vielä yrittää tuoda kotiin mahdollisimman paljon. (Esim. Al ym. 2012; Duppong Hurley ym. 2012; Kirk & Griffith 2004; Lee ym. 2014.) Tällöin esimerkiksi kodissa tapahtuva perhekeskeinen ohjelma, jossa perheet saavat aina tarvittaessa apua, voi olla keino parantaa perheen yhdessä toimimista ja mahdollistaa perheen koossa pysymisen (esim. Duppong Hurley ym. 2012).

On tärkeä muistaa, etteivät lastensuojelun asiakkaat ole homogeeninen ryhmä, vaan joukko erilaisia ihmisiä, joille palvelut pitäisi räätälöidä aina asiakkaan henkilökohtaisten tarpeiden mukaan. (Coleman & Collins 1997, 263). Tähän tarpeeseen on luotu intensiivisiä perheiden suojelupalveluita (*intensive family preservation programs*), jotka yleensä keskittyvät ennaltaehkäisemään sijoituksia ja pitämään perheitä yhdessä (esim. Al ym. 2012; Berry ym. 2000; Coleman & Collins 1997; Duppong Hurley ym. 2012; Kirk & Griffith 2004; Staudt & Drake 2002).

Colemanin ja Collinsin (1997) tutkimuksessa haastateltiin lasten huoltajia, jotka olivat osallistuneet perheineen perhekeskeiseen, kotona tapahtuvaan perheiden suojeluohjelmaan (*family-centered, home based service*). Tutkimuksessa oli mukana 104 perhettä, jotka oli jaettu kahteen luokkaan: perheet, joiden lasta/lapsia oli pahoinpidelty (51 perhettä) ja perheet, joiden lapsella/lapsilla oli käyttäytymisen ongelmia (53 perhettä). Tutkimuksen mukaan perheistä, joiden lasta oli pahoinpidelty, 29 prosenttia koki perheen tilanteen muuttuneen palvelun jälkeen, 10 prosenttia koki tilanteen huonontuneen ja 61 prosenttia koki tilanteen olevan melko samanlainen kuin alussa. Vastaavasti perheistä, joiden lapsella oli käyttäytymisongelma, 19 prosenttia koki tilanteen parantuneen, 26 prosenttia koki tilanteen huonontuneen ja 55 prosenttia koki tilanteen pysyneen melko samanlaisena kuin alussa. Suurin osa siis koki tilanteen pysyneen ennallaan, mutta positiivista on, että kuitenkin osa perheistä kertoi ongelmien poistuneen ohjelmasta saadun avun myötä.

Lee ja kumppanit (2014) ovat kirjallisuuskatsauksessaan käyneet läpi tutkimuksia, joissa on käsitelty erilaisia ohjelmia ja käytännön keinoja, jotka voivat olla apuna ennaltaehkäisemässä nuorten sijoituksia kodin ulkopuolelle (*program and practice elements for placement prevention*). Leen ja kumppaneiden (mt.) mukaan tarpeettomien nuorten kodin ulkopuolelle sijoitusten ennaltaehkäisy on useiden julkisten lapsille suunnattujen palveluiden tavoite. Näitä palveluita ovat esimerkiksi lastensuojelu, nuoriso-oikeus ja lasten mielenterveyspalvelut. Leen ja kumppaneiden (mt.) mukaan tarpeettomat sijoitukset eli sijoitukset, jotka olisi voitu estää, johtuvat usein nuoren käyttäytymiseen liittyvistä ja emotionaalisista ongelmista.

Terapia- ja muut hoito-ohjelmat

Leen ja kumppaneiden (2014, 245) mukaan yksi nimekkäimmistä interventioista, joiden tarkoituksena on ennaltaehkäistä kodin ulkopuolelle sijoittamista, on multisysteeminen terapia tai hoito (*multisystemic therapy* tai *multisystemic treatment, MST*). MST on kotona tapahtuva interventio, joka on suunnattu erityisesti nuorille, joilla on rikollista käyttäytymistä (Henggeler, Melton & Smith 1992; Henggeler, Melton, Smith, Schienwald & Hanley 1993). MST:tä on myös käytetty nuorille, jotka ovat kohdanneet psyykkisiä ongelmia (Henggeler ym. 1997). MST on perhekeskeinen interventio, jossa työntekijä työskentelee sekä nuoren että perheen kanssa edistääkseen positiivista vuorovaikutusta kotona, koulussa, kavereiden kanssa ja yhteisössä. Työntekijän roolit MST:ssä vaihtelevat terapeutista mentoriin ja valmentajaan. (Lee ym. 2014, 245)

Myös Norjassa on testattu Yhdysvalloissa kehitetyn MST:n toimivuutta. MST-ohjelman testaukseen valittiin sata 12—17-vuotiaista norjalaista nuorta, joilla oli todettu muun muassa ongelmallista käyttäytymistä tai muuta epäsosiaalista toimintaa (esim. aggressiivinen tai väkivaltainen käyttäytyminen, vakavat sääntöjen rikkomukset kotona tai koulussa yms.). Satunnaistutkimuksessa osa nuorista ja heidän vanhemmistaan osallistui MST-ohjelmaan ja osa sai tavallisia lastensuojelun palveluita. Tutkimuksessa todettiin, että MST-ohjelmaan osallistuminen auttaa vähentämään kodin ulkopuolisia sijoituksia enemmän verrattuna tavallisiin lastensuojelun palveluihin. Myös lasten huoltajien kokema tyytyväisyys oli suurempaa MST-ohjelmaan osallistuneiden keskuudessa. (Ogden & Halliday-Boykins 2004.)

Ruotsissa tehdyssä tutkimuksessa havaittiin ristiriitaisia tuloksia MST:n käytöstä verrattuna Yhdysvalloissa tehtyihin tutkimuksiin. Tutkimuksessa ei havaittu MST-ohjelmaan osallistumisen vähentävän oleellisesti sijoituksia ja niihin liittyviä kustannuksia. MST-ohjelma kuitenkin auttoi vähentämään muiden (ei sijoitusta vaativien) interventioiden käyttöä ja kustannuksia. Tutkimuksen tulokset osoittavat, että Ruotsissa MST voisi sopia paremmin vaihtoehdoksi avohuollon palveluille, eikä välttämättä niinkään kodin ulkopuolisille sijoituksille, kuten varsinkin yhdysvaltalaiset tutkimukset ovat antaneet olettaa. (Olsson 2010.)

Toinen terapeutin keino ennaltaehkäistä sijoituksia on kotona tapahtuva perheterapia. Tyypillisesti terapeutti tapaa perheitä suunnilleen kuuden viikon jakson aikana ja tapaamiset ovat perheen kotona. Tulokset terapian vaikuttavuudesta ovat kuitenkin kiistellyjä, koska eri tutkimuksissa on saatu eri tuloksia. (McWey 2008, 48—49.) McWeyn (mt. 51—52.) tutkimukseen osallistuneet asiakkaat pitivät perheterapiassa hyödyllisinä ja positiivisinä asioina saatua tukea, omien taitojen ke-

hittämistä ja terapeutin ominaisuuksia. Parannusehdotuksina asiakkaat mainitsivat, että terapia olisi voinut kestää pidempään tai sitä olisi voinut olla useammin. Myös terapian päättymistä monet pitivät negatiivisena asiana. Vaikka kaikki tutkimukseen osallistuneista antoivat ymmärtää hyötynensä terapiasta, oli muutamalla negatiivisia kokemuksia terapiasta tai he olivat epävarmoja siitä, kuinka hyödyllistä terapia oli heille ollut.

Moniammatilliset tiimit

Moniammatilliset tiimit voivat olla myös perheen apuna sijoitukselta välttymisen tilanteissa. Wallace, Makoroff, Malott ja Shapiro (2007, 627) toteavat tutkimuksessaan, että sairaaloiden moniammatilliset tiimit, jotka tutkivat mahdollisia lasten hyväksikäyttöjä tai laiminlyöntejä, voivat olla estämässä väliaikaisia lasten kodin ulkopuolisia sijoituksia. Kun sairaalan moniammatillinen tiimi ratkaisee tapauksen heti asian tultua ilmi, säästytään virallisen lastensuojelun pitkiltä ja kalliilta tutkimuksilta ja samalla vältetään lasten kodin ulkopuoliselta sijoitukselta näiden tutkimuksien ajaksi.

Muut ohjelmat

Placement preventing program (PPP) eli sijoitusten ennaltaehkäisyohjelma on tarkoitettu koulua käyville nuorille. Kyseinen ohjelma luottaa kodin, koulun ja yhteisöjen resurssien integraatioon. Ohjelman tavoitteena on vähentää oppilaiden kodin ulkopuolelle sijoituksia, parantaa oppilaiden menestystä sekä koulussa että kotona ja ennaltaehkäistä riskioppilaiden päättymistä vakavimpien ongelmien pariin. Palvelut on räätälöity yksilöllisiin tarpeisiin ja niitä voivat olla esimerkiksi kriisi-interventio, neuvonta, intensiivinen valvonta, ennaltaehkäisevät ohjelmat ja mentorointi. Chafouleasin ja Whitcombin (2004, 208) tutkimuksessa vain kolme prosenttia tutkittavista sijoitettiin kodin ulkopuolelle tutkimuksen aikana. Tutkimuksen mukaan *PPP*-ohjelma oli tehokas osoittamaan riskioppilaiden tarpeita, jonka myötä myös sijoituksilta vältyttiin. *PPP*-ohjelman menestyminen vaatii yhteistyötä ja tiivistä työskentelyä perheiden kanssa. (Chafouleas & Whitcomb 2004, 203—208.)

Wraparound on myös nuorille suunnattu tukimuoto. *Wraparound* tarkoittaa ryhmäperustaista prosessia, jossa suunnitellaan ja koordinoidaan palveluja nuorille, joilla on käytökseen ja emotionoihin liittyviä haasteita. Työntekijä auttaa luomaan yhteisiä menettelytapoja tavoitteiden asetteluun, suunnitteluun ja palvelujen tarjontaan, jotka tukevat perheen ääntä ja valintoja. Työntekijä työskentelee luottamuksessa nuoren perheen ja yhteisön kanssa. (Lee ym. 2014, 245—246.)

Leen ja kumppaneiden (2014) kirjallisuuskatsauksen tutkimusten mukaan ohjelmat, joita käytettiin kodin ulkopuolelle sijoittamisen ennaltaehkäisyyn, sisälsivät yleisimmin muun muassa ohjelman

valvontaa ja tapauskohtaista käsittelyä. Nuorille kohdennetuista käytännön elementeistä yleisimmät kliiniset menettelyt sisälsivät arviointia ja yksilöterapiaa. Parhaita tuloksia oli saavutettu muun muassa tavoiteasettelulla.

3.3 Ennaltaehkäisyn haasteet

Ennaltaehkäisevän lastensuojelun haasteita on monia. Yksi haaste on saada apu niille, jotka sitä eniten tarvitsevat. Kaikki eivät halua, ymmärrä tai osaa hakea apua, vaikka he sitä tarvitsisivat, ja joskus tarjotusta avusta kieltäydytään. Usein ne, jotka eivät saa apua, ovat niitä, jotka ovat hankalimmin autettavissa, mutta joilla on suurin tarve tulla autetuiksi (Hill 2001, 279).

Lapsen kodin ulkopuolelle sijoitukselta voidaan välttyä ennaltaehkäisemällä ongelmia ja näin torjua sijoituksen tarve. Täytyy kuitenkin muistaa, ettei ennaltaehkäisy ole aina ratkaisu kaikkiin ongelmiin, eikä se ole edes monissa tapauksissa enää mahdollista, kun ongelmia on jo kertynyt niin paljon, että niitä pitää jo korjata. Chafouleasin ja Whitcombin (2004, 204) mukaan ideaalimaailmassa primääripreventio poistaisi muiden palveluiden tarpeen. Tosiasiassa sekundääri- ja tertiääripreventiä tarjoavien palveluiden tarve ja tarjonta jatkuvasti kasvavat. Kaikkien ongelmien ennaltaehkäisy on mahdotonta, joten korjaavia palveluita on aina oltava myös tarjolla.

Lindseyn, Martinin ja Dohin (2002, 767) mukaan keskeinen huoli perheiden suojelupalveluissa (*family preservation services*) on tunnistaa ne perheet, joiden lapset ovat välittömän sijoituksen tarpeessa, jotta intensiivisiä palveluja voitaisiin kohdentaa juuri näille perheille ja tällä tavalla ennaltaehkäistä sijoituksen tarve. Kuitenkaan tilanteissa, joissa lapsi olisi jatkuvassa vaarassa, ei intensiivisiä palveluita voida enää perheelle kohdentaa, vaan lapsi on huostaanotettava ja sijoitettava. Lapsen terveys ja turvallisuus ovat aina ensisijaisia. (Tyuse, Hong & Stretch 2010, 205.)

Alin ja kumppaneiden (2012, 1476) tutkimuksen mukaan intensiiviset perheen suojeluohjelmat (*family preservation programs*) ovat tehokkaita ennaltaehkäisemään kodin ulkopuolelle sijoituksia perheissä, jotka ovat niin sanotusti moniongelmaisia. Tällaiset ohjelmat eivät edellä mainitun tutkimuksen mukaan ole kuitenkaan tehokkaita perheissä, joissa on pahoinpitelyä ja laiminlyöntiä. Tämä selittyy sillä, että lasten pahoinpitelytapauksissa kodin ulkopuolelle sijoittaminen saattaa olla välttämätöntä, kun taas moniongelmaisten perheiden kohdalla riski kodin ulkopuolelle sijoittamiseen on huomattavasti pienempi kuin pahoinpitelytapauksissa.

Kuten edellä on todettu, intensiiviset perheen suojeluohjelmat eivät aina ole ratkaisu sijoitusten ennaltaehkäisyyn. Alin ja kumppaneiden (2012, 1477) tutkimuksessa ilmenee, etteivät tällaiset ohjelmat yleisesti ottaen ennaltaehkäise sijoituksia ohjelmille asetettujen tavoitteiden mukaisesti. Täytyy kuitenkin muistaa, ettei kodin ulkopuolelle sijoittaminen ole aina epäonnistunut interventio. Esimerkiksi pahoinpitelytapauksissa sijoitus voi olla ainoa oikea interventio tai hoitomuoto lapselle tai nuorelle lastensuojelullisesta näkökulmasta. Sijoitus voi myös olla hyvä väliaikainen ratkaisu myös muissa äkillisissä kriiseissä.

Intensiiviset perheille tarkoitetut ohjelmat ovat tehottomampia ennaltaehkäisemään tyttöjen kuin poikien kodin ulkopuolelle sijoituksia (Al ym. 2012, 1476). Myös Dunnin, Culhanen ja Taussigin (2010) tutkimuksen mukaan sijoituksen ennaltaehkäiseminen on vaikeampaa tyttöjen kuin poikien kohdalla, koska kotiin jääminen asettaa yleensä tytöille enemmän riskejä kuin pojille. Tytöt kertoivat edellä mainitussa tutkimuksessa poikia useammin, että heidän elämänsä olisi mennyt huonompaan suuntaan, jos he olisivat jääneet kotiin eikä heitä olisi sijoitettu.

Myös suomalaisessa tutkimuksessa on saatu samankaltaisia tuloksia. Tolosen (2009) tutkimuksessa varhainen puuttuminen perheen tilanteeseen näytti olevan eduksi erityisesti tytöille, jotka muutoin saattaisivat alkaa kantaa vastuuta koko perheestä. Sijoitus voi tarjota tytölle sosiaalista ja emotionaalista pääomaa ja tukea kulttuurisen pääoman kartuttamista antamalla tilaa kouluttautumiselle ja omalle elämälle. (Tolonen 2009, 159; ks. myös Gillies ym. 2001.) Sukupuolispesifin hoivan kulttuurin vaaliminen osoittautui Tolosen (2009, 159) tutkimuksessa nuorten tyttöjen tavaksi reagoida hajanaiseen ja vastuultaan hämärtyneeseen perhetilanteeseen.

3.4 Muut tekijät sijoitusten ennaltaehkäisyssä

Asiakkaan ja työntekijän kohtaaminen

Ihmisellä on yleensä halu ja toive pyrkiä selviytymään yksin ilman apua. Elämän muutosvaiheessa avuntarpeen tunnistaminen ja avun hakeminen aiheuttavat epätoivon tunteita, syyllisyyttä ja häpeää. Äkilliseen kriisiin joutunut perhe tarvitsee kuitenkin konkreettista tukea ja ohjausta. Muutosvaiheessa ihmisten voimavaroja tulee tukea ja vahvistaa heidän mahdollisuuksia ongelmien ratkaisuun. Ihminen tarvitsee tukea senhetkisessä tilanteessa elämiseen, arjessa selviytymiseen ja oman elämänsä paremmin ymmärtämiseen. Auttamisessa täytyy ymmärtää kriisin eli muutosvaiheen merkitys niin perheelle kokonaisuutena kuin sen yksittäisille jäsenille. (Pesonen 2006, 158—159.)

Pesosen (2006, 162—163) mukaan auttajan kestäessä autettavan tunteet ja elämäntilanne pysähtyen, paneutuen ja riittävästi aikaa varaten vahvistaa hyväksytyksi tulemisen kokemusta autettavan omassa elämäntilanteessa ja omana itsenään. Itsensä hyväksymisen vahvistuminen kehittää sisäistä voiman tunnetta ja vahvistaa arvokkuuden kokemusta ihmisenä. Sisäisen voiman tunteen kokemus on keskeinen tekijä ihmisen jaksamisessa ja arjessa selviytymisessä.

Lastensuojelun avohuollon työ kuten muukin auttamistyö on aina tuen ja kontrollin yhdistämistä. On mietittävä, meneekö annettu tuki tueksi ja muuttuuko rajoittaminen liikaa hallinnaksi. Dialoginen kohtaaminen on yksi tärkeä työmuoto sosiaalityössä. Dialogisessa kohtaamisessa kontrolli ei häviä, mutta sen tulee olla näkyvää ja avointa. (Pyhäjoki 2005, 75—77.)

Luottamuksellisen yhteistyösuhteen muodostaminen asiakkaan kanssa voidaan ajatella olevan yksi sosiaalityön eettinen tavoite (Laitinen & Väyrynen 2011, 179—183). Asiakkaan arvokas kohtaaminen on tärkeää kaikessa sosiaalityössä. Arvokas kohtaaminen joko toteutuu tai ei silloin, kun asiakas ja sosiaalityöntekijä tapaavat. Kohtaamistilanteessa asiakkaan tieto kohtaa sosiaalityöntekijän tiedon. Tilannetta kehystää kulttuurinen, yhteiskunnallinen, organisatorinen, eettinen ja arvotieto. (Laitinen & Kemppainen 2010, 153.) Usein asiakas odottaa kohdatuksi ja autetuksi tulemista, mutta puuttumisen tilanne saattaa pelottaa ja aiheuttaa negatiivisia tunteita. (Laitinen & Kemppainen 2010, 158.)

Sijoituksilta välttymisen tilanteeseen voi vaikuttaa myös asiakkaan ja työntekijän kohtaamispaikka. Berryn (1994) mukaan lasten sijoituksilta voidaan välttyä, kun yli puolet perheen ja työntekijän tapaamisista tapahtuvat perheen kotona eivätkä toimistolla. Showell ja White (1990; ref. Berry ym. 2000, 191) löysivät tutkimuksessaan kuitenkin vastakkaisen vaikutuksen: palvelut olivat tehokkaampia, kun ne oli järjestetty toimistossa. Myös Hurtig (2003, 127—129) on tutkinut toimistolla ja kotikäynneillä tapahtuvien tapaamisten erilaisuutta. Toimistolla sosiaalityöntekijä saattaa ottaa selkeämmän ammatillisen roolin, kun taas kotikäynnillä roolit saattaisivat olla neutraalimmat. Lisäksi Hurtig (mt., 127—129) pohtii, voiko virastoympäristö tuottaa sosiaalityöntekijälle tukevamman perustan, jossa hänen on helpompi olla ammatillisessa roolissa lapsen puolesta puhujana.

Lapsen etu ja osallisuus

Lapsen etu on keskeinen termi lastensuojelussa. Lapsen edun lisäksi usein viitataan lapsen oikeuksiin, osallisuuteen, liittymiseen, intresseihin, tarpeisiin ja näkökulmiin. Lastensuojelua koskevia päätöksiä tehdessä täytyy lain mukaan toimia lapsen edun mukaisesti. Muut ratkaisuperusteet eivät saa ylittää lapsen etua. Lasten ja perheiden tilanteet ovat aina yksilöllisiä,

joten lapsen etua täytyy miettiä ja tulkita aina kunkin tapauksen kohdalla tarkkaan. Joskus eri tahojen näkemykset lapsen edusta vaihtelevat tai ei ole mahdollisuutta järjestää asioita lapsen edun mukaan. Tällöin ratkaisu voidaan kokea ”lapsen edun” vastaiseksi tai ratkaisua ei saada lainkaan tehtyä. (Lastensuojelulaki 417/2007, 4§; Pösö 2012, 76—77.) Hämäläisen (2011, 63) mukaan lapsen edun käsitettä ei tulisi määritellä seurausten kautta, vaan sitä voidaan pitää normatiivisena, toimintaa suuntaavana ja toimijoita velvoittavana periaatteena.

Lapsen henkilökohtaisen tapaamisen tärkeys on muistettava lastensuojelun sosiaalityön kaikissa vaiheissa. Lapsen tapaamisessa voi nousta esiin lapsen elämään liittyviä huolia, jotka pysyvät pimennossa vanhempien kanssa keskusteltaessa. Lapsen kertoma voi selkiyttää tilannetta työntekijälle ja antaa työntekijälle mahdollisuuden kertoa tilanteesta lapsen näkökulmasta vanhemmille. (Möller 2005a, 66.) Lapsen osallisuudesta puhuttaessa täytyy myös muistaa, että lapsella on oikeus olla osallistumatta (Möller 2005b, 81).

Lastensuojelussa on aiemmin ollut vahvasti läsnä perheen tilanteen kuvaaminen vanhempien ja heidän ongelmiansa näkökulmasta. Lapsen asiakkuudessa tulisi kuitenkin nähdä ja kuvata asioita lapsen näkökulmasta. Lapsen kokemusmaailma häviää tilanteessa, jos asioita kuvataan vain aikuisten näkökulmasta. Merkityksellistä olisi vanhemman muutoksessa seurata, näkyykö muutos lapsen kokemuksissa ja elämässä. Lapsen osallisuuden toteutumisessa haasteena on ajan ja tilan löytyminen lapsen tapaamiselle. Tämän takia eri ammattiryhmien tulee tehdä yhteistyötä, esimerkiksi sosiaalityöntekijän ja perhetyöntekijän täytyy tehdä rooli- ja tehtäväjakoja, jotta kaikkien osallisuus toteutuisi. (Möller 2005a, 67—68.)

Muut tekijät

Joskus sijoitukselta voidaan välttyä myös jonkun muun kuin lastensuojelun tai muun virallisen avun tukemana. Tämä apu voi tulla esimerkiksi perheen tai läheisten taholta (esim. Gilligan 2001, 72—73; Kaikkonen ym. 2012, 52; Lämsä 2009, 218—220). Colemanin ja Collinsin (1997, 273) tutkimuksessa kymmenen prosenttia vastaajista, jotka ilmoittivat tilanteensa parantuneen ohjelman jälkeen, kertoivat syynä olleen joku muu tapahtuma elämässä kuin perheiden suojeleohjelma, jossa he olivat olleet mukana.

4 Tutkielman toteuttaminen

4.1 Tutkimuksen tehtävä ja tutkimuskysymykset

Tutkimukseni aiheena ovat kodin ulkopuolisilta sijoituksilta välttyneiden lasten tilanteet. Aihe on ajankohtainen ja tärkeä, koska lasten huostaanotot ja sijoitukset ovat lisääntyneet. Miten huostaanotoilta ja sijoituksilta voitaisiin välttyä? Tai voidaanko niiltä välttyä? Olisi tärkeää, että lapset saisivat kasvaa ja kehittyä vanhempiensa hoidossa. Tarpeen vaatiessa perheille tulisi antaa niin paljon tukea ja apua, ettei sijoitusta tai huostaanottoa tarvitsisi tehdä, vaan lapsi pystyisi asumaan omassa kodissaan omien vanhempiensa kanssa.

Tutkimuksellani haluan selvittää, millaisissa tilanteissa lapset ja nuoret ovat välttyneet kodin ulkopuolisilta sijoituksilta. Taustoitukseksi selvitän myös näiden lasten perheisiin ja olosuhteisiin liittyviä taustatekijöitä sekä perheiden saamia palveluita.

Tutkimuskysymykseni ovat:

- *Millaisia perheeseen ja palveluihin liittyviä taustatekijöitä niiden lasten ja nuorten kohdalla on ollut, joille sijoitusta on harkittu, muttei sitä kuitenkaan ole toteutettu?*
- *Millaisissa tilanteissa lasten ja nuorten sijoituksilta on välttytty?*

Vastaan ensimmäiseen tutkimuskysymykseeni erittelemällä tutkimusaineiston lasten taustatietoja, esimerkiksi lasten perhetaustaa ja saatuja palveluja. Toiseen tutkimuskysymykseen vastaan luokittelemalla tutkimusaineiston lapset sijoitukselta välttymisen eri tilanteiden mukaan. Keskityn tutkimuksessani erityisesti tähän toiseen tutkimuskysymykseen, koska on mielenkiintoista tarkastella sijoitukselta välttymisen tilanteita ja mahdollisia syitä, joilla ehkä jatkossakin sijoituksia ja huostaanottoja voitaisiin välttää. Toinen syy, miksi haluan rajata aiheeni koskemaan juuri kodin ulkopuoliselta sijoitukselta välttymisen taustoja ja tilanteita, on se, ettei aihetta ole kovinkaan paljon aiemmin tutkittu.

4.2 Aineistona sosiaalityöntekijöiden täyttämät kyselylomakkeet

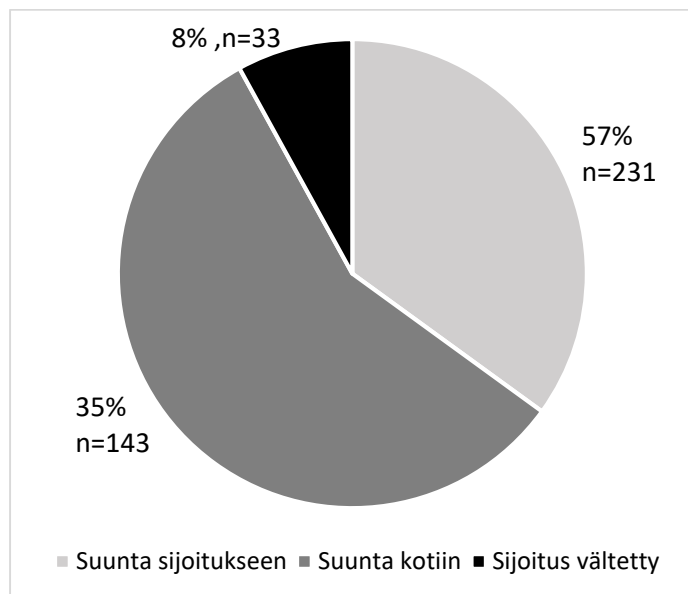
Tutkimuksen aineistona on THL:n Huostaanoton syyt ja taustat (HuosTa) 2013—2015-hankkeen lapsikohtainen kyselyaineisto, joka on kerätty tutkimuksen yhteistyökuntien sosiaalityöntekijöiltä. HuosTa-projektissa mukana olleet kunnat olivat Espoo, Hämeenlinna, Kerava, Porin yhteistoiminta-alue, Riihimäki, Seinäjoki, Tampere sekä Karkkilan ja Vihdin kuntayhtymä Karviainen. THL:n raportissa on eritelty tarkemmin koko HuosTa-aineiston osalta tutkimusaineiston keruuseen osallistuneiden kuntien vastausmäärät. (Heino, Hyry, Ikäheimo, Kuronen & Rajala 2016, 49—50.)

Lomakkeita täytettiin yhteensä 410 lapsesta. Sosiaalityöntekijät täyttivät kyselylomakkeen tietokoneella Webropol-alustalle. Tietojen keruu tapahtui tutkimusajankohtana 1.11.2014—31.5.2015. Kukin vastaaja sai täyttää lomaketta haluamanaan ajankohtana tutkimusajan puitteissa. Joissakin kunnissa lomakkeen täyttö tutkimusajan puitteissa onnistui, mutta osassa kunnissa sosiaalityöntekijät täyttivät lomaketta pääasiassa vasta tutkimusajan jälkeen. Kyselylomake¹ oli laaja, koska sivuja oli täytettävänä 12. Suurin osa kysymyksistä oli monivalintakysymyksiä, joten suurin osa aineistosta on kvantitatiivista eli määrällistä. Avoimia kysymyksiä lomakkeessa oli 11. Tutkimuksen tarkoituksena oli, että tiedot antaa lapsen vastuusosiaalityöntekijä, koska hänellä tiedot ovat kootusti sekä dokumentoituna että mielessä. (Heino ym. 2016, 40—42.)

THL:n tutkimuksen nimi HuosTa luo mielikuvan lapsen huostaanotosta, mutta tutkimusaineisto on koottu lapsista, jotka on päätetty sijoittaa kodin ulkopuolelle tutkimusajankohtana 1.11.2014—31.5.2015. Lisäksi on koottu tietoa lapsista, joiden kohdalla sijoitusta tai huostaanottoa on harkittu tutkimusajankohtana, mutta joille on löytynyt toinen ratkaisu ja sijoitus on vältetty. Aineistossa lapset on jaettu kolmeen eri tutkimusryhmään: ”suunta sijoitukseen” (n=231), ”suunta kotiin” (n=143) ja ”sijoitus vältetty” (n=33) (ks. Kuvio 3., s.24). ”Suunta sijoitukseen”-ryhmän lapset on tutkimusajankohtana otettu huostaan tai huostaanottohakemuksen valmistelu on päätetty aloittaa tai lapsi on kiireellisesti tai avohuollon tukitoimena sijoitettu ja sijoitus jatkuu huostaanoton valmisteluna. ”Suunta kotiin”-ryhmän lapset ovat olleet sijoitettuna kodin ulkopuolelle tutkimusajankohtana, mutta tavoitteena on lasten palaaminen kotiin. ”Sijoitus vältetty”-ryhmän lasten kohdalla tutkimusajankohtana on päätetty, ettei lasta sijoiteta, vaikka sijoitusta on harkittu vakavasti, huostaanotto on otettu puheeksi lapsen ja/tai perheen kanssa ja selvitys lapsen sijoituksen tarpeesta on tehty. ”Sijoi-

¹ Kyselylomake löytyy THL:n HuosTa-hankkeen päätuloksia esittelevän raportin liitteistä. Nettilinkki lomakkeeseen löytyy tämän tutkielman lähdeluettelosta. (Heino ym. 2016.)

tus vältetty” –tilanteissa lapselle on löytynyt jokin toinen vaihtoehto. (Heino ym. 2016, 41—43, 50—51.)

Kuvio 3. Tutkimusryhmät (%) (Lähde: Heino ym. 2016, 50—51)

Koko aineistosta tutkin tarkemmin ”sijoitus vältetty”-ryhmän lapsia koskevaa aineistoa. Tähän ryhmään kuuluvia lapsia oli aineistossa alun perin 33 lasta, mutta jätin yhden lapsen tapauksen aineistosta pois, koska analyysiä tehdessä huomasin, että lapsi olikin sijoitettu kodin ulkopuolelle ja asui tutkimushetkellä sijaisperheessä. Luultavasti tässä tapauksessa sosiaalityöntekijä oli vahingossa valinnut lapsen tutkimusryhmäksi ”sijoitus vältetty” -ryhmän. Lopullinen aineiston koko tutkimukseni on siis 32 lasta. Aineiston koko on sen verran pieni, ettei kvantitatiivisista vastauksista ole pystynyt muodostamaan tilastollisesti merkitseviä tuloksia. Tutkimusaineiston pienen koon vuoksi tutkimukseni tulokset eivät ole tilastollisesti merkittäviä, eikä niistä voi tehdä yleisiä johtopäätöksiä.

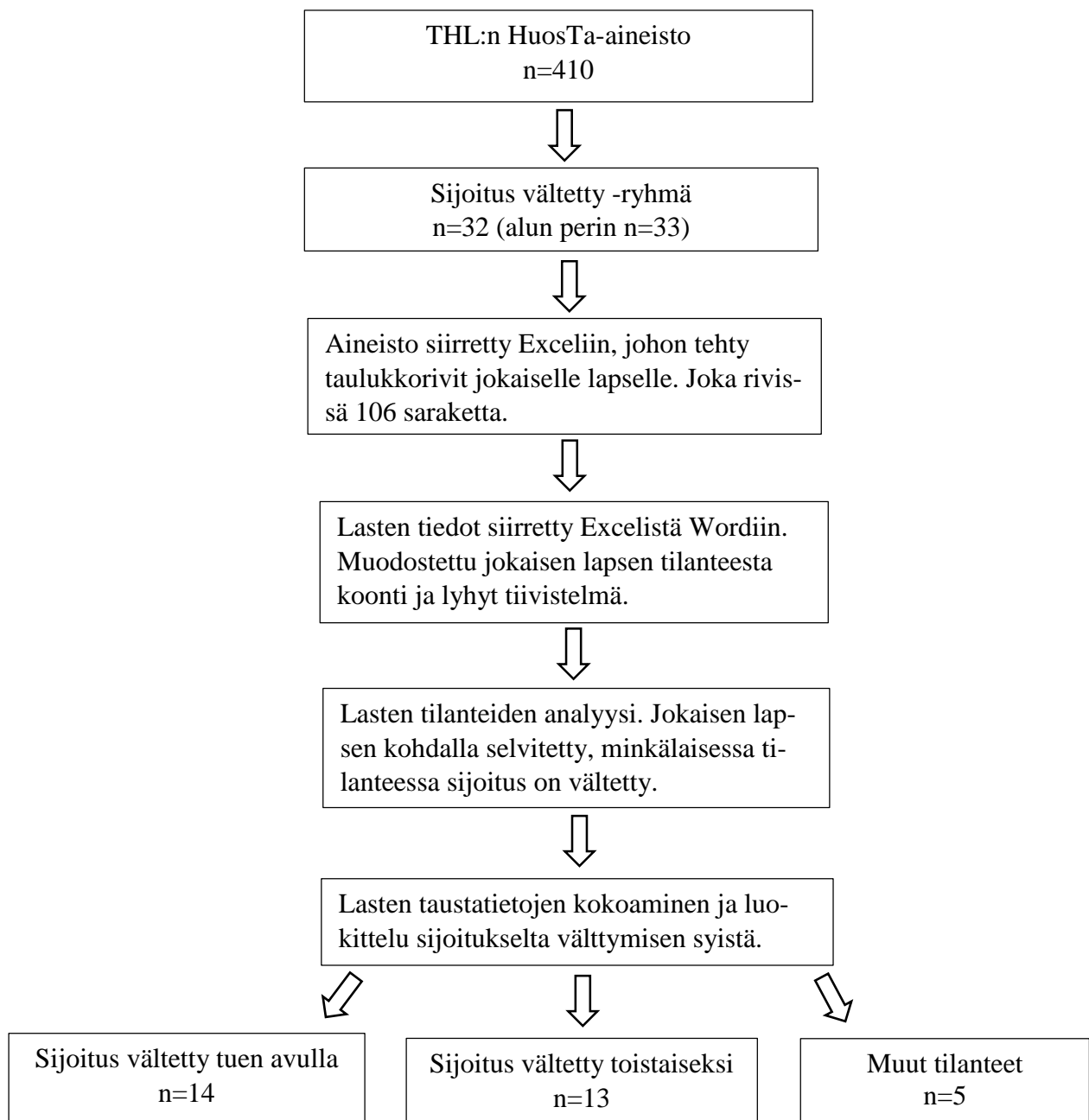
Osa ”sijoitus vältetty” -ryhmän lapsista saattaa olla samasta perheestä eli perhekohtaisesti ajateltuna tapauksia saattaa olla vähemmän kuin 32. Kyseisessä ryhmässä lapsia on yhteensä seitsemästä eri kunnasta. Aineiston pienuuden takia en eettisistä syistä erittele tarkemmin, mistä kunnista ”sijoitus vältetty” -ryhmän lapset ovat kotoisin. ”Sijoitus vältetty” -ryhmää koskevassa aineistossa on paljon kvantitatiivista aineistoa, mutta myös niin sanottuja kvalitatiivisia avovastauksia.

Koko HuosTa-aineistossa oli vähiten (n=32, alun perin n=33) sellaisia lapsia, joiden tapauksessa sijoitusta harkittiin, mutta löydettiin muu vaihtoehto. ”Sijoitus vältetty” -ryhmän sisällyttäminen aineistoon oli jätetty kuntien harkintaan, joten tältä osin aineistoa voidaan pitää näytteenä eikä täy-

sin edustavana. Työtilanteista johtuen kaksi tutkimuskunnista rajasi ”sijoitus vältetty” –ryhmän kokonaan pois kyselylomakkeita täytettäessä. Tämä selittää osaltaan ryhmän pienuutta tutkimusaineistossa ja voidaan olettaa, että todellisuudessa tämän ryhmän koko olisi siis ollut suurempi kuin se tässä aineistossa on. (Heino ym. 2016; 44, 50—51.) ”Sijoitus vältetty” -aineisto on kuitenkin tarpeeksi suuri pro gradu –tutkielman tekoon, joten olen valinnut sen aiheen ajankohtaisuuden ja mielenkiinnon vuoksi oman tutkielmani aineistoksi.

4.3 Aineiston analyysi

Tutkielmani analyysiprosessi oli monivaiheinen. Kuviossa 4. olen kuvannut tutkimusprosessin etenemisen kronologisesti ja tämän jälkeen kuvaan analyysiprosessia sanallisesti tarkemmin vaihe vaiheelta. Analyysitapani voidaan lukea osaksi monimenetelmällistä *mixed methods* -menetelmää (esim. Creswell & Plano Clark 2011, 53—106; Creswell 2014; Tashakkori & Teddlie 1998). Olen laadullistanut määrällistä aineistoa ja lisäksi analysoinut erityisesti avovastauksia sisällönanalyysin ja luokittelun keinoin. Lasten ja perheiden taustatiedoista olen muodostanut taulukoita ja kuvioita.

Kuvio 4. Analyysiprosessi

Tutkimussuunnitelman hyväksymisen jälkeen sain aineiston THL:stä helmikuun 2016 lopussa muistitikulla sav-muodossa. Aluksi erottelin koko HuosTa-aineistosta ”sijoitus vältetty” -ryhmän lapset (n=32, alun perin n=33). Luin ja analysoin aineistoa SPSS 23 -ohjelman avulla. Lisäksi sain THL:stä Excel-tiedoston, jossa oli aineiston muuttujat ja niiden selitteet, jotta aineiston lukeminen SPSS:ssä mahdollistui. Aineisto oli valmiiksi anonymisoitu eli esimerkiksi lasten nimiä, henkilötietoja tai muitakaan tunnistetietoja ei aineistossa ollut. Vaikka aineisto oli valmiiksi anonymisoitu, niin olen silti tiedostanut koko ajan oman vastuuni eettisenä tutkijana ja pyrkinyt tuomaan aineistossa ilmenneitä asioita niin, ettei ketään sieltä voitaisi tunnistaa esimerkiksi tietoja yhdistelemällä.

Olen hyödyntänyt tekemässäni analyysissä monimenetelmällistä *mixed methods* -analyysitapaa (esim. Creswell & Plano Clark 2011, 53—106; Creswell 2014; Tashakkori & Teddlie 1998). Aineisto on pääasiassa kvantitatiivinen eli määrällinen, mutta aineistossa on myös jonkin verran kvalitatiiviseksi eli laadulliseksi aineistoksi luokiteltavia avovastauksia. Analyysitapana olen käyttänyt määrällisen laadullistamista eli kvantitatiivisesta aineistosta olen tehnyt kvalitatiivisen muokkaamalla numeroiksi koodattua tietoa sanoiksi ja lasten tarinoiksi. Käyttämäni analyysitapa voidaan lukea osaksi *mixed methods* -analyysitapaa. (Creswell & Plano Clark 2011, 53—106; Singer, Ryff, Carr & Magee 1998.) Erityisesti Creswell ja Plano Clark (2011, 69—72) ovat kuvanneet teoksessaan useita *mixed methods* -analyysitavan malleja, joissa on käyty läpi tarkemmin määrällisen laadullistamisen analyysiprosesseja. Muokattuani määrällisestä datasta laadullista aineistoa olen luokitellut lasten taustatietoja ja sijoitukselta välttymisen tilanteita sisällönanalyysin avulla.

Siirsin sijoitus vältetty -ryhmää koskevan aineiston SPSS-ohjelmasta yhdeksi isoksi Excel-taulukoksi, koska näin data oli mielestäni helpommin luettavissa ja ymmärrettävissä. Muutin kaiken datan eli numerot luettavaksi tekstiksi jakamalla ne eri sarakkeisiin. Jokaisen lapsen tiedot (n=32) muodostivat Excel-taulukossa yhden rivin, jossa oli yhteensä 106 eri saraketta. Excelissä en vielä voinut muodostaa kunnolla käsitystä yhden lapsen taustasta ja sijoitukselta välttymisen syistä. Niinpä siirsin vielä lähes kaikki tiedot Excel-taulukosta Word-tiedostoksi. Joitain tietoja jätin pois, koska valintaa oli tehtävä sen suhteen, mihin aiheisiin lasten taustoissa ja sijoitukselta välttymisen syissä keskittyisin. Jokaisen lapsen tiedot muodostivat kirjoittamassani tiedostossa noin yhdestä kahteen sivua pitkän koon lapsen tilanteesta. Kyseinen Word-tiedosto oli yhteensä 58 sivua. Sekä Excelissä että Wordissa käytin tekstin korostusväri-ominaisuutta, jotta sain luokiteltua paremmin muun muassa aineistosta esille nousevia eri aihepiirejä koskien sijoitukselta välttymisen tilanteita.

Jokaisen lapsen tietojen alle kokosin lyhyesti muutamilla lauseilla analyysiä kyseisen lapsen tilanteesta. Nämä tiivistelmät sisälsivät useimmiten tietoja siitä, miksi lapsi oli lastensuojelun asiakas-

na ja miksi sijoitukselta oli välttytty. Näiden lyhyiden tiivistelmien perusteella aloin luokitella lasten tapauksia isommiksi kokonaisuuksiksi, jotta hahmottaisin, miksi ja miten aineistoni kolmekymmentäkaksi lasta olivat välttyneet sijoitukselta. Muodostin lasten sijoituksilta välttymisen tilanteista kolme pääluokkaa, jotka jakaantuivat vielä alaluokkiin. Nämä luokat kuvaavat sitä, miksi sijoituksilta oli lasten tapauksissa välttytty ja mitä vaihtoehdot sijoituksille olivat olleet.

Singer ja kumppanit (1998) ovat toteuttaneet omassa tutkimuksessaan hieman samanlaista tapaa analyysiprosessissaan. Singerin ja kumppaneiden (mt.) mukaan analyysi alkaa kvantitatiivisen datan käsittelyllä, jonka jälkeen tietoa kootaan yhteen, jotta saadaan muodostettua yksilöllisiä elämäntarinoita. Kvantitatiivisten kysymysten vastauksia analysoimalla voidaan muodostaa kvalitatiivinen tarina. Singerin ja kumppaneiden (mt.) kyselyssä muuttujia oli paljon kuten myös HuosTa-aineistossa. Kvantitatiivisen tiedon suuri määrä mahdollistaa määrällisen laadullistamisen. Silti kaikkia vastauksia ei tarvitse analysoida, vaan tärkeää on valita elämäntarinan muodostamisen kannalta tärkeimmät vastaukset kyselylomakkeesta. Perustelu datan uudelleenmuotoilulle on Singerin ja kumppaneiden (mt.) mukaan se, että kertomuksia eli narratiiveja on helpompi ymmärtää ja muodostaa niistä luokituksia kuin suuresta määrästä kvantitatiivista aineistoa sisältävistä listoista. (Singer ym. 1998, ks. myös Elliot 2005, 91—94.)

Tutkielmassani olen muodostanut jokaisen lapsen tapauksesta ennemminkin koonnin lasta koskevista asioista kuin tarinan. Lapsen tiedot on koottu kyselylomakkeista saaduista tiedoista. Koonnit lasten tiedoista ovat noin yhdestä kahteen sivua pitkiä. Jokaisen koonnin loppuun olen tehnyt jokaisesta lapsesta lyhyen muutaman virkkeen tiivistelmän, jossa selviää lapsen sijoitukselta välttymisen tilanne lyhyesti kerrottuna. Näitä lyhyitä tiivistelmiä voisi kutsua sijoituksilta välttyneiden lasten tarinoiksi. Elliotin (2005, 94) mukaan henkilökeskeinen lähestymistapa saattaa häilyttää rajoja kvantitatiivisen ja kvalitatiivisen lähestymistavan välillä. Elliotin (mt., 94) mukaan yksityiskohtaisen kuvauksen tuottaminen tapahtumaketjuista on tärkeää ennen kuin siirrytään miettimään, mitkä tekijät aiheuttavat syntyneitä tilanteita.

Aineistoa analysoidessa olen erityisesti keskittynyt sosiaalityöntekijöiden kirjoittamiin avovastauksiin. Kyselylomakkeessa olevia niin sanottuja avokysymyksiä, joiden vastauksia analyysissäni käytin, olivat:

- *Kuvaisitko asiaa siltä kannalta, miten lapsen perheen kulttuurinen, etninen tai uskonnollinen tausta liittyy erityisesti tämän lapsen lastensuojelun asiakkuuteen, sijoituskysymykseen ja lapsen etuun? Miten tämä heijastuu sosiaalityöhön, mitä edellytettäisiin ja millaisia resursseja tarvittaisiin?*
- *Kuvaa tarkemmin tilannetta, joka liittyy vanhemman / vanhempien työkokemukseen.*
- *Tähän voit tuoda esiin perheen palveluhistorian erityisyyttä.*
- *Mikä lapsen etuun liittyvä seikka korostui ja nousi tärkeimmäksi lapsen edun perusteluksi sijoituspäätöstä harkittaessa / tutkimushetkellä?*
- *Rajoittiko lapsen edun toteutumista jokin?*
- *Voit kuvata tilanteeseen liittyvää sosiaalityön osuutta tarkemmin.*
- *Minkä näet suurimpana uhkana tämän lapsen sijoitukselle / tukitoimille asetettujen tavoitteiden toteutumisen suhteen tällä hetkellä?*
- *Muuta sellaista, jota haluaisin painottaa ja kuvata liittyen sosiaalityön reunaehtoihin ja joka on konkreettisesti tullut esiin tämän lapsen asian yhteydessä*
- *Mikä olisi hyvä muutos, joka voitaisiin havaita lapsen tilanteessa vuoden päästä?*

Erityisesti näiden edellä mainittujen ”kysymysten” vastauksia analysoimalla muodostin luokkia tilanteista, jotka kertovat mitä vaihtoehtoja huostaanotolle ja sijoitukselle on kyseisten lasten kohdalla löytynyt. En ole kuitenkaan tutkinut pelkkiä avovastauksia, koska muuten en olisi saanut tietoa lasten tai nuorten taustoista. Lasten taustatietoja olen tutkinut kvantitatiivisista vastauksista ja muodostanut tiedoista taulukoita ja kuvioita. Näitä taustatietoja ovat esimerkiksi lasten ikä ja sukupuoli, perherakenne, sijoituksen taustalla olevat tekijät sekä mitä palveluita lapsi tai perhe on aiemmin lastensuojeluasiakkuuden aikana saanut.

Käytän tutkimuksessani laadullisen aineiston osalta analyysimenetelmänä sisällönanalyysia (esim. Krippendorff 2013, Tuomi & Sarajärvi 2009) ja siihen kuuluvaa luokittelua. Krippendorff (mt., 84–87) erottelee sisällönanalyysin useaan eri vaiheeseen: merkityksellisten muuttujien määrittely, otannan suunnittelu, koodaus, datan yksinkertaistaminen helposti ymmärrettävään muotoon, johtopäätösten teko valitussa kontekstissa ja lopuksi kerronnallinen vastaus tutkimuskysymykseen. Tut-

kielmani analyysiprosessista (ks. Kuvio 4., s.26) löytyy samoja osatekijöitä kuin Krippendorffin (mt., 86) sisällönanalyysiä kuvaavasta kaaviosta.

Tuomi ja Sarajärvi (2009) jaottelevat sisällönanalyysin kahteen eri osaan: erittelyyn ja varsinaiseen sisällönanalyysiin. Erittely tarkoittaa tekstiaineiston käsittelyä kvantitatiivisesti, ja varsinainen sisällönanalyysi tarkoittaa tekstiaineiston tutkimista laadullisesti. Tutkimukseni analyysi on sekä erittelyä että varsinaista sisällönanalyysia, jossa tutkin tekstiaineistoa laadullisesti. Määrällistä aineistoa analysoin tilastollisin perusanalyysimenetelmin. Laadullista aineistoa olen luokitellut sijoituksilta välttymisen tilanteisiin.

Kokoamani tiedot tuovat esiin mielestäni tärkeimmät lasten taustatiedot ja syyt siihen, miksi ja miten sijoitukselta on kyseisen lapsen kohdalla välttytty. Valitsemani tiedot olivat: lasten perhetilanne, tiedot asumisesta, perhemuutokset; vanhempiin ja lapsiin liittyvät tekijät, jotka ovat vaikuttaneet lastensuojeluasiakkuuteen; palvelut, joita perhe on saanut tai olisi tarvinnut sekä kaikki niin sanotut avovastaukset. Avovastauksista tuli erityisesti ilmi syitä, joiden vuoksi sijoitukselta oli välttytty. Sosiaalityöntekijät olivat vastanneet osittain laajastikin avovastauksiin, mutta joissain tapauksissa avovastauksia ei juurikaan ollut, ja tulkintaa oli tehtävä enemmän.

Olen luokitellut sijoitukselta välttymisen tilanteet kolmeen luokkaan, jotka jakautuvat vielä tarkemmiksi alaluokiksi. Luokat ovat: sijoitus vältetty tuen avulla, sijoitus vältetty toistaiseksi ja lastensuojelun väistyvä rooli lapsen tilanteessa. Ensimmäinen luokka on vielä jaoteltu kahteen alaluokkaan: sijoitus vältetty tukitoimien, palveluiden ja/tai ammatillisen yhteistyön avulla ja sijoitus vältetty perheen tai läheisten tuen avulla. Toinen luokka on jaoteltu kolmeen alaluokkaan: tilannetta kannatellaan avohuollon tukitoimilla, sopivaa sijoituspaikkaa ei ole löytynyt sekä asiakas kieltäytyy palveluista, kiireellisen sijoituksen tai huostaanoton kriteerit eivät ole vielä täyttyneet. Kolmas luokka on jaoteltu kahteen alaluokkaan: nuori lähestymässä täysi-ikäisyyttä ja toisen instituution ensisijaisuus.

Tutkielmani aineisto on melko pieni, joten tuloksista ei voida tehdä yleisiä johtopäätelmiä. Tämän vuoksi olen tutkielmani taustoituksessa tuonut esille paljon aiempaa tutkimustietoa. Teoriatausta tukee aineistosta saatuja tuloksia, mutta joissain tapauksissa aineisto ja aiempi tutkimus saattavat poiketa toisistaan.

4.4 Tutkimuksen eettisyys

Hyvien tieteellisten käytäntöjen noudattaminen on ollut tärkeä lähtökohta tutkimuksessani (ks. Kuula 2015, 34—36). Tutkimukseni on tehty noudattaen yleisiä salassapitoehtoja ja hyvää eettistä tutkimustapaa. Olen käyttänyt tutkimuksessani Tampereen yliopiston sosiaalityön oppiaineen viittauskäytäntöjä. Käyttämäni lähteet ovat pääasiassa tieteellisiä artikkeleita ja teoksia, jotta käyttämäni tieto olisi mahdollisimman tarkkaa ja luotettavaa.

Olen säilyttänyt saamaani aineistoa ja muuta tutkimukseen liittyvää materiaalia tietokoneellani, johon ainoastaan minulla on salasana. Lisäksi THL:ltä saatua muistitikkoa, jossa aineisto myös on, olen säilyttänyt lukollisessa lipastossa; kuten myös kaikkia paperilla olevia muistiinpanoja tutkimukseen liittyen. Tutkimukseni valmistumisen ja tarkastamisen jälkeen palautan THL:lle aineiston sisältävän muistitikun ja lisäksi heiltä saadusta aineistosta muokkaamani Excel- ja Word-tiedostot. THL hävittää lopulta kaiken aineiston, sitten kun heillä ei ole enää käyttöä kyseisille tutkimusmateriaaleille. Poistan omalta tietokoneeltani kaikki tutkimusta koskevat tiedostot ja lisäksi hävitän kaikki paperilla olevat muistiinpanot, jotka liittyvät tutkielmani tekoon. Näin varmistan, etteivät aineisto ja muut tutkimusmuistiinpanot pääse kenenkään ulkopuolisen luettavaksi.

Eettiset periaatteet THL on huomionut kyselylomaketta tehdessä, eikä esimerkiksi lasten tai perheenjäsenten henkilötietoja ole kysytty. Näin on varmistettu, etteivät aineistossa esiintyvät henkilöt ole tunnistettavissa. Lisäksi THL on anonymisoinut käyttämäni aineiston valmiiksi, jottei vahingossakaan lasten nimiä, henkilötietoja tai muitakaan tunnistetietoja olisi aineistossa, vaikkei niitä kyselyssä kysyttykään. Vaikka aineisto oli valmiiksi anonymisoitu, olen jokaisessa analysoinnin vaiheessa ottanut huomioon, että anonymisoinnista huolimatta aineistosta voi ilmetä seikkoja, jotka mahdollisesti voisivat johtaa jonkun lapsen tai perheen tunnistamiseen. Olen tiedostanut koko ajan oman vastuuni eettisenä tutkijana ja käyttänyt lasten tietoja varoen sekä pyrkinyt tuomaan aineistossa ilmenneitä asioita esille niin, ettei ketään sieltä voitaisi tunnistaa esimerkiksi tietoja yhdistelemällä.

Tutkimusta tehtäessä olen huomionut, että kyseessä on sosiaalityöntekijöiden täyttämät kyselylomakkeet. Lasten tai vanhempien täyttämässä lomakkeissa olisi voinut olla hyvinkin erilaisia vastauksia ja siten myös tutkimustulokset olisivat voineet olla hyvinkin erilaisia.

Tutkimukseni aineisto on melko pieni ja olen ottanut tämän huomioon koko tutkimusprosessin aikana. Tarkoituksena ei ole tehdä yleistäviä johtopäätöksiä tutkimukseni tuloksista, vaan tuoda esille aineiston 32 lapsen taustoja ja tilanteita, kun sijoitus on vältetty. Tutkimustulokseni eivät myöskään ole tilastollisesti merkittäviä. Toki vertailen aineistosta esille tulleita seikkoja aiempaan tutkimukseen ja teen tätä kautta johtopäätöksiä, mutta tiedostan, että aineisto kertoo tästä yhteiskunnallisesta ilmiöstä vain vähän ja tuo esille hyvin pienen osan sijoitukselta välttyneiden lasten tilanteita.

Tutkimusaiheen eettisyys on myös asia, jota tutkijan täytyy miettiä. Useat sosiaalityön ilmiöt ovat jollain tavalla kiinnittyneet ihmiselämän haavoittuvuuteen ja lisäksi niitä tuottaviin ja ylläpitäviin ehtoihin sekä ympäristöihin. Eettisen sosiaalityön tutkimuksen tulee olla hyödyllistä tutkittaville ihmisille. (Rauhala & Virokannas 2011, 246—251.)

Tutkielmani aihe on yhteiskunnallisesti tärkeä, koska lasten huostaanotot ja sijoitukset ovat lisääntyneet ja siksi niille tulisi kehittää vaihtoehtoja. Huostaanotto ja lapsen sijoittaminen kodin ulkopuolelle ovat voimakkaimpia toimenpiteitä, joilla lapsen elämään puututaan. Lapsen elämään puuttumisen ja puuttumattomuuden raja on häilyvä. Lapsen vanhempien kuuluu puuttua lapsen elämään, mutta milloin on oikeutettua, että joku ulkopuolinen kuten lastensuojelu puuttuu lapsen elämään. Lapsen elämään puuttuminen ennaltaehkäisevällä tavalla on eettisen pohdintani mukaan lapsen edun mukaista ja hyväksyttyä, jos sillä voidaan estää lapsen vieminen pois hänen omasta kodistaan omilta vanhemmiltaan.

5 Sijoituksilta välttyneiden lasten perhe- ja palvelutaustat

Tässä luvussa kerron pääasiassa sanallisesti sijoituksilta välttyneiden lasten tärkeimmistä taustatiedoista ja vertailen tietoja hieman koko HuosTa-aineistosta tehtyyn raporttiin. Lisäksi olen tehnyt lasten taustatiedoista useita taulukoita ja kuvioita, joita voi verrata THL:n raportissa esitettyihin kuvioihin. (Heino ym. 2016.)

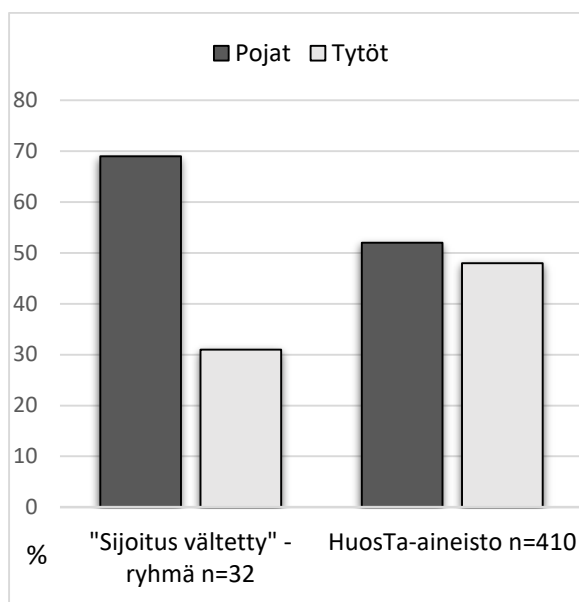
5.1 Lapsen ja perheen olosuhteisiin liittyvät taustatekijät

Lasten sukupuoli ja ikä

Sijoitukselta välttyneiden lasten ryhmässä² 22 on poikia ja 10 tyttöjä. SiVä-ryhmässä poikia oli noin kaksi kolmasosaa, kun taas koko HuosTa-aineistossa sukupuolet olivat melko tasan edustettuna (Heino ym. 2016, 51—52). SiVä-ryhmän lasten ikäluokat jakautuivat melko tasaisesti. Lasten määrä SiVä-ryhmässä kasvoi vain hieman sen mukaan, mitä vanhempia lapset olivat. 0—6-vuotiaita oli kahdeksan, 7—12-vuotiaita oli kymmenen ja 13—17-vuotiaita neljätoista. Teini-ikäisi nuoria oli siis eniten, kuten oli myös koko aineistossa THL:n raportin mukaan. Koko aineistossa vähiten oli 7—12-vuotiaita. 7—12-vuotiaiden kohdalla näyttää siltä, että sijoituksilta välttyään muita useammin, kun verrataan koko aineiston ikäluokkien määrään. Tämä voi kertoa siitä, että kyseisen ikäluokan kohdalla tilanteita yritetään kannatella muita ikäluokkia enemmän. Voiko olla, että tämän ikäisten lasten tilanteissa jostain syystä huostaanotto- ja/tai sijoituspäätöksen tekemistä viivytellään ja siksi sijoitus on vältetty ainakin toistaiseksi? (Ks. Kuvio 5. ja Kuvio 6., s.34) (Heino ym. 2016, 51—52.)³

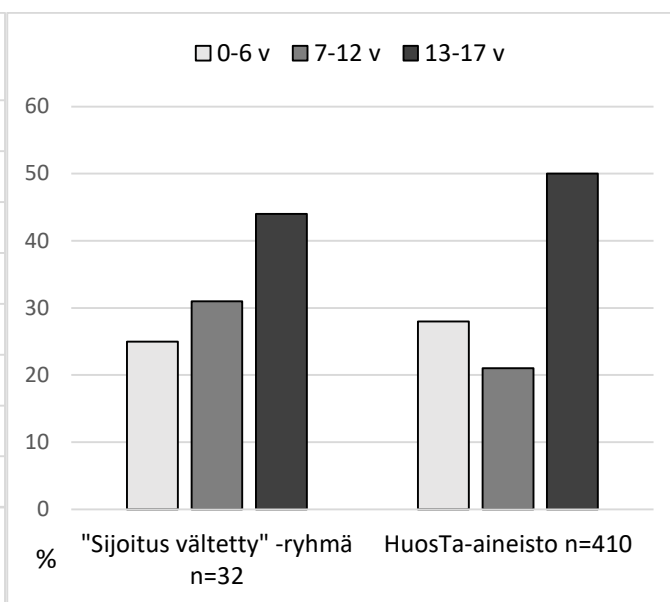
² Jatkossa käytän ”sijoitus vältetty” -ryhmästä lyhennystä SiVä-ryhmä.

³ Vertailen tässä luvussa ”sijoitus vältetty” -ryhmän lasten tietoja koko HuosTa-aineiston lasten tietoihin, joten tätä lukua lukiessa kannattaa perehtyä myös THL:n raporttiin (Heino ym. 2016). Koko HuosTa-aineistoon on sisällytetty myös ”sijoitus vältetty” -ryhmän lapset.

Kuvio 5. Lasten sukupuoli (%)

(Lähde: Heino ym. 2016, 51—52)

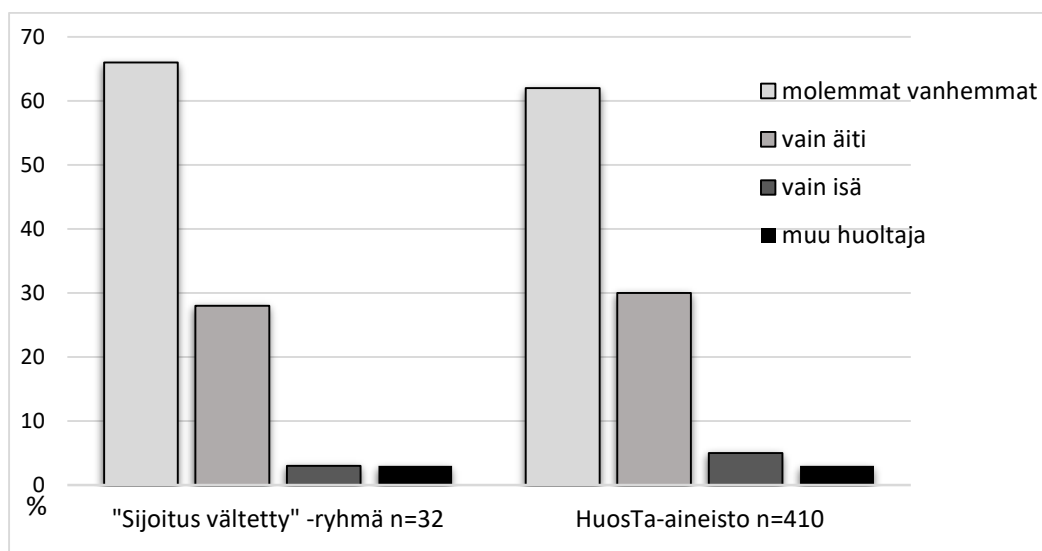

Kuvio 6. Lasten iät (%)

(Lähde: Heino ym. 2016, 51—52)

Biologiset vanhemmat ja huoltajuus

Lasten biologista taustaa tutkittaessa SiVä-ryhmässä ilmeni, että valtaosalla lapsista (n=29) oli molemmat biologiset vanhemmat elossa. Ainoastaan kolmen lapsen kohdalla oli tietoa siitä, että toinen biologisista vanhemmista oli kuollut. Myös koko HuosTa-aineistossa suurimmalla osalla lapsista (91%) vanhemmat olivat elossa. Kahdeksalla prosentilla lapsista toinen tai molemmat biologiset vanhemmat olivat kuolleet. (Heino ym. 2016 53.) Noin kahdella kolmasosalla (n=21) SiVä-ryhmän lapsista huoltajina olivat sekä äiti että isä. Näin oli myös koko HuosTa-aineistossa. SiVä-ryhmässä yhdeksän lapsen perheessä ainoastaan äiti oli huoltajana, kun taas vain yhden lapsen kohdalla huoltajana oli pelkästään isä. Ainoastaan yhden lapsen kohdalla huoltajana oli muu huoltaja, tässä tapauksessa käräjäoikeuden määräämä edustaja. Noin kahdella kolmasosalla SiVä-ryhmän lapsista (n=22) biologiset vanhemmat olivat eronneet. HuosTa-aineiston raportin mukaan koko aineiston lapsista noin joka kolmannella lapsella vanhemmat olivat eronneet. (Ks. Kuvio 7., s.35) (Heino ym. 2016, 53.)

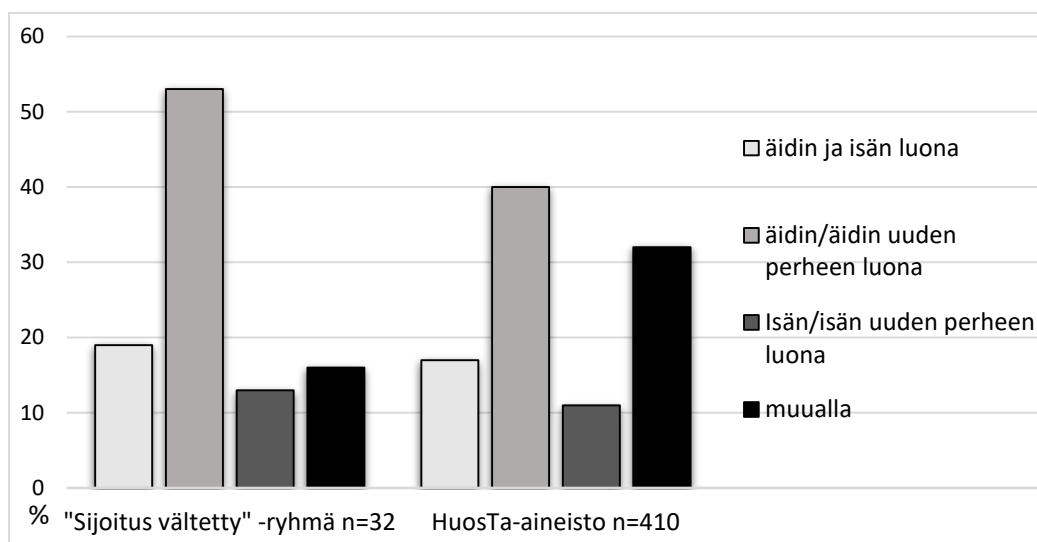

Kuvio 7. Lasten huoltajuus (%) (Lähde: Heino ym. 2016, 53)

Asuminen ja perhe

SiVä-ryhmän lapsista noin puolet (n=17) asui tutkimushetkellä äidin tai äidin uuden perheen luona. Koko HuosTa-aineistossa vastaava määrä oli jonkin verran pienempi. Isän tai isän uuden perheen luona asui SiVä-ryhmästä neljä lasta. Tämä osoittaa sen, että yhä esimerkiksi erotilanteessa lapset jäävät asumaan useammin äidin kuin isän luokse. Vuonna 2015 kaikista Suomen perheistä äiti ja lapsia -perheitä oli noin 18 prosenttia kun taas isä ja lapsia perheitä oli vain kolme prosenttia. (Perheet 2015.) SiVä-ryhmässä ydinperheessä äidin ja isän luona asui kuusi lasta. Loput aineiston viisi lasta asuivat muulla tavalla: yksin, perheryhmäkodissa, nuorisokodissa ja isovanhempien/sukulaisten luona. Koko HuosTa aineistossa äidin ja isän luona asui 17 prosenttia lapsista ja isän tai isän uuden perheen luona asui 11 prosenttia lapsista. Koko aineistossa lähes joka kolmas lapsista asui muualla, enimmäkseen nämä paikat olivat lasten sijoituspaikkoja. (Ks. Kuvio 8., s.36.) (Heino ym. 2016, 57—58.)

Kyselylomakkeeseen oli laitettu samaan vastausvaihtoehtoon asuminen äidin tai äidin uuden perheen luona ja isän tai isän uuden perheen luona. Olisi ollut mielenkiintoista tietää, asuivatko lapset pelkän oman vanhempansa kanssa vai kuuluiko perheeseen myös vanhemman uusi kumppani. Tämä ei kuitenkaan ollut aineistosta helposti erotettavissa. Erottelu olisi vaatinut perheessä asuvien aikuisten lukumäärän tarkastelua ja mielestäni tähän kysymykseen oli vastattu huonosti, sillä joistain avovastauksista vanhemman uusi kumppani tuli ilmi, vaikkei sitä oltu perheen aikuisten lukumäärään laskettu.

Kuvio 8. Lasten asuinpaikka tutkimushetkellä (%) (Lähde: Heino ym. 2016, 51—52)

Kulttuurinen, etninen ja uskonnollinen tausta

Sosiaalityöntekijöiden vastausten mukaan SiVä-ryhmässä noin kolmasosalla lapsista on kulttuurisella, etnisellä ja/tai uskonnollisella taustalla lapsen lastensuojeluasiaan erityistä merkitystä. On huomioitavaa, että näissä kysymyksissä noin joka viidennen lapsen kohdalla ei ollut lainkaan vastausta. Tämä kertoo mielestäni siitä, että kulttuuriset, etniset ja uskonnolliset taustat ovat yleensä herkkiä ja arkojakin asioita, joihin sosiaalityöntekijät eivät välttämättä halua ottaa kantaa. Kulttuuriset ja etniset asiat, kuten työskentelyyn vaikuttavat kulttuurierot tai kielitaidottomuus, tulivat ilmi myös monista avovastauksista, kuten oli myös koko HuosTa-aineiston kohdalla (Heino ym. 2016, 55—57).

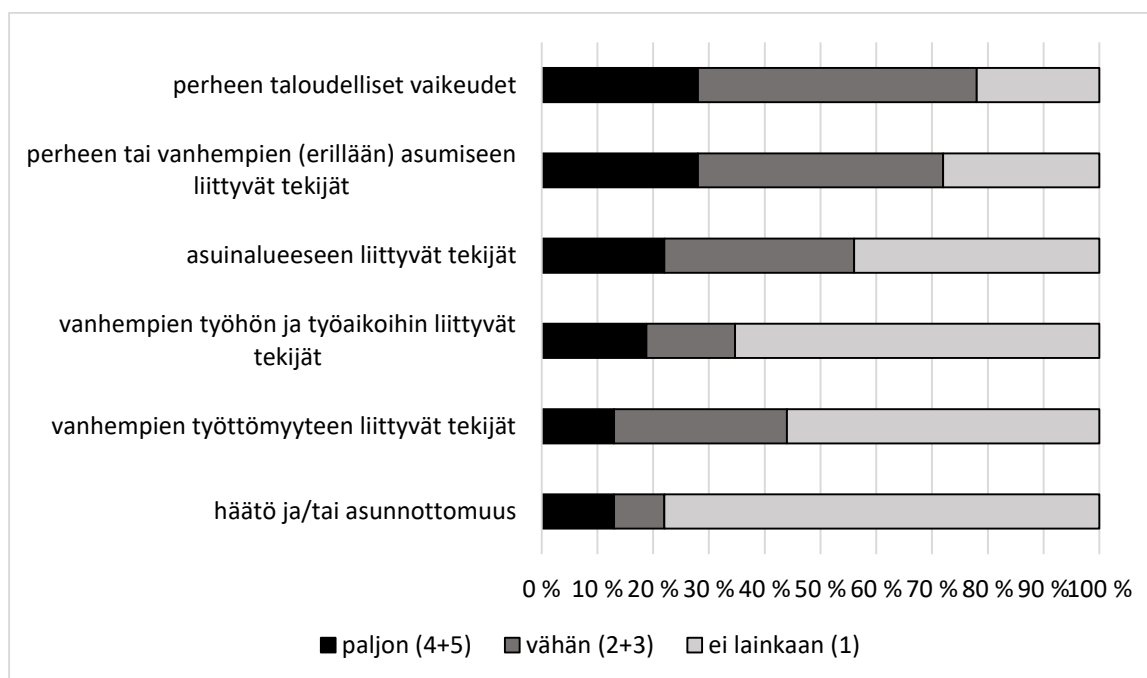
Kulmala (2016) tutki omassa pro gradu -tutkielmassaan HuosTa-aineistosta esiin nousevia kulttuurisia jännitteitä. Kulmalan (mt.) aineistona oli HuosTa-aineistosta 91:tä lasta koskevat avovastaukset, joissa sosiaalityöntekijät kirjoittivat lastensuojeluasiaan vaikuttaneista kulttuurisista, uskonnollisista ja etnisistä seikoista. Kulmalan (mt.) tutkimuksessa esille nousivat erityisesti kulttuurien ja järjestelmien kohtaamiseen liittyvät jännitteet eli asiakkaan, työntekijän ja kulttuurin välillä on havaittavissa jännitteitä. Näitä jännitteitä ovat erityisesti vaikeudet palvelujärjestelmän kanssa, lainsäädännön vähäinen tuntemus, ennako- ja epäluulot, vaikeus ottaa apua vastaan ja kieliongelmat. Kulttuuriset jännitteet tuottavat sosiaalityölle haasteita. Haasteiksi muodostuvat ristiriidat, yhteistyö ja kulttuurisen taustan huomioiminen. Näiden haasteiden kanssa toimiessa työntekijän tulisi kehittää kulttuurisen nöyryyden asennetta, johon kuuluu kysyvä kohtaaminen.

5.2 Lastensuojelutilanteen taustalla olevat tekijät

Lasten ja heidän perheidensä taustoja kartoitettiin kyselylomakkeessa kvantitatiivisilla monivalintakysymyksillä. Tietoja kartoitettiin perheen ympäristön, lapsen ja lapsen vanhempien osalta. Sosiaalityöntekijöiden tuli arvioida asteikolla 1—5 (1=ei lainkaan, 5=erittäin paljon), kuinka paljon kysytyt asiat ovat esiintyneet lapsen asian taustalla. THL:n HuosTa-raportissa on yhdistetty vastaukset asteikolta 4+5 (”paljon”) ja 2+3 (”vähän”), joten käytän tähän tutkielmaani tehdyissä kuvioissa samaa jaottelua. (Heino ym. 2016, 67.) Sanallisesti taustatekijöitä kuvatessani olen yhdistänyt ”paljon”- ja ”vähän”-luokat, koska tärkeämpää on tietää, onko taustatekijä yleisesti ottaen vaikuttanut lapsen tilanteeseen.

Sosioekonomiset ja ympäristötekijät

Lasten tilanteiden taustalla vaikuttivat SiVä-ryhmässä useimmiten perheen taloudelliset vaikeudet (n=25) ja asumiseen liittyvät tekijät (n=23). Myös asuinalueeseen liittyvät tekijät vaikuttivat yllättävän monessa tapauksessa (n=18). Lisäksi vanhempien työhön (n=11) tai työttömyyteen (n=14) liittyvät asiat olivat usein SiVä-ryhmän lasten tilanteiden taustalla. (Ks. Kuvio 9., s.38.) Koko HuosTa-aineistossa samat seikat tulivat näkyviin lasten tilanteissa lähes samansuuruisesti (Heino ym. 2016, 67—68). Viime vuosien talouslaantumana on voinut vaikuttaa siihen, että erityisesti perheiden taloudelliset vaikeudet nousevat sekä SiVä-ryhmässä että koko aineistossa esille. On ymmärrettävää, että sosiaalityöntekijät ovat arvioineet juuri taloudellisten vaikeuksien vaikuttavan myös lapsen ja perheen lastensuojeluasiaan, sillä onhan taloudellinen toimeentulo merkittävä hyvinvoinnin osatekijä perheissä (Kaikkonen ym. 2012, 48—49).

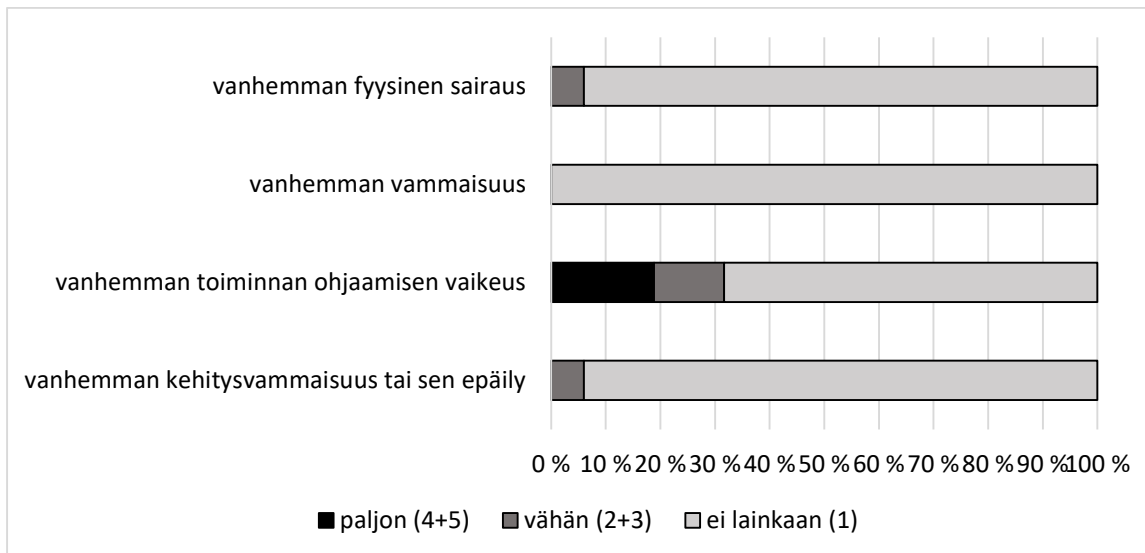

Kuvio 9. Kuvio Perheen sosioekonomisiin ja ympäristötekijöihin liittyvät tekijät lapsen tilanteen taustalla (%)⁴

Vanhemman terveydentila

Vanhemman fyysinen sairaus oli SiVä-ryhmässä tilanteen taustalla vain kahden lapsen tapauksessa, samoin vanhemman kehitysvammaisuus tai sen epäily. Vanhemman vammaisuus ei vaikuttanut yhdessäkään tilanteessa. Vanhemman toiminnan ohjaamisen vaikeus oli läsnä noin joka kolmannen (n=10) lapsen tapauksessa. (Ks. Kuvio 10., s.39.) Koko HuosTa-aineistossa vanhemman fyysinen sairaus vaikutti noin joka neljännellä (27%) lapsen tilanteen taustalla. Vanhemman toiminnan ohjaamisen vaikeutta oli lähes joka toisen (47%) lapsen tilanteessa. Vanhemman vammaisuus tai kehitysvammaisuus vaikutti vain muutamassa prosentissa tapauksista. (Heino ym. 2016, 68—69.) Edellä mainitut tekijät voivat vaikuttaa lapsen tilanteeseen monella tavalla. Vanhemman fyysinen sairaus voi aiheuttaa perheessä esimerkiksi toimeentulon vähenemistä, jos vanhempi ei kykene töihin kuten ennen. Lisäksi vanhemman fyysinen sairaus voi vaikeuttaa lapsen hoitamista, jos esimerkiksi sairauden hoito vie paljon aikaa, vaatii sairaalassa oloa tai muutoin olo on niin huono, ettei lastenhoitoon kykene kuten ennen. Vanhemman vammaisuus, kehitysvammaisuus tai toiminnan ohjaamisen vaikeus voi vaikuttaa lapseen esimerkiksi siten, että lasten hoidossa voi tarvita muiden ihmisten apua tai neuvoja, jos ei itse voi tai esimerkiksi osaa tehdä jotain lapsen hoitoon liittyvää.

⁴ Tässä alaluvussa esitetyt kuviot on tehty SiVä-ryhmän lasten tiedoista. Koko HuosTa-aineistosta tehdyt kuviot löytyvät THL:n raportista (Heino ym. 2016).

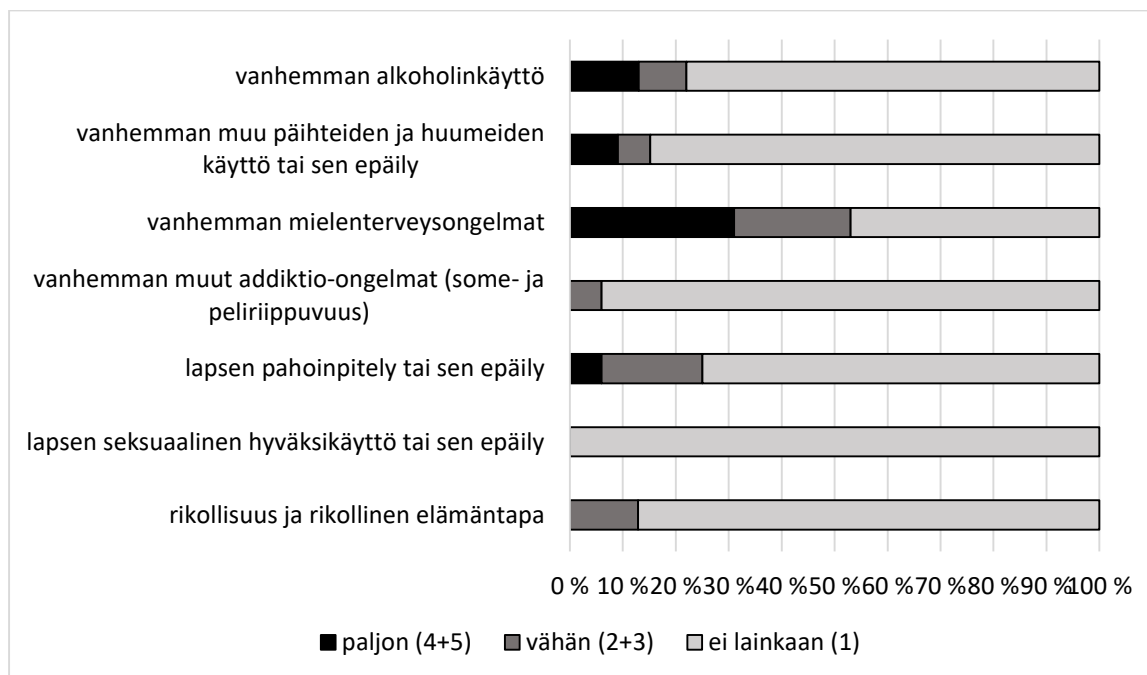
Kuvio 10. Lapsen vanhempien vanhemmuuteen liittyvät asiat lapsen tilanteen taustalla (%)

Vanhempien ongelmallinen käyttäytyminen

Vanhempien ongelmallisesta käyttäytymisestä lapsen tilanteeseen eniten vaikuttivat vanhemman mielenterveysongelmat. Ne vaikuttivat lapsen tilanteeseen yli puolella (n=17) SiVä-ryhmän lasten tapauksissa. Koko HuosTa-aineistossa lähes 60 prosentilla lasten vanhemmista mielenterveysongelma nousi tapauksessa esille ja paljon tilanteeseen se vaikutti joka kolmannen lapsen tilanteessa. (Ks. Kuvio 11., s.40.) (Heino ym. 2016, 69—70.) Mielenterveysongelmat ovat lisääntyneet tai ainakin niitä tunnistetaan aiempaa paremmin. Vanhemman mielenterveysongelmat voivat vaikuttaa myös lapseen monella tavalla, joten olisi tärkeää, että mielenterveysongelmat tunnistettaisiin ajoissa ja niihin olisi tarjolla myös riittävästi hoitoa ja muuta tukea. Erityisesti vanhempien pitkäkestoiset mielenterveysongelmat ja niiden vaikutus vanhemman vuorovaikutus- ja toimintakykyyn voivat lisätä lapsen riskiä sairastua psykiatriin häiriöihin. (Solantaus & Paavonen 2009.)

Vanhempien päihteiden käytön vaikutukset lasten tilanteeseen nousivat kyselyssä yllättävän vähän esille SiVä-ryhmän kohdalla. Vanhemman alkoholinkäyttö vaikutti seitsemän lapsen tapauksessa ja muu päihteiden ja huumeiden käyttö tai sen epäily viidessä tapauksessa. Koko HuosTa-aineistossa vanhemman alkoholinkäyttö vaikutti yli 40 prosentilla lasten tapauksista. Vanhempien muu päihteiden ja huumeiden käyttö tai sen epäily liittyi useamman kuin joka viidennen (22%) lapsen tapaukseen. (Ks. Kuvio 11., s.40.) (Heino ym. 2016, 69—70.) Voi olla, että lastensuojeluasiaan vaikuttava vanhempien päihteidenkäyttöä esiintyi koko aineistossa SiVä-ryhmää huomattavasti enemmän siksi, että näissä tapauksissa päihteiden käyttö on ollut vakavampaa ja näihin tapauksiin on liittynyt lapsen sijoitus kodin ulkopuolelle.

SiVä-ryhmässä lapsen pahoinpitelyä tai sen epäilyä esiintyi kahdeksan lapsen tapauksessa. Koko HuosTa-aineistossa lasten pahoinpitelyä tai sen epäilyä esiintyi lähes 30 prosentilla. Voisi kuvitella, että usein lapsen pahoinpitely johtaa sijoitukseen, mutta SiVä-ryhmän lasten tapauksissa tilanteeseen on löytynyt jokin ratkaisu tilanteeseen. Avovastauksista tuli ilmi, että vanhempien ero ja/tai toisen vanhemman muutto muualle ovat voineet tällaisissa tilanteissa estää lapsen sijoituksen. Lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä ei esiintynyt yhdessäkään SiVä-ryhmän tapauksessa ja koko aineistossakin sitä esiintyi vain muutamalla prosentilla. On melko selvää, ettei seksuaalista hyväksikäyttöä ainakaan vanhempien taholta SiVä-ryhmässä ilmennyt, koska tällaisissa tapauksissa lapsi luultavasti sijoitettaisiin kodin ulkopuolelle. Myös muita addiktio-ongelmia (esim. some- ja peliriippuvuus) sekä rikollisuutta ja rikollista elämäntapaa esiintyi sekä SiVä-ryhmässä että koko aineistossa melko vähän. (Ks. Kuvio 11.) (Heino ym. 2016, 69—70.)

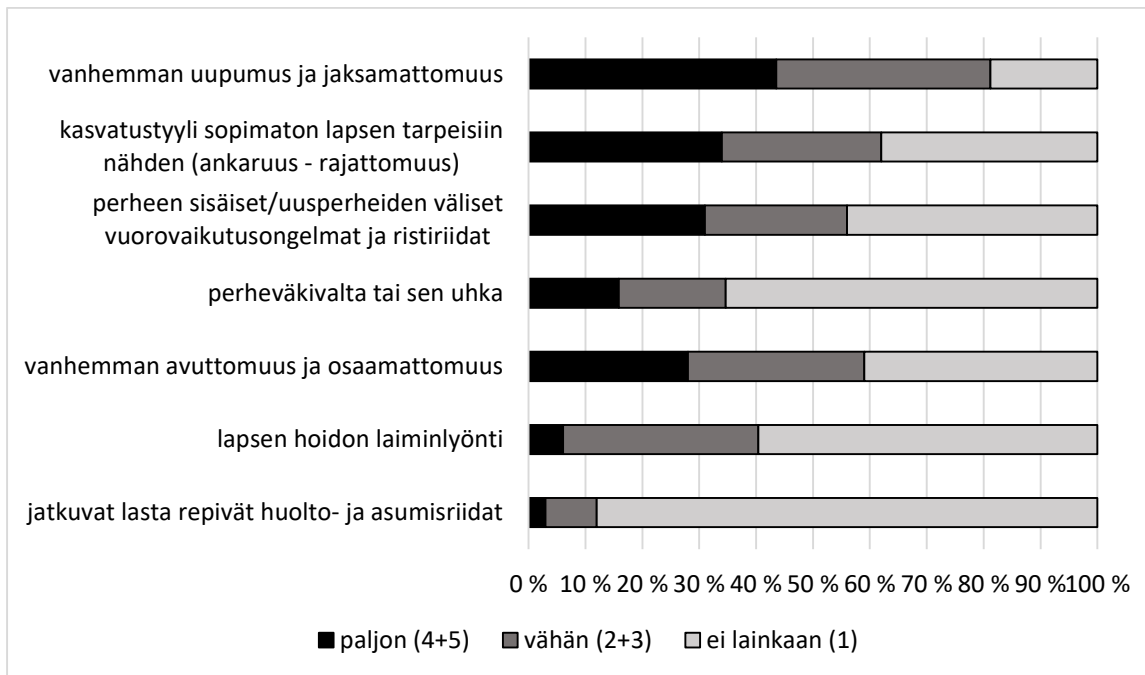
Kuvio 11. Lapsen vanhempien ongelmalliseen käyttäytymiseen liittyvät asiat lapsen tilanteen taustalla (%)

Vanhemmuus ja kasvatustyyli

Vanhempien vanhemmuuteen ja kasvatustyyliin liittyvät asiat vaikuttivat taustatekijöistä eniten SiVä-ryhmän lasten tilanteisiin, samoin oli myös koko HuosTa-aineiston kohdalla. Valtaosa SiVä-ryhmän lasten vanhemmista (n=28) koki uupumusta ja jaksamattomuutta. Myös koko HuosTa-aineistossa lähes kaikkien (89%) lasten vanhempien uupumus ja jaksamattomuus vaikuttivat lasten tilanteeseen. Lisäksi sopimaton kasvatustyyli, perheen sisäiset tai uusperheiden väliset vuorovaikutusongelmat ja ristiriidat sekä vanhemman avuttomuus ja osaamattomuus olivat vaikuttavia taustatekijöitä yli puolella SiVä-ryhmän lasten tapauksista. (Ks. Kuvio 12., s.42.) Koko HuosTa-aineistossa vanhemman sopimatonta kasvatustyyliä esiintyi useimpien (85%) lasten tilanteen taustalla. Perheen sisäiset tai uusperheiden väliset vuorovaikutusongelmat ja ristiriidat vaikuttivat 76 prosentilla lapsista. Lisäksi vanhemman avuttomuus ja osaamattomuus vaikuttivat tilanteeseen noin kolmella neljästä (75%). (Heino ym. 2016, 70—71.)

Perheväkivaltaa tai sen uhkaa (n=11) ja lapsen hoidon laiminlyöntiä (n=13) esiintyi SiVä-ryhmässä hieman yli joka kolmannen lapsen tapauksessa. Vähiten vanhemmuuteen ja kasvatustyyliin liittyvistä taustatekijöistä lapsen tilanteen taustalla vaikuttivat jatkuvat lasta repivät huolto- ja asumisriidat. Niitä esiintyi SiVä-ryhmässä vain neljän lapsen tapauksessa. (Ks. Kuvio 12, s.42.) Perheväkivaltaa ja sen uhkaa sekä lapsen hoidon laiminlyöntiä esiintyi noin puolessa tapauksia. Jatkuvat lasta repivät huolto- ja asumisriidat vaikuttivat lapsen tilanteeseen 23 prosentilla lapsista. (Heino ym. 2016, 70—71.)

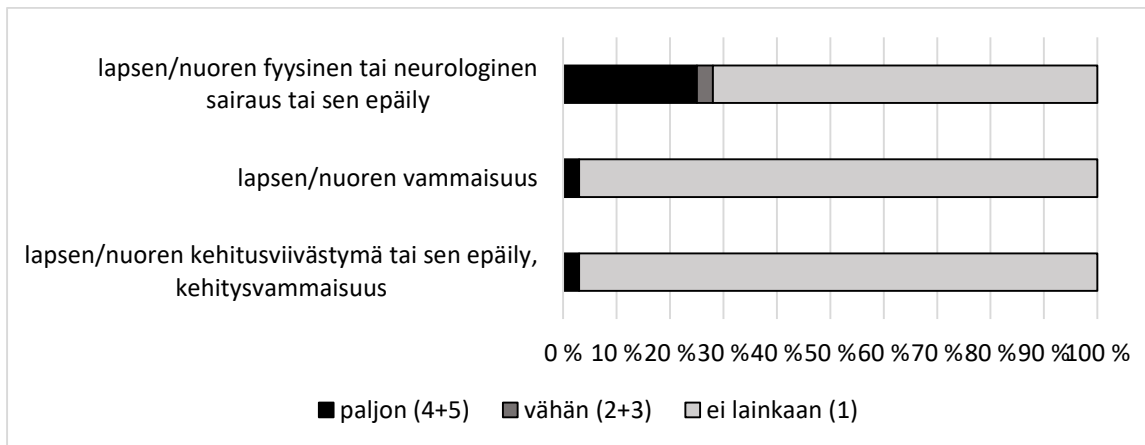
Vanhempien uupumus ja jaksamattomuus ovat usein osa jokaisen lapsiperheen elämää. Nykyinen kiireinen elämäntyyli ja vaativa työelämä aiheuttavat varmasti paljon uupumusta varsinkin lapsiperheissä. Toinen selittävä tekijä uupumukseen ja jaksamattomuuteen voivat olla mielenterveysongelmat, esimerkiksi masennus aiheuttaa usein väsymystä ja jaksamattomuutta. Uusperheiden väliset vuorovaikutusongelmat ja ristiriidat ovat ymmärrettäviä, kun kaksi perhettä yhdistyy ja tavat ja tottumukset ovat erilaisia. Uusperheiden määrä on kasvanut ja siksi voisikin olla hyvä kehittää erilaisia toimintamalleja ennaltaehkäisemään näitä ristiriitoja ja konflikteja, joita perheiden yhdistymisen vuoksi voi seurata.

Kuvio 12. Lapsen vanhempien vanhemmuuteen ja kasvatustyyliin liittyvät asiat lapsen tilanteen taustalla (%)

Lapsen terveydentila

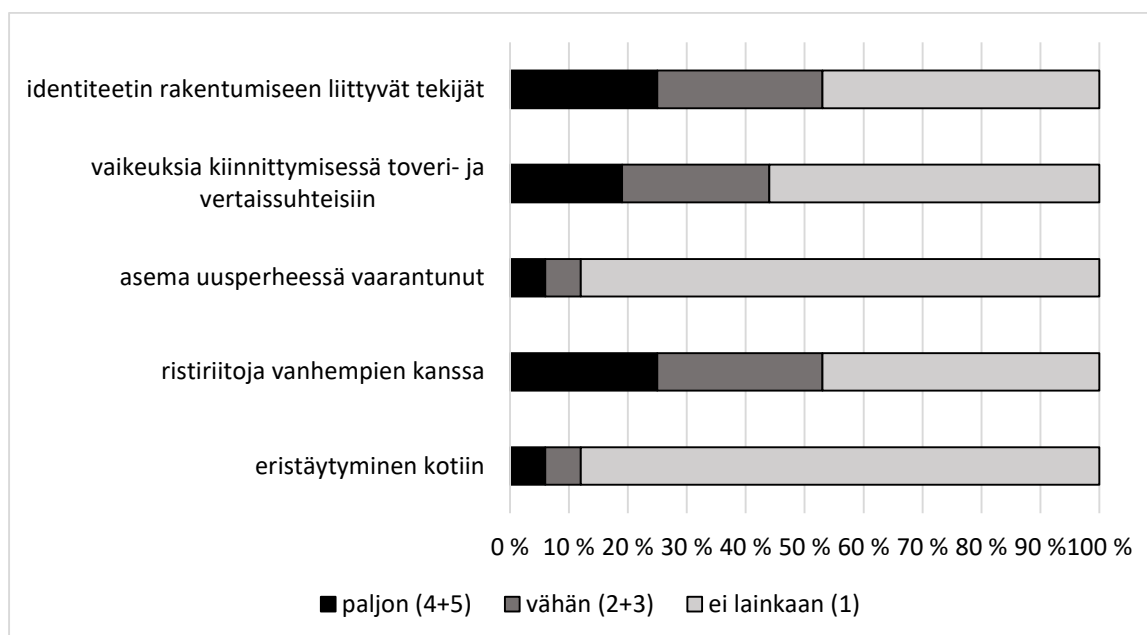
Lapsen fyysinen tai neurologinen sairaus tai sen epäily vaikutti yhdeksän SiVä-ryhmän lapsen tilanteen taustalla. Koko HuosTa-aineistossa vastaavaa esiintyi noin joka kolmannella lapsella. Avovastauksista ilmeni, että SiVä-ryhmässä viidellä lapsella oli ADHD-diagnoosi. Lisäksi avovastauksissa mainittiin muutaman lapsen kohdalla neuropsykiatriset erityispiirteet tai ongelmat sekä traumatausta. Myös koko HuosTa-aineiston avovastauksissa kuvattiin erityisesti ADHD-diagnooseja ja niiden epäilyjä. Lapsen tai nuoren vammaisuus, kehitysvammaisuus sekä kehitysviivästymä tai sen epäily vaikutti vain muutaman SiVä-ryhmän lapsen kohdalla ja samoin oli koko HuosTa-aineistossa. (Ks. Kuvio 13., s.43.) (Heino ym. 2016, 71.) Vammaisille ja kehitysvammaisille lapsille suunnattuja palveluita ja tukea saa kuntien vammaispalveluista ja monilta järjestöiltä, joten voi olla, että tämän takia vammaisuutta ja kehitysvammaisuutta esiintyy niin vähällä osalla sekä SiVä-ryhmän että koko aineiston lapsissa.

Kuvio 13. Lapsen terveydentilaan liittyvät asiat (%)

Lapsuuteen ja nuoruuteen liittyvät tekijät

Lapsuuteen ja nuoruuteen liittyvistä tekijöistä eniten SiVä-ryhmän lasten tilanteiden taustalla vaikuttivat identiteetin rakentumiseen liittyvät tekijät (n=17), ristiriidat vanhempien kanssa (n=17) ja vaikeudet kiinnittyä toveri- ja vertaissuhteisiin (n=14). (Ks. Kuvio 14., s.44.) Koko HuosTa-aineistossa ristiriitoja vanhempien kanssa oli 71 prosentilla lapsista, kun taas identiteetin rakentumiseen liittyvät tekijät vaikuttivat 35 prosentilla lapsista. Vaikeuksia toveri- ja vertaissuhteisiin kiinnittymisessä oli koko HuosTa-aineistossa joka neljännellä (25%) lapsella. (Heino ym. 2016, 71—72.) Erityisesti identiteetin rakentumiseen liittyvät tekijät ja ristiriidat vanhempien kanssa ovat hyvin tavallisia murros- ja teini-ikäisille lapsille ja nuorille, joten niiden yleisyys sekä SiVä-ryhmässä että koko aineistossa on melko normaalia. Lapsen vaikeudet kiinnittyä toveri- ja vertaissuhteisiin on huolestuttavampi ilmiö. Kaverien puute sekä lasten ja nuorten kokema yksinäisyys on vakava ongelma, johon tulisi puuttua enemmän varsinkin päiväkodeissa ja kouluissa. Kaverit ovat iso osa lapsen ja nuoren elämää ja ilman hyviä ja turvallisia kaverisuhteita lapsi tai nuori voi jäädä paitsi yhteenkuuluvuuden tunteesta myös monesta muusta lapsuuteen ja nuoruuteen liittyvistä asioista.

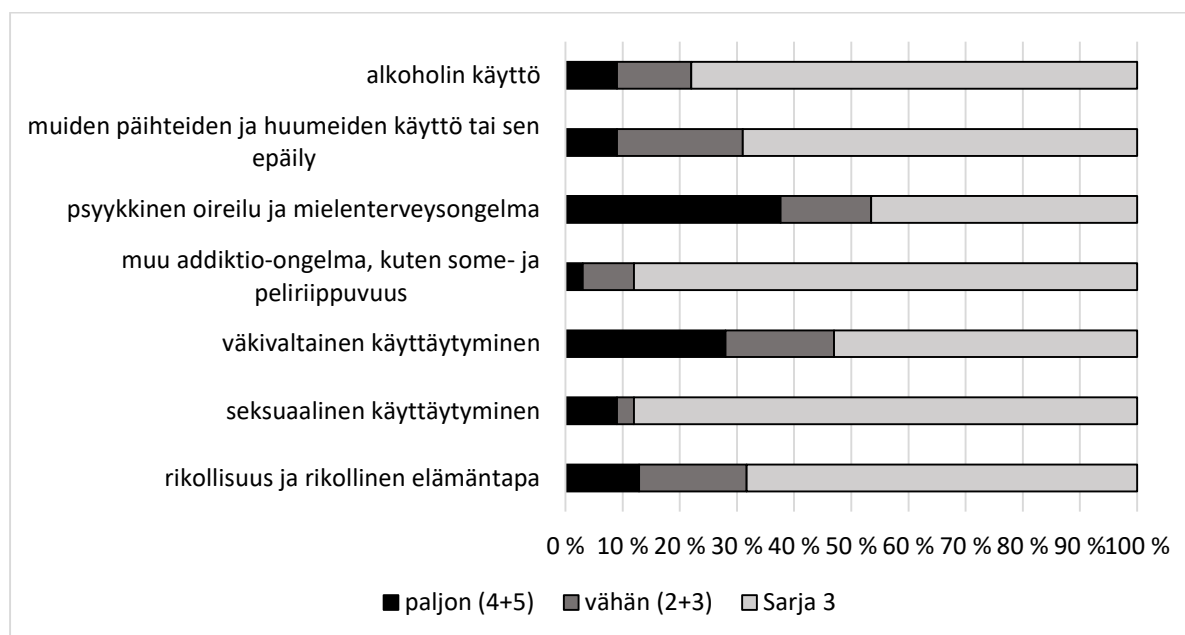
Kuvio 14. Lapsuuteen ja nuoruuteen liittyvät asiat lapsen tilanteen taustalla (%)

Lapsen ja nuoren ongelmallinen käyttäytyminen

Lapsen tai nuoren ongelmalliseen käyttäytymiseen liittyvistä tekijöistä eniten vaikuttivat psyykinen oireilu ja mielenterveysongelmat, niitä ilmeni yli puolella ($n=17$) SiVä-ryhmän lapsista. Koko HuosTa-aineistossa kahdella kolmesta lapsesta oli psyykkistä oireilua ja mielenterveysongelmia. On huolestuttavaa, että mielenterveysongelmat ovat sekä SiVä-ryhmän että koko HuosTa-aineiston lasten keskuudessa niin yleisiä, mutta hienoa on, että mielenterveysongelmia voidaan nykyään tunnistaa ja hoitaa. Silti erilaisia hoito- ja tukimuotoja lasten mielenterveysongelmiin tulisi olla enemmän, jotteivat ongelmat kärjistyisi ja aiheuttaisi niin pahoja ongelmia, että lastensuojelun täytyy niihin puuttua. (Ks. Kuvio 15., s.45.) (Heino ym. 2016, 72—73.)

Lisäksi lapsen väkivaltainen käyttäytyminen nousi ongelmallisen käyttäytymisen tekijöistä muita enemmän esille sekä SiVä-ryhmässä että koko HuosTa-aineistossa. SiVä-ryhmässä lapsen väkivaltaisuutta esiintyi noin joka toisella lapsella ($n=15$) ja myös koko HuosTa-aineistossa väkivaltaisuutta ilmeni yli 40 prosentilla. Väkivaltainen käyttäytyminen voi johtua monesta tekijästä, mutta esimerkiksi aikuisille suunnatut väkivaltaiset tietokone- ja konsolipelit sekä tv-ohjelmat ja elokuvat voivat lisätä tätä ongelmallista käyttäytymistä. Rikollisuutta ja rikollista elämäntapaa esiintyi noin joka kolmannella ($n=10$) lapsella SiVä-ryhmässä. Tämä oli huomattavasti enemmän kuin koko aineistossa, jossa vastaava luku oli hieman yli 20 prosenttia. Tämä selittynee luultavasti sillä, että rikoksia tehneitä lapsia ja nuoria joudutaan usein ottamaan huostaan ja sijoittamaan kodin ulkopuolelle. (Ks. Kuvio 15., s.45.) (Heino ym. 2016, 72—73.)

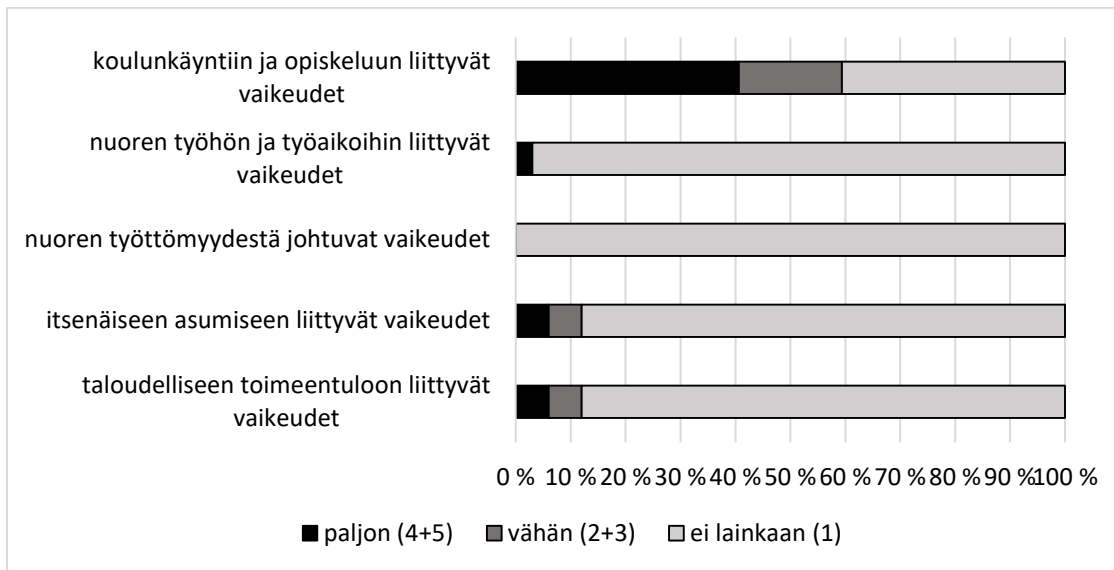
Lasten ja nuorten alkoholin (n=7) ja muiden päihteiden ja huumeiden (n=10) käytön ongelmia esiintyi melko vähän SiVä-ryhmässä. Näin oli myös koko HuosTa-aineistossa, jossa alkoholinkäyttöä esiintyi 33 prosentilla ja muiden päihteiden ja huumeiden käyttöä 28 prosentilla lapsista ja nuorista. Tietysti nämäkin luvut ovat liikaa, koska alaikäisten päihteidenkäyttö ei ole sallittua. Varsinkin täysi-ikäisyyttä lähestyvillä nuorilla päihteidenkäytön voi kuitenkin ajatella olevan melko yleistä, mutta HuosTa-aineistossa se ei ainakaan korostetusti noussut esille. (Ks. Kuvio 15.) (Heino ym. 2016, 72—73.)

Kuvio 15. Lapsen tai nuoren ongelmalliseen käyttäytymiseen liittyvät tekijät lapsen tilanteen taustalla (%)

Lapsen tai nuoren kiinnittyminen instituutioihin

Koulunkäynnin ja opiskelun vaikeudet vaikuttivat SiVä-ryhmän lasten ja nuorten tilanteiden taustalla yli puolella lapsista (n=19). Koko HuosTa-aineistossa koulunkäynti- ja opiskeluongelmia oli 66 prosentilla lapsista. Koulunkäyntivaikeuksien suuri esiintyvyys sekä SiVä-ryhmässä että koko HuosTa-aineistossa on hyvin huolestuttavaa. Miten vaikeudet koulussa ovat kärjistyneet niin pahoiksi? Koululuokkien suuret koot voivat olla yksi syy koulunkäyntivaikeuksiin, kun opettajilla ei ole aikaa yksilölliseen työskentelyyn jokaisen lapsen kanssa. Lisäksi tuki- ja erityisopetuksen vähyys voivat aiheuttaa ongelmia lapsille ja nuorille, jotka tarvitsisivat erityistä tukea opiskeluun. Työhön, asumiseen ja taloudelliseen toimeentuloon liittyviä ongelmia aineiston nuorilla oli melko vähän sekä SiVä -ryhmässä että koko aineistossa. (Ks. Kuvio 16, s.46.) (Heino ym. 2016, 73—74.)

Kuvio 16. Lapsen tai nuorten instituutioihin kiinnittymisen vaikeudet lapsen tilanteen taustalla (%)

5.3 Lapsen ja perheen saamat palvelut ja tuki

Kyselylomakkeelle, jonka sosiaalityöntekijät täyttivät, oli listattu kaikki yleisimmät palvelut ja tukimuodot, joita erityisesti lastensuojelun avohuollossa on tarjolla lapsille ja heidän perheilleen. Kyselylomakkeen listassa oli tukimuotoja yhteensä 42, joista 35 voidaan luokitella lastensuojelun avohuollon tueksi. Lisäksi avovastauksena pystyi halutessaan kertomaan muista mahdollisista palveluista. Palvelujen käyttöön liittyviä tietoja kysyttiin sosiaalityöntekijöiltä viimeisen 12 kuukauden ajalta. Sosiaalityöntekijät kuvasivat vastauksissaan käytettyjen palvelujen tarvetta, saatavuutta, määrää ja vaikuttavuutta. Lisäksi vastausvaihtoehdoissa tuli ilmi, jos palvelua ei oltu edes tarjottu tai asiakas oli siitä kieltäytynyt. (Ks. Heino ym. 2016, 76.) Tässä luvussa tuon esille SiVä-ryhmän lasten ja heidän perheidensä saamia palveluita sekä vertailen näitä tietoja THL:n raportissa esitettyyn koko HuosTa-aineiston tietoihin. Keskityn kuvaamaan ja vertailemaan lähinnä palvelujen ja tukimuotojen tarvetta ja saatavuutta. Koko HuosTa-aineiston tietoihin on sisällytetty myös SiVä-ryhmän lapset. (Heino ym. 2016.)

Lapsen sijoitus, kuntoutus tai muu hoito kodin ulkopuolella

Merkittävää on, että SiVä-ryhmän lapsista puolet eli 16 lasta oli ollut viimeisen 12 kuukauden aikana sijoitettuna. Lapsista 12 oli ollut kiireellisesti sijoitettuna laitoksessa, yksi kiireellisesti sijoitettuna perhehoidossa, viisi sijoitettuna avohuollon tukitoimena laitoksessa ja yksi sijoitettuna avohuollon tukitoimena perhehoidossa. Näiden sijoitusten yhteenlaskettu määrä ylittää edellä mainitun sijoitettuin olleiden lasten kokonaismäärän (n=16), koska kaksi lapsista oli ollut useamman kerran (eri määritelmällä) sijoitettuna viimeisen 12 kuukauden aikana. (Ks. Taulukko 1.) Näiden lasten kohdalla sijoitusta ei siis aiemmin oltu vältetty, mutta tällä kertaa sijoitus oli vältetty tai ainakin yritettiin välttää, vaikka sitä oltiin jo tarkkaan harkittu. Koko HuosTa-aineistossa valtaosa (85%) lapsista oli ollut sijoitettuna viimeisen 12 kuukauden aikana (Ks. Heino ym. 2016, 77).

Taulukko 1. Sijoitus vältetty -ryhmän lasten aiemmat sijoitukset viimeisen 12 kk aikana (n=32)

viimeisen 12 kk aikana	kiireellinen sijoitus	sijoitus avohuollon tukitoimena	yhteensä
laitos	12	5	17
perhehoito	1	1	2
yhteensä	13	6	19

Aineistossa oli kuusi lasta, jotka sosiaalityöntekijän mukaan olisivat tarvinneet avohuollon sijoituksen laitokseen, mutta palvelusta oli joko kieltäydytty (n=4), sitä ei oltu tarjottu (n=1) tai kyseistä palvelua ei ole ollut riittävästi tarjolla (n=1). Näiden sijoitustarpeiden lisäksi yksi lapsi oli tutkimushetkellä sijoitettuna läheisverkostoon, mutta hänet oli luokiteltu ”sijoitus vältetty” -ryhmään ilmeisesti siksi, että oheishuoltajuusprosessi oli käynnissä, eikä varsinaista sijoitusta ollut tarkoitus tämän jälkeen jatkaa. Myös yhden toisen lapsen kohdalla sosiaalityöntekijän mukaan lapsi olisi tarvinnut sijoituksen läheisverkostoon, muttei sitä mahdollisuutta ollut tarjolla. Ilmeisesti tässä tapauksessa sukulaisia tai läheisiä, jotka olisivat halukkaita tai sopivia ottamaan lapsen luokseen, ei ollut tai ei oltu löydetty.

Sijoitustarpeen lisäksi viimeisen 12 kuukauden aikana sosiaalityöntekijöiden arvion mukaan kaksi SiVä-ryhmän lasten perheistä olisi tarvinnut tukimuotona ammatillista perhehoitoa, jossa ovat sekä huoltaja että lapsi. Toisen lapsen kohdalla palvelua ei oltu tarjottu ja toisen kohdalla palvelua ei

ollut lainkaan tarjolla. Ammatillista perhehoitoa huoltajalle ja lapselle olisi tarvinnut 15 lasta koko HuosTa-aineistossa, mutta vain 20 prosenttia heistä oli kyseistä palvelua saanut. SiVä-ryhmän lapsista ainoastaan kaksi oli ollut perheensä kanssa kuntoutuksessa tai hoidossa jossain yksikössä. Lisäksi neljä lasta olisi sosiaalityöntekijöiden mukaan tarvinnut perhekuntoutusta, mutta siitä oli kieläytetty (n=2), sitä ei ole ollut lainkaan tarjolla (n=1) tai sitä ei ole ollut tarpeeseen vastaavasti laadultaan tarjolla (n=1). Koko HuosTa-aineistossa perhekuntoutusta sosiaalityöntekijän mukaan tarvitsi 83 lasta ja heistä hieman yli 50 prosenttia oli kyseistä palvelua saanut. (Ks. Heino ym. 2016, 80.)

Taloudellinen tuki

Vaikka ihmisten varallisuus yleisesti ottaen on lisääntynyt, on perheiden pienituloisuus lisääntynyt. Erityisesti pienten lasten perheissä vanhempien pienituloisuus on kasvanut. Taloudellinen toimeentulo on merkittävä hyvinvoinnin osatekijä ja taloudelliset ongelmat voivat olla yhteydessä muihin ongelmiin. (Kaikkonen ym. 2012, 48—49.)

Noin puolet SiVä-ryhmän lasten perheistä (n=17) oli saanut toimeentulotukea viimeisen 12 kuukauden aikana. Lisäksi kysymyksissä oli eritelty taloudellinen tuki harrastuksiin, muu taloudellinen tuki ja rahallinen loma- ja leiritoiminta (ks. Taulukko 2., s.49). Koko HuosTa-aineistossa 44 prosenttia lasten perheistä oli sosiaalityöntekijän mukaan saanut toimeentulotukea viimeisen 12 kuukauden aikana. Koko aineistossa tuli myös ilmi, että pienten lasten perheet olivat saaneet huomattavasti enemmän toimeentulotukea muihin verrattuna: 70 prosenttia alle kouluikäisten lasten perheistä oli saanut toimeentulotukea. (Heino ym. 2016, 65—66.) Huono-osaisuus näyttää lastensuojelun asiakkaana olevissa perheissä kasautuvan, mutta on vaikea sanoa, mikä on syytä ja mikä seurausta. Helmisen (2006, 25) mukaan perheiden pitkittyneet, kasautuneet ja toistuvat taloudelliset vaikeudet kuitenkin jättävät jälkensä lapsiin ja nuoriin.

Taulukko 2. Taloudellinen tuki viimeisen 12 kk aikana (n=32)

Taloudellisen tuen tarve ja saanti	Taloudellinen tuki harrastuksiin tms.	Muu taloudellinen tuki	Loma- ja leiri-toiminta
saanut palvelua/tukea	13	12	9
kieltäytynyt palvelusta	3	-	3
ei ole tarjottu	1	1	-
ei ole ollut lainkaan tarjolla	-	-	-
ei ole ollut riittävästi tarjolla	-	1	-
ei ole ollut tarpeeseen vastaavasti laadultaan tarjolla	-	-	1
yhteensä	17	14	13

Kotiin viety apu ja tukihenkilö/-perhe

Melkein puolet SiVä-ryhmän lapsista (n=14) oli saanut kotiin perhetyötä joko kunnan omana (n=10) tai ostopalveluna järjestettynä (n=4). Myös koko HuosTa-aineistossa lähes 46 prosenttia lasten perheistä oli saanut kotiin perhetyötä. Perhetyö nousi HuosTa-aineistossa eniten käytetyksi lastensuojelun avohuollon tukimuodoksi. (Heino ym. 2016, 77.) SiVä-ryhmässä kuuden lapsen kohdalla perhetyötä ei oltu tarjottu, sitä ei ollut tarpeeseen vastaavasti laadultaan tai määrältään tarjolla, tai perhe oli kieltäytynyt palvelusta, vaikka sosiaalityöntekijän mukaan perhe olisi kyseistä palvelua tarvinnut. Perhetyö mielletään usein hyvin tavalliseksi osaksi lastensuojelun sosiaalityötä, joten oli hieman yllättävää, ettei perhetyötä ollut toteutettu useamman lapsen ja perheen kohdalla. Lastensuojelun kautta järjestettyä kotiapua arkeen oli saanut vain kolmen lapsen perhe. (Ks. Taulukko 3., s.50.) Tämä on todella vähän verrattuna siihen, että taustatietojen mukaan lasten vanhemmista valtaosa koki uupumusta ja jaksamattomuutta (ks. s.41—42). Kotiapu arkeen voisi auttaa perheen vanhempia jaksamaan paremmin arjessa.

Joko vapaaehtoistyön tai ammatillista tukihenkilöä tarvitsi sosiaalityöntekijän mukaan yhdeksän SiVä-ryhmän lapsista, mutta vain kolme lapsista oli tukea saanut ja ottanut vastaan. SiVä-ryhmässä tukiperhettä tarvitsi seitsemän lasta sosiaalityöntekijän arvion mukaan, mutta vain neljä oli saanut ja ottanut palvelua vastaan. (Ks. Taulukko 3., s.50.) Myös koko HuosTa-aineiston kohdalla tukihenkilö ja -perhe olivat melko vähän käytettyjä palveluja (Heino ym. 2016, 77). Tukihenkilön ja -perheen vähäinen käyttö tukimuotona sekä SiVä-ryhmässä että koko HuosTa-aineistossa oli yllättävää. Voisi olettaa, että lastensuojelun asiakkaina olevat lapset hyötyisivät yksilöllisestä tuesta, jota tukihen-

kilöt ja -perheet voisivat heille antaa. Kaikille apua tarvitseville tukihenkilöä tai -perhettä ei ollut tarjolla. Joistain avovastauksista tuli ilmi vaikeus löytää esimerkiksi maahanmuuttajataustaisille lapsille sopivaa tukihenkilöä tai -perhettä esimerkiksi kielitaidon puutteen takia.

Taulukko 3. Kotiin viety apu ja tukihenkilö/-perhe viimeisen 12 kk aikana (n=32)

Tuen tarve ja saanti	Perhetyö kotiin	Lastensuojelun kautta järjestetty kotiapu arkeen	Vapaaehtoistyön tukihenkilö	Ammatillinen tukihenkilö	Tukiperhe
saanut palvelua/tukea	14	3	2	1	4
kieltäytynyt palvelusta	2	1	-	1	1
ei ole tarjottu	4	-	1	3	
ei ole ollut lainkaan tarjolla	1	-	-	1	1
ei ole ollut riittävästi tarjolla	3	-	-	-	-
ei ole ollut tarpeekseen vastaavasti laadultaan tarjolla	1	-	-	2	-
yhteensä	25	-	3	8	6

Sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut

SiVä-ryhmän lapsista puolet (n=17) olisi tarvinnut sosiaalityöntekijän mukaan yksilöllistä terapiaa, mutta vain kahdeksan lapsista oli kyseistä palvelua saanut ja ottanut vastaan. Kaksitoista lapsista ja heidän perheistään olisi tarvinnut perheterapiaa, mutta sitäkin oli saanut ja ottanut vastaan vain viisi perhettä. Lastensuojelun ohjaamana tai pyynnöstä järjestettyä psykiatriasta (tai kasvatus- ja perheneuvolan antamaa) tutkimusta ja hoitoa oli saanut kymmenen lasta ja palvelusta vaille oli jäänyt vain yksi palvelua tarvinnut lapsi, koska palvelusta oli kieltäydytty. Jotain muuta lääketieteellistä konsultaatiota tai hoitoa oli saanut seitsemän lasta ja yhden lapsen kohdalla palvelusta oli kieltäydytty. (Ks. Taulukko 4., s.51.) Koko HuosTa-aineistossa mielenterveyspalveluita oli saanut suurin

osa lapsista, joilla oli paljon psyykkisiä ongelmia. Joka kolmas psyykkisistä ongelmista kärsivä lapsi ei kuitenkaan ollut saanut mielenterveyspalveluita, joten tilanteessa olisi vielä paljon kehitettävää, jotta kaikki mielenterveyspalveluita tarvitsevat saisivat apua ongelmiinsa. (Heino ym. 2016, 81—82.)

On huolestuttavaa, että SiVä-ryhmässä lapsen yksilöllistä terapiaa tai perheterapiaa tarvinneista vain noin puolet saivat ja/tai ottivat apua vastaan. Lapsen yksilöllisestä terapiasta kieltäytyi kuusi lapsista tai heidän vanhemmistaan. Mistä tämä johtuu? Onko terapia yhä tukimuoto, jota esimerkiksi hävetään tai jonka ajatellaan olevan aina yhteydessä johonkin mielenterveysongelmaan? Perheterapiasta kieltäytyminen ei näkynyt näin suurena ongelmana, vaan palvelun vähäinen tarjonta nousi esille. Voi olla, ettei kunnissa olla vielä panostettu perheterapiaan niin paljon kuin lapsen yksilölliseen terapiaan. (Ks. Taulukko 4.)

Taulukko 4. Terapia sekä psykiatrinen tai muu lääketieteellinen tutkimus ja hoito viimeisen 12 kk aikana (n=32)

Tuen tarve ja saanti	Lapsen yksilöllinen terapia	Perheterapia	Psykiatrinen tutkimus ja hoito*	Muu lääketieteellinen konsultaatio tai hoito
saanut palvelua/tukea	8	5	10	7
kieltäytynyt palvelusta	6	1	1	1
ei ole tarjottu	1	3	-	-
ei ole ollut lainkaan tarjolla	1	2	-	-
ei ole ollut riittävästi tarjolla	-	-	-	-
ei ole ollut tarpeeseen vastaavasti laadultaan tarjolla	1	1	-	-
yhteensä	17	12	11	8

*lastensuojelun ohjaamana tai pyynnöstä järjestetty psykiatrinen (tai kasvatus- ja perheneuvolan antama) tutkimus ja hoito

SiVä-ryhmässä sosiaalityöntekijät eivät nähneet tarvetta lapsen päihdeongelman hoidolle kovinkaan monen lapsen tapauksessa. Vain kolmen lapsen tapauksessa sosiaalityöntekijän mukaan päihdehoitoa lapselle perusterveydenhuollossa olisi tarvittu, mutta palvelua ei ollut riittävästi tarjolla, ei ollut tarpeeseen vastaavasti laadultaan tarjolla tai siitä oli kieltäydytty. Lapsen päihdeongelman hoitoa laitoksessa tai jossain muualla ei tarvinnut sosiaalityöntekijöiden mielestä kukaan lapsista. Ilmeisesti SiVä-ryhmässä lasten ja nuorten päihdeongelmat eivät olleet kovin vakavia, koska sosiaalityöntekijät eivät nähneet kovinkaan monen kohdalla tarvetta hoitoon. Koko HuosTa-aineistossa kaksi kolmasosaa lapsista, joilla oli paljon päihdeongelmia, ei ollut saanut tai vastaanottanut päihdehoitoa. (Heino ym. 2016, 81—82.) Yksi syy voi olla, ettei päihdehoitoa ole tarjolla, mutta luultavasti useimmiten syynä on lapsen tai nuoren kieltäytyminen hoidosta. Varsinkin pian täysi-ikäistyviä nuoria voi olla vaikea saada päihdehoitoon, koska he eivät välttämättä vielä ymmärrä päihdeongelmien vakavuutta tai eivät edes näe, että heidän päihteidenkäyttö on muuttunut ongelmalliseksi.

Taustatiedoissa tuli ilmi, että vanhempien alkoholin käyttö vaikutti seitsemän lapsen tapaukseen ja muiden päihteiden käyttö viiden lapsen tapauksessa (ks. s.39—40). Viiden lapsen vanhempi/vanhemmat olivat saaneet päihdehoitoa, joten voi päätellä, että ”sijoitus vältetty”-ryhmässä vanhempien saama päihdehoito vastasi melko hyvin tarpeisiin, koska usein vanhemmalla oli ongelmia sekä alkoholin että muiden päihteiden kanssa. Koko HuosTa-aineistossa päihdeongelmaisista vanhemmista alle puolet oli saanut päihdepalveluita. (Ks. Taulukko 5., s.53.) (Heino ym. 2016, 82—83.)

Psykiatrasta hoitoa oli saanut myös viiden lapsen vanhempi/vanhemmat. Mielenterveysongelmiin oli saatu melko vähän apua, koska taustatiedoissa 17 lapsen kohdalla vanhemman mielenterveysongelma vaikutti lapsen tilanteeseen jollain tavalla (ks. s.39—40). Toisaalta sosiaalityöntekijät eivät mieltäneetkään niin monen vanhemman kohdalla (n=8), kuin taustatietojen mukaan selvisi, että psykiatriselle hoidolle olisi tarvetta. (Ks. Taulukko 5., s.53.) Koko HuosTa-aineistossa mielenterveysongelmaisista vanhemmista hieman yli puolet oli saanut mielenterveyspalveluita. Päihde- ja mielenterveyspalvelujen vähäinen saatavuus ja/tai käyttö on huolestuttavaa ja herättää paljon kysymyksiä. Mistä palveluiden vähyys johtuu, vai eikö palveluita oteta vastaan? (Heino ym. 2016, 82—83.)

Taulukko 5. Lapsen vanhemman päihde- ja psykiatrinen hoito viimeisen 12 kk aikana (n=32)

sosiaalityöntekijän mukaan tarvitsisi palvelua (viimeisen 12 kk aikana)	tuki vanhemman päihdehoidon kautta	tuki vanhemman psykiatrisen hoidon kautta
saanut palvelua/tukea	5	5
kieltäytynyt palvelusta	2	3
ei ole tarjottu	1	-
ei ole ollut lainkaan tarjolla	-	1
ei ole ollut riittävästi tarjolla	-	2
ei ole ollut tarpeeseen vastaavasti laadultaan tarjolla	1	1
yhteensä	9*	12*

(*vastauksia oli yhteensä 9 / 12, mutta kyseessä oli 8 / 11 lapsen tapaus, koska yhden lapsen vanhemman kohdalla sosiaalityöntekijä oli valinnut kaksi vaihtoehtoa)

Tuki päivähoidon tai koulun kautta

Oppilashuollon kautta koulussa saatua tukea sosiaalityöntekijän arvion mukaan tarvitsi aineiston lapsista lähes puolet (n=15), mutta näistä lapsista sitä oli riittävästi saanut ja ottanut vastaan yhdeksän lasta. Kuitenkin jotain muuta tukea koulun kautta sai tarpeeksi ja otti vastaan 16 lasta, kun tukea tarvitsevia lapsia oli 19 lasta. Päivähoidon kautta tukea tarvitsi viisi lasta ja myös neljä näistä lapsista sai tarvitsemaansa tukea. (Ks. Taulukko 6.) Tästä voi päätellä, että päivähoidon ja koulun kautta lapsen on mahdollista saada apua melko helposti ja matalalla kynnyksellä.

Taulukko 6. Lapsen saama tuki päivähoidon ja koulun kautta viimeisen 12 kk aikana (n=32)

Tuen tarve ja saanti	Tuki oppilashuollon kautta	Tuki koulun kautta	Tuki päivähoidon kautta
saanut palvelua/tukea	9	16	4
kieltäytynyt palvelusta	2	1	-
ei ole tarjottu	1	-	-
ei ole ollut lainkaan tarjolla	1	-	1
ei ole ollut riittävästi tarjolla	2	1	-
ei ole ollut tarpeeseen vastaavasti laadultaan tarjolla	-	1	-
yhteensä	15	19	5

Vertaisryhmät ja verkostokokoukset

SiVä-ryhmässä eniten palvelu- ja tukimuodoissa huomiota kiinnitti lasten ja vanhempien vertaisryhmien lähes olematon käyttö tukimuotona. Lapsista kahdeksan olisi tarvinnut vertaisryhmää, mutta vain yhdelle palvelu oli toteutunut. Vanhempien kohdalla yksitoista olisi tarvinnut vertaisryhmää, mutta kukaan heistä ei ollut saanut kyseistä palvelua tai oli palvelusta kieltäytynyt. THL:n raportin mukaan koko HuosTa-aineistossa noin 30 prosenttia lapsista, jotka olisivat tarvinneet vertaisryhmää, olivat kyseistä palvelua saaneet. Lasten vanhemmista vertaisryhmää sosiaalityöntekijän mukaan tarvinneista noin 25 prosenttia oli saanut kyseistä palvelua. Koko aineistossakin suurin osa vertaisryhmää tarvinneista lapsista ja vanhemmista jäi ilman palvelua tai kieltäytyi siitä. (Ks. Heino ym. 2016, 80.)

Vertaisryhmien vähäinen käyttö voi johtua siitä, ettei kunnilla ole kyseistä palvelua tarjottavana tai asiakkaat kieltäytyvät palvelusta. Vertaisryhmiin osallistuminen vaatii osallistujilta paljon rohkeutta, varsinkin jos aihe on herkkä. Erityisesti lastensuojeluun liittyvät asiat ovat usein sellaisia, ettei lapsi tai vanhemmat halua jakaa niitä kenellekään ulkopuoliselle. Vertaisryhmät tosin voisivat antaa osallistujilleen paljon tukea ja saada lapset ja perheet ymmärtämään, etteivät he ole tilanteessa yksin (esim. Kyllä me yhdessä selvitään: voimauttavaa vertaistukea kriisitilanteissa 2010).

Läheisneuvonpidosta olisi hyötynyt sosiaalityöntekijöiden mukaan SiVä-ryhmässä kolme lasta ja heidän perheensä, muttei palvelua oltu kahden lapsen tapauksessa tarjottu ja yksi perhe oli siitä kieltäytynyt. Koko HuosTa-aineistossa yli 60 prosenttia läheisneuvonpitoa tarvinneista oli kyseistä palvelua saanut. Verkostokokous oli järjestetty kahdeksan SiVä-ryhmän lapsen tapauksessa. Lisäksi yksi lapsista olisi sosiaalityöntekijän mukaan tarvinnut kyseistä tukimuotoa, muttei sitä oltu hänen perheelleen jostain syystä tarjottu. THL:n raportin mukaan verkostokokouksia oli järjestetty lähes 70 prosentissa tapauksista, jossa perhe kyseistä palvelua sosiaalityöntekijän mukaan tarvitsi. (Heino ym. 2016, 80.)

Lapsen/perheen asumispalvelut

Turvakodissa tai -huoneessa (24h valvonta) oli ollut viimeisen 12 kuukauden aikana SiVä-ryhmän lapsista seitsemän. Avovastauksista selvisi, että turvakotiin oli menty asunnottomuuden/häädön tai toisen vanhemman ongelmallisen käytöksen vuoksi. Turva-asunnossa (ei valvontaa 24h) oli ollut SiVä-ryhmän lapsista kaksi ja ensikodissa lapsista kolme. Lisäksi yksi SiVä-ryhmän nuori olisi tarvinnut ensikotia sosiaalityöntekijän mielestä, mutta nuori oli kieltäytynyt palvelusta. Kyseisessä

tapauksessa 17-vuotias nuori oli saanut oman lapsen ja siksi sosiaalityöntekijä olisi suositellut ensikotiin menemistä. Koko HuosTa-aineistossa turvakodissa tai -huoneessa oli asunut hieman vajaa 10 prosenttia ja turva-asunnossa sekä ensikodissa vajaa 5 prosenttia lapsista. Näiden palveluiden käyttö aineistossa oli siis melko vähäistä. Asumispalveluista määrällisesti eniten oli asuttu ensikodissa, jossa keskimääräinen asumisaika oli 163 vuorokautta. (Heino ym. 2016, 78—79.)

Tapaamisjärjestelyt ja avustus muissa perhekohtaisissa prosesseissa

Tuettuja tapaamisia oli järjestetty vain yhden SiVä-ryhmän lapsen kohdalla. Tässä tapauksessa palvelua oli saatu, mutta osittain siitä oli myös kieltäydytty. Valvottuja tapaamisia oli järjestetty kahden SiVä-ryhmän lapsen kohdalla. Tuettujen ja valvottujen tapaamisten vähyys selittyy sillä, ettei lapsia oltu sijoitettu ja lapset asuvat joko molempien tai jommankumman vanhemman luona. Koko HuosTa-aineistossa sekä tuettuja että valvottuja tapaamisia oli järjestetty hieman yli viidellä prosentilla lapsista (Heino ym. 2016, 78).

SiVä-ryhmän lasten kohdalla ei oltu järjestetty lainkaan valvottuja vaihtoja, lausuntoja huolto- tai tapaamisasiassa eikä tukea turvapaikanhaussa. Yhden SiVä-ryhmän lapsen kohdalla oli aloitettu tuki oheishuoltajuusprosessin käynnistämiseksi. Tässä tapauksessa lapsi oli sijoitettu läheisverkkoon eli periaatteessa sijoitukselta ei oltu välttytty, mutta ilmeisesti tavoitteena oli jatkossa oheishuoltajuus ja siksi sosiaalityöntekijä oli luokitellut lapsen kuuluvaksi SiVä-ryhmään. Koko HuosTa-aineistossa nämä tukimuodot olivat myös melko harvinaisia. Huolto- tai tapaamisasiassa oli annettu lausuntoja noin viiden prosentin kohdalla lapsista, mutta muita edellä mainittuja palveluja oli järjestetty vain muutaman prosentin kohdalla. (Heino ym. 2016, 78.)

Muut palvelut

Kyselylomakkeessa valmiiksi annettujen tuki- ja palvelumuotojen lisäksi sosiaalityöntekijät saivat halutessaan kirjata avovastauksena muita palveluita, joita lapsi ja/tai perhe on saanut viimeisen 12 kuukauden aikana. Neljä SiVä-ryhmän lapsista oli ollut väliaikaismajoituksessa ja tukiasunnossa. Yksi lapsista oli asunut isosiskonsa luona ilman läheisverkostosijoituspäätöstä. Isosiskolla asuminen oli vaihtoehto lapsen kiireelliselle sijoitukselle. Kahden lapsen äiti oli saanut palveluita erään kunnan päihde- ja mielenterveyspalveluiden yhteis palvelupisteessä. Yksi nuorista oli saanut vaikuttavaa apua neuvolasta, koska hän oli saanut oman lapsen. Yhden lapsen tukena olivat olleet perhe-

hoidon tuen työntekijän tapaamiset. Yksi lapsista olisi sosiaalityöntekijän mukaan tarvinnut ammatillista tehostettua perhetyötä, muttei sitä ole ollut riittävästi tarjolla. Yksi nuorista oli ollut jonkin aikaa Nuorten Turvatalossa. SiVä-ryhmässä muita palveluita oli kirjattu kolmasosalla lapsista, kun taas koko HuosTa-aineistossa muita palveluita oli kirjattu hieman yli kymmenen prosentin kohdalla lapsista (Heino ym. 2016, 78).

Yhteenveto

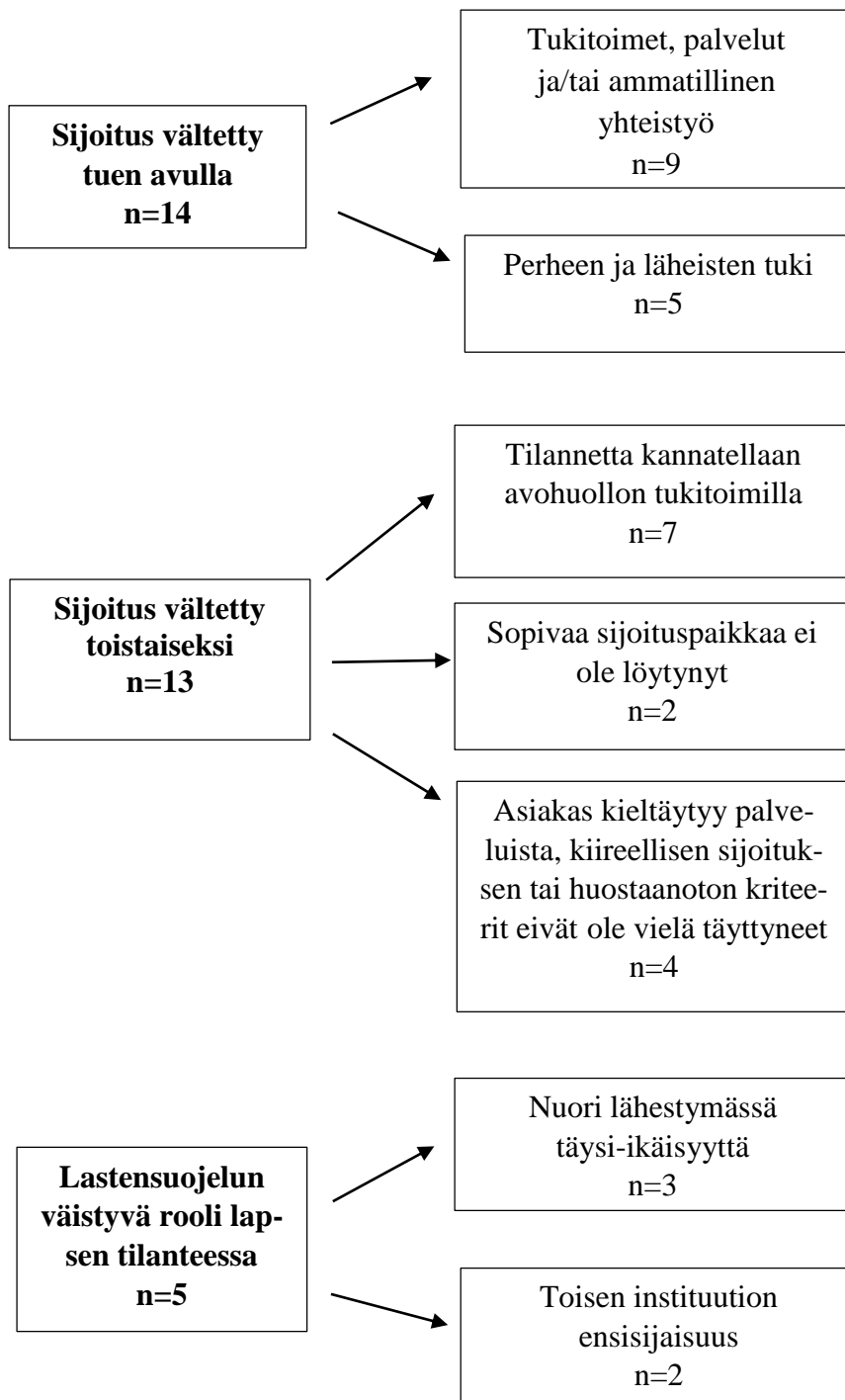
Kaiken kaikkiaan SiVä-ryhmän lapset olivat saaneet melko paljon erilaisia palveluita ja tukea. Eri-laisista palvelu- ja tukimuodoista eniten SiVä-ryhmän lapset ja nuoret olivat saaneet toimeentulotu-kea (n=17), tukea koulun kautta (n=16) ja perhetyötä (n=14).

Yllättävää oli, että joitain tarpeellisiksi koettuja palveluita ei oltu edes tarjottu perheille. Kymmenen lapsen kohdalla sosiaalityöntekijän mielestä jokin palvelu olisi ollut tarpeellinen, muttei sitä lapsel-le/perheelle oltu tarjottu. Lisäksi aineiston sosiaalityöntekijöiden arvioiden mukaan lähes kolman-neksessa tapauksista joitain palveluja ei ollut lainkaan tarjolla, ei ollut riittävästi tarjolla tai ei ollut tarpeeseen vastaavasti laadultaan tarjolla, vaikka lapsi ja/tai perhe olisi kyseistä palvelua sosiaali-työntekijän mukaan tarvinnut. Mistä tämä voi johtua? Aiheuttaako esimerkiksi määrärahojen puute sen, ettei tarvittavia palveluja ole tarjolla lainkaan tai riittävästi? Tai estävätkö kuntien säästötalkoot sosiaalityöntekijöitä tarjoamasta joitain palveluja lapsille ja perheille? Yksi syy luultavasti on, että palveluiden tarjonta eri kunnissa vaihtelee. Jonkun palvelun tarvetta ei välttämättä jossain kunnassa edes tunnisteta, jos kyseistä palvelua ei ole lainkaan tarjolla.

Jos palvelut voivat ennaltaehkäistä lasten kodinulkopuolisia sijoituksia ja huostaanottoja, niin laa-dukkaita ja oikein kohdennettuja palveluja täytyisi myös pystyä tarjoamaan lapsille ja perheille. Huolestuttavaa myös oli, että yli puolet lapsista/perheistä (n=18) oli kieltäytynyt yhdestä tai use-ammasta sosiaalityöntekijän mukaan tarpeellisesta palvelusta. Palvelut voisivat olla vaihtoehto si-joitukselle, mutta perheet eivät aina koe niitä tarpeellisiksi, ja lapsen sijoitus ja/tai huostaanotto voi olla tämän vuoksi vielä edessä.

6 Sijoituksilta välttyneiden lasten tilanteet

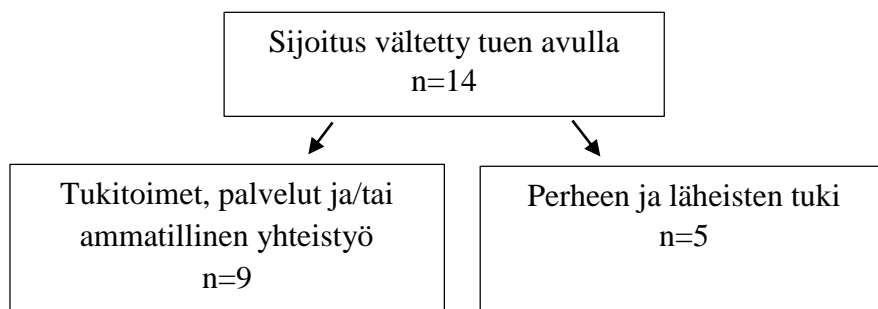
Olen luokitellut sijoituksilta välttyneiden lasten tilanteet kolmeen pääluokkaan, joista jokainen jakaantuu vielä kahteen tai kolmeen alaluokkaan. Luokat ovat: sijoitus vältetty tuen avulla (n=14), sijoitus vältetty toistaiseksi (n=13) ja lastensuojelun väistytvä rooli lapsen tilanteessa (n=5). (Ks. Kuvio 17.)

Kuvio 17. Sijoituksilta välttymisen tilanteet (n=32)

6.1 Sijoitus vältetty tuen avulla

Neljäntoista lapsen kohdalla sijoitus vältettiin tuen avulla. Näistä lapsista yhdeksän lapsen kohdalla tukena olivat erilaiset pääasiassa lastensuojelun tukitoimet, palvelut ja/tai ammatillisen yhteistyö. Viiden lapsen tilanteessa tukena olivat perhe ja/tai muut läheiset. (Ks. Kuvio 18.)

Kuvio 18. Sijoitus vältetty tuen avulla (n=14)

6.1.1 Sijoitus vältetty tukitoimien, palveluiden ja/tai ammatillisen yhteistyön avulla

Aineiston yhdeksässä tapauksessa sijoitus oli vältetty intensiivisen tuen, palveluiden ja/tai ammatillisen yhteistyön avulla. Yleisimmin sijoitus vältettiin lastensuojelun avohuollon tuen palveluilla, joiden avulla perheille pystyttiin antamaan intensiivistä tukea. Seuraavassa esimerkissä sosiaalityöntekijän arvion mukaan uusi sijoitus luultavasti pystytään välttämään palveluiden ja oikeanlaisen tuen avulla.

”Kiireellisen sijoituksen aikana arvioitu oikeanlainen perhekuntoutus, aluksi kotona tehtävänä sekä saatu mahdollisuus hakea lapselle tukihenkilö.” (10) ⁵

Lapsi on siis aiemmin ollut sijoitettuna, mutta nyt lasta ja perhettä pyritään tukemaan niin paljon, että uusi sijoitus vältettäisiin. Tukimuodoiksi valitut perhekuntoutus ja tukihenkilö voivat onnistuessaan olla hyvinkin vaikuttavia palveluita, joilla lapsen ja perheen tilanne voidaan saada vakiintumaan niin, että lapsi voisi jatkossa asua kotona.

⁵ Olen numeroinut ”sijoitus vältetty” -ryhmän lapset juoksevilla numeroinnilla 1—33. Numero suluissa sitaatin lopussa tarkoittaa lapsen numeroa aineistossani. Numeroa 30 ei aineisto-otteissa esiinny, koska jätin kyseisen lapsen tilanteen pois aineistosta (ks. s.24).

Seuraavissa esimerkeissä lapsen vanhemmat ovat menneet ensikodille jo ennen lapsen syntymää ja lapsen sijoitus yritetään välttää ensikodin tuen jälkeen perhekuntoutuksen ja intensiiviperhetyön avulla.

”lapsen vanhemmat menivät ensikodille reilu kk ennen lapsen syntymää. Ensikodilta perhe siirtyi lastensuojelun perhekuntoutukseen ja sen jatkoksi on suunniteltu intensiiviperhetyön ryhmää” (21)

”lastensuojelun avohuollon tukitoimilla pyritään tukemaan vanhemmuutta ja estämään sijoitus” (21)

Alkuoletukseni oli, että perhekuntoutus voisi olla vaihtoehto lasten kodin ulkopuolisille sijoituksille monenlaisissa tapauksissa. Aineistossa perhekuntoutus mainittiin seitsemän lapsen tapauksessa, mutta vain neljässä tapauksessa sitä oli jo toteutettu tai suunniteltu toteutettavaksi pian. Kolmessa tapauksessa perhekuntoutusta ei oltu toteutettu, koska perhe oli kieltäytynyt tai palvelua ei ollut lainkaan tai tarpeeseen vastaavasti laadultaan tarjolla. Perhekuntoutus voisi olla yksi ratkaisu sijoituksilta välttymiseen, kuten jo tutkielman taustoitussosuudessa tuli ilmi. (Ks. s.12; Heino 2009; Kumpulainen & Valkonen 2005.)

Intensiivityö mainittiin muutamassa tapauksessa ja sosiaalityöntekijät toivoivat vastauksissaan, että intensiivityön avulla lasta ja perhettä pystyttäisiin tukemaan niin, ettei uutta sijoitusta tarvittaisi eikä huostaanoton valmistelua tarvitsisi aloittaa. Erityisesti monissa Yhdysvaltalaisissa tutkimuksissa (ks. s.15) intensiivityön on todettu olevan yksi vaihtoehto, jolla kodin ulkopuolisia sijoituksia voitaisiin ennaltaehkäistä. Kyseisen tutkimuodon on todettu olevan vaikuttava sijoitusten ennaltaehkäisijä myös Suomessa (Järvinen ym. 2012).

Ammatillinen yhteistyö esimerkiksi lastenpsykiatrian ammattilaisten kanssa osoittautui myös tärkeäksi sijoitukselta välttymisen tilanteissa. Usealla lapsella todettiin olevan psyykkistä oireilua, mielen terveysongelmia ja/tai neuropsykiatrinen sairaus tai sen epäily. Sairauksista nimeltä mainittiin esimerkiksi ADHD. Lapsia auttaneita psykiatrian palveluita olivat muun muassa psykiatrinen tutkimus ja hoito poliklinikalla ja/tai osastolla, lapsen yksilöllinen terapia ja perheterapia.

Muutamissa tapauksissa sijoitus oli vältetty lastensuojelun ja aikuissosiaalityön välisellä yhteistyöllä: *”ratkaisu saatu yhdessä tiiviissä yhteistyössä aikuissosiaalityön kanssa” (5)*. Näissä tapauksissa tuen tarve oli pääasiassa taloudellinen ja sijoituksen uhka johtui hädästä ja asunnottomuudesta. Tämä herättääkin kysymyksen, tulisiko lastensuojelun ja lapsiperheiden aikuissosiaalityön toimia yhdessä eikä erikseen niin kuin monissa kunnissa on käytäntönä. Edellä mainitussa tapauksessa

vastuuta oli sysätty lastensuojelulle, vaikka pääasiallinen ongelma oli asunnon puute ja taloudelliset vaikeudet. Lopulta aikuissosiaalityö otti asiaa myös vastuulleen ja ongelmat saatiin ratkaistua yhteistyöllä molempien sosiaalityön kenttien erikoisosaamista hyödyntäen.

Yhteenveto

Tähän ryhmään kuuluvien yhdeksän lapsen tilanteessa erilaiset lastensuojelun avohuollon palvelut (mm. intensiivinen perhetyö, perhekuntoutus) näyttivät olevan tärkein tuki sijoitukselta välttymisen tilanteissa. Lisäksi yhteistyö lastenpsykiatrian ja aikuissosiaalityön kanssa korostuivat lasten tilanteissa. Sosiaalityöntekijöiden vastauksista tuli ilmi, että avohuollon palveluiden uskotaan olevan näiden lasten tilanteissa niin vaikuttavia, ettei lapsen sijoitusta kodin ulkopuolelle tarvitse tehdä.

6.1.2 Sijoitus vältetty perheen tai läheisten tuen avulla

”Sijoitus vältetty” -ryhmässä viidessä tapauksessa lapsen tai nuoren sijoitus vältettiin perheenjäsenen/sukulaisen tai muun läheisen tuella ja avulla. Näissä tapauksissa auttava perheenjäsen oli yleisimmin jompikumpi vanhemmista, yhdessä tapauksessa sisarus ja yhdessä tapauksessa isovanhempi tai muu sukulainen.

Seuraavassa esimerkissä lapsen aikuinen isosisko pystyi auttamaan sisartaan niin, ettei sijoitusta tarvinnut tehdä.

”...asunut isosiskon luona ilman läheisverkostosijoituspäätöstä noin puolen vuoden ajan. Isosiskolla asuminen oli vaihtoehto kiireelliselle sijoitukselle.” (10)

”Lapsen isä aloitti avioeroprosessin ja perheen äiti muutti perheen yhteisestä kodista lapsen äidinäidin luokse, jolloin lapsen oli mahdollista palata asumaan takaisin kotiin isänsä ja isosisaruksensa kanssa.” (10)

Edellä mainitun lapsen tapauksessa vakaat ihmissuhteet osaan perheestä auttoivat välttämään sijoituksen. Äidin vakavien ongelmien vuoksi lapsi olisi jouduttu kiireellisesti sijoittamaan, mutta hän pystyikin asumaan kriisin ajan isosiskonsa luona ja palaamaan perheeseen äidin muutettua kotoa pois. Tämä tapaus osoittaa, että joskus vain toisella vanhemmalla voi olla niin vakavia ongelmia, että lapsi jouduttaisiin ottamaan kotoa pois ja sijoittamaan kodin ulkopuolelle, ellei muuta vaihtoehtoa löytyisi.

Yhdessä tapauksessa lapselle ja vanhemmille oli annettu vaihtoehtoisiksi lapsen huostaanotto-prosessin aloittaminen tai lapsen muutto isälle.

”Lapsi ei voi asua äidin luona ja lapsen isä on kasvanut ottamaan vastuuta lapsen hyvinvoinnista, niin että asuminen hänen luonaan antaa mahdollisuuden pysyvyyteen asumisoloissa.” (2)

Sosiaalityöntekijän vastauksista tulee ilmi, että muutto isälle antaisi pysyvyyden lapsen asumisoloihin. Vastauksista ei kuitenkaan selviä, miten muut kuin asumiseen liittyvät ongelmat ratkaistaan. Kyseisellä lapsella on sosiaalityöntekijän mukaan paljon ongelmia ja hän on kieltäytynyt lähes kaikille hänelle tarjotuista palveluista. Jos kyseessä olisikin vain perheen äidin ongelmat, niin muutto isälle tuntuisi helpolta ratkaisulta. Tässä tapauksessa vastausten perusteella ei selviä, saako isä lapsen asiat kuntoon muutoinkin kuin asumisen osalta, jos lapsi ei jatkossakaan suostu ottamaan hänelle tarjottuja palveluita vastaan.

Yksi tapaus poikkesi oleellisesti muista, koska lapsi oli tutkimushetkellä sijoitettu läheisverkostoon, eli periaatteessa hänen kohdallaan sijoitusta ei oltu vältetty. Otin lapsen tapauksen kuitenkin osaksi tutkimusaineistoa, koska sosiaalityöntekijän arvion mukaan kodin ulkopuoliselta sijoitukselta oli välttytty sijoittamalla lapsi läheisverkostoon eikä ulkopuoliseen sijaisperheeseen. Tulkitsin myös sosiaalityöntekijän vastauksista, että kyseisessä tapauksessa lapsen läheisten kanssa oltiin käynnistetty oheishuoltajuusprosessi. Jos lapsen läheiset saisivat lapsen oheishuoltajuuden, niin lapsen ei tarvitsisi olla läheisverkostossa enää sijoitettuna vaan läheisistä tulisi lapsen huoltajia hänen vanhempiensa lisäksi.

Perhe ja läheiset mainittiin sijoituksen välttymiseen johtavina syinä vain muutamissa tapauksissa. Perhe- ja lähisuhteita tulisi hyödyntää enemmän apuna perheiden ja lasten ongelmissa. Lämsän (2009, 218—220) tutkimuksessa perheeltä ja muulta suvulta saatu tuki vaikutti olennaisesti yksilön selviytymiseen eri elämäntilanteissa. Lämsän (mt., 218—220) mukaan toimiva perhe voi tarjota lapselle suojaverkon, joka tukee lapsen kasvua. Jorosen (2006, 54—55) mukaan Suomessa on kehitetty useita ohjelmia, joiden tuella yritetään vahvistaa perheiden yhteyttä ja vertaistukea ja osallistamaan perheitä palvelujärjestelmässä. Samalla tarkoituksena on vahvistaa dialogia sekä perheissä että perheiden ja hyvinvointipalveluiden välillä.

Autettavan perheen lähisukulaisilla voisi olla merkittävä rooli perheiden auttamisessa. Tolosen tutkimuksessa (2009, 162) nuoret eivät kuitenkaan kertoneet haastatteluissa juuri mitään lähisukulaisista. Tolosen (mt., 162) aineiston mukaan näyttäisi siltä, että lähisukulaiset olivat harvoin olleet

tukena kriisissä eläville perheille. Tolosen (mt., 162) mukaan tämä voi kertoa perheiden heikosta emotionaalisesta ja sosiaalisesta pääomasta tai osaltaan myös lastensuojelukäytännöistä.

Yksi syy perheeltä ja läheisiltä saadun tuen vähyyteen voi olla se, ettei omista vaikeuksista välttämättä haluta kertoa sukulaisverkostolle tai muille läheisille. Tällöin ongelmat pidetään perheen omana tietona ja niistä yritetään selvittää jollain muulla tavalla, esimerkiksi joko omin keinoin tai ammattilaisten avulla.

THL:n lasten terveysseurannan kehittäminen -hankkeen (LATE) kyselytutkimuksen (kyselyt tehty vuosina 2007—2008) mukaan noin 60 prosenttia tutkimukseen osallistuneista lasten huoltajista oli osittain tai täysin samaa mieltä siitä, että perhe saa tarvittaessa apua läheisiltä ja noin 40 prosenttia huoltajista oli sitä mieltä, etteivät he saa tarvitsemaansa apua. On huolestuttavaa, että noin moni kokee avuntarpeen riittämättömäksi, koska tällaisessa tilanteessa olevat vanhemmat ovat vaarassa uupua tilanteen pitkittyessä ja tällöin myös koko perheen hyvinvointi vaarantuu. (Kaikkonen ym. 2012, 52—53.)

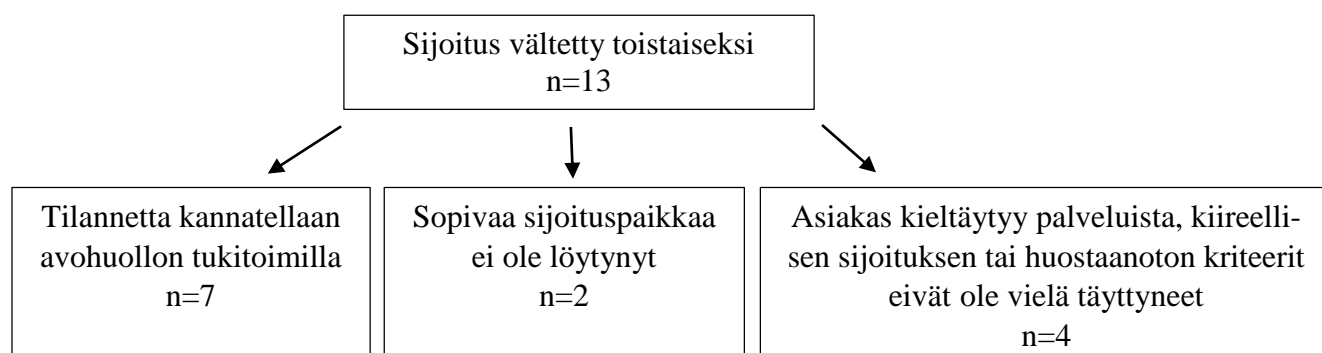
Yhteenveto

Lapsen kodin ulkopuolinen sijoitus vältettiin perheen ja läheisten tuen avulla vain viidessä SiVä-ryhmän lapsen tapauksessa. Useimmiten näissä tapauksissa toisen vanhemman tuki ja turva auttoivat lasta välttämään sijoituksen, kun toisella vanhemmalla oli vakavaksi kärjistyneitä ongelmia. Vanhempien ero ja ongelmista kärsivän vanhemman muutto pois perheestä vakiinnuttivat tilanteen niin, että lapsi pystyi jäämään kotiin toisen vanhemman luokse. Yhdessä tilanteessa esille nousi aikuiselta sisarukselta saatu tuki ja yhdessä tilanteessa lapsi oli sijoitettu isovanhemman tai muun sukulaisen luokse ja oheishuoltajuusprosessi oli vireillä. Perheen ja läheisten tuki nousi esille hyvin harvassa tilanteista, joten voi olla aihetta miettiä, miten ydinperheen lisäksi muut sukulaiset ja läheiset saataisiin mukaan lasten tukiverkostoon ja perheiden voimavaraksi.

Läheisiltä saatu tuki on perheen hyvinvoinnille ja erityisesti vanhempien jaksamiselle erittäin tärkeää, mutta onneksi myös muut sosiaaliset verkostot voivat korvata sukulaisten tai muiden läheisten puutetta. Tilanteissa, joissa sukulaiset asuvat kaukana tai läheisiä sukulaisia ei ole, muut sosiaaliset verkostot ja niiltä saatava tuki korostuvat. Perheiden vertaistukea ja sosiaalisten verkostojen syntymistä voidaan tukea monenlaisilla palveluilla, tapahtumilla ja tilaisuuksilla. Näitä ovat esimerkiksi vanhempainillat, perhekahvilat, erilaiset vanhempainryhmät, leikkipuistot ja muut harrastusmahdollisuudet. (Gilligan 2001, 72—73; Kaikkonen ym. 2012, 52.)

6.2 Sijoitus vältetty toistaiseksi

Sijoitus vältettiin toistaiseksi kolmentoista lapsen kohdalla. Tapauksista ilmeni tavalla tai toisella, että sijoitus on vältetty vain toistaiseksi tai väliaikaisesti. Nämä tilanteet voidaan luokitella vielä kolmeen alaluokkaan. Yli puolessa tapauksista (n=7) tilannetta kannatellaan tai yritetään kannatella avohuollon tukitoimilla, mutta tilanne tulee luultavasti johtamaan vielä sijoitukseen. Kahdelle lapselle ei ole löytynyt sopivaa sijoituspaikkaa ja siksi sijoitusta ei ole vielä voitu tehdä. Neljän lapsen tilanteessa lapsi ja/tai perhe on kieltäytynyt heille tarjotuista sosiaalityöntekijän mukaan tarpeellisista palveluista, eikä kiireellisen sijoituksen tai huostaanoton kriteerit ole kuitenkaan vielä täyttyneet. (Ks. Kuvio 19.)

Kuvio 19. Sijoitus vältetty toistaiseksi (n=13)

6.2.1 Tilannetta kannatellaan avohuollon tukitoimilla

Seitsemän lapsen kohdalla sijoitus oli vältetty toistaiseksi ja tilannetta kannatellaan avohuollon tukitoimilla, jotta uutta sijoitusta ei tarvitsisi tehdä. Joidenkin kohdalla taustalla oli siis jo yksi tai useampia sijoituksia. Monissa tapauksissa vaikutti siltä, että lapsen ja perheen tilannetta yritetään kannatella kaikin mahdollisin keinoin ja lähes kaikki avohuollon tukitoimet on kokeiltu tai aiotaan kokeilla ennen kuin sijoitukseen päädytään.

Yhdessä tapauksessa 16-vuotias tyttö on sijoitettu avohuollon tukitoimena nuorisokotiin ja hän on saanut oman lapsen. Suunnitelmana on, että sijoitusta jatketaan perhekuntoutuksen muodossa, koska tytön vanhemmat eivät suostu puhumaan lapsensa kotiutuksesta. Tässä tapauksessa sosiaalityöntekijän mukaan uhkana on:

”X ei jaksa hoitaa omaa lastaan ja vauva joudutaan huostaanottaa. Siinä vaiheessa myös X:n huostaanotto tulee ajankohtaiseksi, koska X:n vanhemmat eivät ota X kotiin. Uhkana on kaipuu nuoruuteen ja sen tuomiin haasteisiin (päihteet).” (17)

Tytön tilanteessa toivotaan, että vanhemmat olisivat lapsensa kanssa puheväleissä ja tukisivat omaa lastaan vauvansa hoidossa. Tytön tilanteessa tullaan perhekuntoutuksen lisäksi järjestämään verkostoneuvottelu, jossa kartoitetaan kaikki sukulaiset, jotka voisivat tyttöä hänen tilanteessaan auttaa.

Yhdessä tapauksessa 6-vuotias tyttö oli ollut sijoitettuna jo useamman kertaa, mutta yhdessä sijaisperheessä sattuneen kaltoinkohtelun jälkeen lapsi huostaanotettiin ja sijoitettiin hallinto-oikeuden päätöksellä takaisin kotiin. Lapsen kotiin on myönnetty avohuollon tukitoimia ja myös lastenpsykiatrinen hoito on käynnistymässä. Sosiaalityöntekijän toivoo, että tuen avulla tilanteiden kärjistyminen kotona ei enää uhkaisi lapsen hyvinvointia:

”Tuen ja palvelujen tarve vähenisi, vanhemmat selviytyisivät arjesta, saisivat keinoja hallita haastavia kasvatustilanteita ja negatiivisia tunteitaan mikä heijastuisi positiivisesti lapsen tilanteeseen.” (23)

Myös lastensuojelun omat muutokset saattavat vaikuttaa lapsen tilanteeseen, kuten seuraavassa esimerkissä:

”Työpari on vaihtunut ja osin organisaatiouudistuksesta johtuen palvelunsaanti on asiakkaalle viivästynyt, asiakas on joutunut odottamaan palvelua ja tilanne kotona on mennyt huonompaan suuntaan” (25)

Tässä tapauksessa organisaatiosta johtuvat muutokset ovat viivyttäneet palvelujen saantia, mutta nyt perhetyöllä ja muilla tukitoimilla yritetään löytää keinoja lapsen ja vanhemman välisiin ongelmiin, jottei uutta kiireellistä sijoitusta tarvitsisi tehdä.

Kunnan antamat ohjeistukset olivat yhdessä tapauksessa sosiaalityöntekijän mukaan esteenä lapsen auttamiselle:

”Pidempi avohuollon sijoitus olisi auttanut nuoren koulunkäyntiä. Kunnan ohjeistuksen mukaan sijoitus voi kestää puoli vuotta.” (28)

Lapsen avohuollon sijoituksen loputtua lapselle on yritetty löytää sopivia avohuollon tukitoimia, mutta sosiaalityöntekijä kertoo yhdessä avovastauksessa, ettei aina sopivia tukitoimia avohuollossa löydy. Kyseisessä tapauksessa 15-vuotias tyttö käy kristillistä koulua, jossa oppilashuollon tuki on

vähäinen ja koululla on pienemmät mahdollisuudet järjestää opetusta toisin niin kuin kunnan perusopetuksessa. Nuori on kuitenkin saanut viimeisen vuoden aikana paljon tukitoimia: vapaaehtoistyön tukihenkilö, tukiperhe, taloudellinen tuki, loma- ja leiritoiminta, perhetyö kotiin, lapsen yksilöllinen terapia, perheterapia sekä psykiatrinen tutkimus ja hoito. Jos nämä tukitoimet ovat jatkossa tarpeeksi vaikuttavia, niin uudelta sijoitukselta voidaan vielä välttyä.

Kahden lapsen tapauksessa sijoitukselta oli välttytty toistaiseksi, kun lapset olivat lähteneet äitinsä kanssa turvakotiin. Kotona oli ollut piiritystilanne ja lasten isä oli viety sairaalaan. Tilanteen taustatekijöinä oli lasten isän rikollisuus, lääkkeiden väärinkäyttö, mielenterveysongelmat ja lisäksi isä oli menettänyt oikeutensa harjoittaa ammattiaan. Näissä tapauksissa lastensuojelutarpeen selvitys oli vasta alkanut ja sosiaalityöntekijä toimi kriisitilanteessa koordinoijana, otti kokonaisvastuun tilanteesta, jossa moni viranomaistaho setvi tilannetta, ja ohjasi äidin ja lapset turvakotiin. Sosiaalityöntekijä toivoi merkittävää muutosta tilanteeseen: ” isä motivoituu hoitoon ja lopettaa lääkkeiden väärinkäytön tai äiti eroaa lasten isästä ” (31).

Yhteenveto

Tähän ryhmään kuuluneista seitsemästä lapsesta viisi olivat saaneet hyvin paljon erilaisia avohuollon tukitoimia. Tukimuodoista esille nousivat muun muassa perhetyö, perhekuntoutus, läheisverkostoneuvottelu, terapia, psykiatrinen hoito sekä avohuollon sijoitus. Kahden lapsen kohdalla lastensuojelun asiakkuus oli vasta aluillaan ja alkuvaiheen tukena oli väliaikainen muutto turvakotiin. Näidenkin lasten kohdalla tilanne vaikutti hyvin vakavalta ja tilannetta yritettiin nyt kannatella, kunnes löydetään pysyvämpi ratkaisu lasten tilanteeseen.

Paljon tukea saaneiden lasten kohdalla nousee kysymys, voidaanko lasta enää auttaa avohuollon tukitoimilla. Jos tukimuodot eivät ole millään tavalla vaikuttavia tai sopivia tukimuotoja ei löydy, niin voi olla, että lapsi joudutaan vielä sijoittamaan kodin ulkopuolelle. Tämän estämiseksi lapsille tulisi kehittää enemmän yksilöllisiä palveluja, jotta palvelut voitaisiin räätälöidä juuri kullekin lapselle sopivaksi.

6.2.2 Sopivaa sijoituspaikkaa ei ole löytynyt

Kahdessa tilanteessa lasta tai nuorta ei oltu varsinaisesti sijoitettu, koska oikeanlaista paikkaa ei oltu ainakaan vielä löydetty. Tällainen tilanne oli myös yhdellä täysi-ikäistyvällä nuorella, mutta hänen tilanteensa luokittelin kuuluvaksi ”nuori lähestymässä täysi-ikäisyyttä” -luokkaan (ks. s.70—71). Näissä kahdessa tapauksessa sosiaalityöntekijöiden vastauksista pystyi tulkitsemaan, että lapsen sijoitus kodin ulkopuolelle on vielä edessä. Ongelmana tuntui olevan, ettei sijoituspaikkaa ollut tarjolla tilanpuutteen takia tai lapsen tarpeet olivat niin erityislaatuisia, etteivät olemassa olevat sijoituspaikat tuntuneet sosiaalityöntekijän mukaan lapselle sopivilta.

”Kiireellisen sijoituksen hetkellä kaikki paikat täynnä. Paikka löytyi nuorisokodista, joka ei ole vastaanottoyksikkö.” (15)

”Ongelmana oli lapsen edun mukaisen ja hänelle sopivan sijoituspaikan löytyminen. Tuntui, ettei lapsen ja perheen tarpeita vastaavaa paikkaa löydy.” (16)

Yhden 8-vuotiaan pojan tapauksessa sosiaalityöntekijän mukaan oli jo kokeiltu lähes kaikkia tukimuotoja:

”pitkä ja tiivis asiakkuus, jonka aikana kokeiltu kaikki mahdollinen ja mahdoton tuki. vaikea arvioida, missä vaiheessa tilanne on niin huono, ettei kotona asuminen ole mahdollista ja minkälaisen muutoksen sijoituksella voi saada aikaan” (16)

Kyseisessä tapauksessa kyselyyn vastannut sosiaalityöntekijä olisi edennyt huostaanottoon ja sijoitukseen, mutta lapsen vastuusosiaalityöntekijä oli vaihtunut kesken prosessin. Kyselyyn vastanneen sosiaalityöntekijän mukaan tapauksessa oli uhkana:

”Sijoitusta ei tehty, vaan yritetään vielä vaikuttaa avohuollon työskentelyllä. Jos työskentely ei tuota riittävää tulosta, ovat ongelmat jo niin suuria, että puhutaan pitkäaikaisesta laitostuntoutuksesta” (16)

Varsinkin eri kulttuurista tulleiden perheiden lapsille osoittautui sosiaalityöntekijöiden mukaan ongelmaksi se, ettei sopivia palveluita tai sopivaa sijoituspaikkaa ollut löytynyt. Suomalaiseen kulttuuriin verrattuna erilaiset tavat ja tottumukset sekä suomen kielen taidon puute nähtiin ongelmana, kun perheelle ja lapselle yritettiin löytää sopivia palveluita. (Ks. Kulmala 2016.)

”Monikulttuurisille perheille tarjottavia palveluita on liian vähän tai niitä ei ole ollenkaan. Palveluntuottajat tuotteistavat palveluita suomalaisille perheille länsimaalaisista lähtökohdista. Suomen kielen taito vaatimukset maahanmuuttajataustaisille ovat liian vaativat...” (15)

Yhteenveto

Tähän ryhmään kuuluvat kaksi lasta näyttävät muodostavan erityisen marginaalisen ryhmän, joille ei pystytä antamaan heidän tarvitsemaansa apua. Sosiaalityöntekijän mukaan lapset tulisi sijoittaa, koska avohuollon tukitoimet eivät ole olleet riittäviä, mutta sopivaa sijoituspaikkaa ei ole löytynyt. Molemmissa tilanteissa lapsen etninen ja kulttuurinen tausta nousevat esille. Monikulttuurisuus näyttää muodostavan näiden lasten tilanteissa yhdenlaisen esteen sopivan sijoituspaikan löytymiselle. Sekä avohuollon tukitoimet että sijaishuolto on kehitetty Suomessa länsimaalaisen yhteiskunnan normien mukaan, joten muualta Suomeen muuttaneiden voi olla vaikea sopeutua suomalaiseen palvelujärjestelmään. Suomalaiseen lastensuojelun palvelujärjestelmään tulisi kehittää myös maahanmuuttajille suunnattuja avo- sekä sijaishuollon palveluita, jotta edellä mainittujen kaltaisilta tilanteilta voitaisiin välttyä.

6.2.3 Asiakas kieltäytyy palveluista, kiireellisen sijoituksen tai huostaanoton kriteerit eivät ole vielä täyttyneet

Aineiston neljässä tapauksessa lapsi ja/tai vanhemmat ovat kieltäytyneet useista heille tarjotuista palveluista, joita he sosiaalityöntekijän mukaan tarvitsisivat. Näissä tapauksissa kiireellisen sijoituksen ja/tai huostaanoton kriteerit eivät ole vielä täyttyneet. Sosiaalityöntekijä on tällaisessa tilanteessa melko neuvoton, koska lasta ja/tai vanhempia ei voida pakottaa ottamaan tarjottuja tukitoimia tai palveluja vastaan.

Muutamassa tilanteessa sosiaalityöntekijällä oli selkeä näkemys siitä, että sijoitus tai sijoituksen jatkaminen olisi lapsen edun mukaista, mutta vanhemman/vanhempien vastustaessa päädytään tilanteeseen, jossa tulkintani mukaan vain odotellaan kiireellisen sijoituksen kriteerien täyttymistä.

”...Äiti vastusti kiireellistä sijoitusta eivätkä vastentahtoisen kiireellisen sijoituksen kriteerit ole vielä tutkimushetkeen mennessä täyttyneet.” (3)

"Lapsen etuna olisi ollut sijoituksen jatkaminen laitoksessa. Hän ei saanut vanhemmiltaan "lupaa asettua" hoitoon. Päädyttiin kunnioittamaan kulttuurillista näkökulmaa uuden mahdollisuuden keinoin ja kaikilla osapuolilla on tiedossa huostaanoton valmistelemisen alkaminen, jos tilanne ajautuu entisen kaltaiseen." (9)

Yhdessä tapauksessa 14-vuotiaalle pojalle ja hänen äidilleen on annettu vielä mahdollisuus näyttää, onnistuuko pojan koulunkäynti kotoa käsin:

"Annettu mahdollisuus vielä näyttää miten koulunkäynti onnistuu kotoa käsin. Kotiinpäin tehty perhetyö on ollut tukemassa, mutta perhe ei ole sitoutunut työskentelyyn hyvin." (14)

Lisäksi perheelle on tarjottu muitakin palveluja (taloudellinen tuki harrastuksiin, lapsen yksilöllinen terapia, muu lääketieteellinen hoito ja konsultaatio, lapsen sijoitus avohuollon tukitoimena laitokseen), mutta he ovat kieltäytyneet niistä. Sosiaalityöntekijän mukaan lapsen äiti ei kykene eikä halua ymmärtää lapsen tarpeita, eikä myöskään halua sitoutua työskentelyyn, joka tähtäisi muutokseen perheen sisällä. Sosiaalityöntekijä on hyvin huolissaan lapsen tilanteesta ja arvioi, että lapsen tilanne kehittyi huonompaan suuntaan.

10-vuotiaan pojan perheelle on tarjottu useita palveluja, mutta he ovat kieltäytyneet niistä ja ottaneet vastaan lähinnä taloudellista tukea. Työryhmä on ollut sitä mieltä, että perheelle tarjotaan perhekuntoutusta, eikä lasta sijoiteta:

"työryhmä oli sitä mieltä, että ei sijoitusta, lähinnä tarjotaan perheelle perhekuntoutusta (äidille ja lapsille: uusi aviomies oli hetkellisesti pois perheestä, mikä vaikutti äidin jaksamiseen)" (20)

Sosiaalityöntekijän vastauksen mukaan perhe on kuitenkin kieltäytynyt myös perhekuntoutuksesta, joten tilanne on jäänyt niin sanotusti auki eikä ratkaisua tilanteeseen ole vielä tehty.

Lastensuojelulaissa (417/2007, 40§) sanotaan, että lapsi on otettava huostaan ja hänelle on järjestettävä sijaishuolto, jos puutteet lapsen huolenpidossa tai muut kasvuolosuhteet uhkaavat vakavasti vaarantaa lapsen terveyttä tai kehitystä. Muun muassa seuraava ote yhdestä avovastauksesta sai miettimään, eivätkö kriteerit sijoitukseen ole vielä täyttyneet ja mitä lapsen etu tarkoittaa.

"Äiti on esimerkiksi omalla päätöksellään lopettanut pojan lääkärin määräämän psykiatrisen lääkehoidon ja on perunut hyvin usein äidin ja lastenpsykiatrian poliklinikan kanssa sovitut hoitokäynnit." (3)

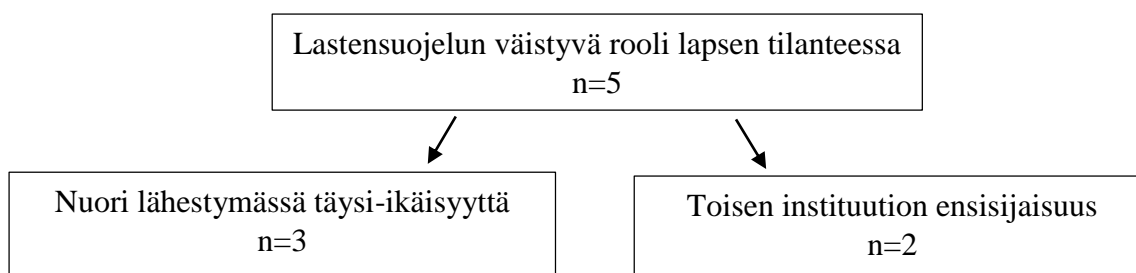
Kyseisen lapsen kohdalla oli harkittu kiireellistä sijoitusta, mutta lapsen äiti oli siitä kieltäytynyt ja vastentahtoisen kiireellisen sijoituksen kriteerit eivät sosiaalityöntekijän mukaan olleet vielä täyttyneet. Sosiaalityöntekijän mukaan lasta ei voi haasteellisen käytöksen vuoksi sijoittaa avohuollon tukitoimenpiteenä. Tämän lapsen tapaus on hyvä esimerkki siitä, että sijoitus on vältetty vain toistaiseksi, mutta tilanne tulee luultavasti vielä johtamaan lapsen sijoitukseen kodin ulkopuolelle.

Yhteenveto

Tähän ryhmään kuuluvien neljän lapsen tapaukset vaikuttavat ainakin sosiaalityöntekijän näkökulmasta melko epätoivoisilta. Lasten tilanteet ovat sosiaalityöntekijöiden mukaan vakavia ja perheet tarvitsisivat apua, mutta lapset ja/tai heidän vanhempansa eivät suostu ottamaan palveluita vastaan. Lasta ei voida kuitenkaan tahdonvastaisesti sijoittaa kiireellisesti ennen kuin lastensuojelulain mukaiset kriteerit ovat täyttyneet (Lastensuojelulaki 417/2007, 38—39§). Kärjistetysti sanottuna sosiaalityöntekijät joutuvat vain odottamaan, että tapahtuu jotain sellaista, että kriteerit kiireelliseen sijoitukseen täyttyvät eli tilanne muuttuu vielä vakavammaksi. Näiden lasten tapauksista tuli ilmi, ettei lapsia sijoiteta huolimattomin perustein, vaan lapsen tilanteessa todella yritetään tehdä kaikki mahdollinen, jotta lapsi voisi yhä asua kotona. Näissä tilanteissa sosiaalityöntekijän keinot kuitenkin loppuvat, kun lapsi ja/tai vanhemmat kieltäytyvät heidän tarvitsemistaan palveluista. Näin ollen tilanteet voivat vielä johtaa lapsen sijoitukseen.

6.3 Lastensuojelun väistyt rooli lapsen tilanteessa

Viiden lapsen kohdalla sijoitus oli vältetty, koska näissä tilanteissa lastensuojelulla on väistyt rooli, eikä sijoitusta enää kannata tai voida tehdä. Kolmen lapsen tilanteessa nuori on lähestymässä täysi-ikäisyyttä ja tämän takia sijoitusta ei enää tehdä. Kahdessa tapauksessa toisen instituution päätös on ensisijainen lastensuojelun toimintaan nähden. Näistä tapauksista ensimmäisessä lapsi on otettu pakotetusti psykiatriseen hoitoon ja toisessa nuori on joutunut vankilaan tehtyään rikoksen. (Ks. Kuvio 20.)

Kuvio 20. Lastensuojelun väistyt rooli lapsen tilanteessa (n=5)

6.3.1 Nuori lähestymässä täysi-ikäisyyttä

Tähän luokkaan kuului aineistostani kolme nuorta. Näiden nuorten tapauksista tuli ilmi lastensuojelun rajallisuus siinä kohtaa, kun nuori lähestyy täysi-ikäisyyttä. 18 vuotta täytettyään nuorta ei voida enää sijoittaa, eikä häntä voida enää pitää sijoitettuna. Lastensuojelun asiakkaana jo olleiden on kuitenkin mahdollista saada jälkihuoltoa 21-vuotiaaksi asti, mutta sekin on vapaaehtoista, eikä nuorta siihen voida pakottaa (Lastensuojelulaki 417/2007, 75—77§). Miten käy näille nuorille, joiden ongelmat kärjistyvät täysi-ikäisyyden kynnyksellä?

Aineistossa tuli ilmi, miten sosiaalityöntekijät yrittävät tukea nuorta kohti itsenäistymistä täysi-ikäisyyden lähestyessä. Uhkana on se, ettei nuori suostu ottamaan vastaan hänelle tarjottua apua.

”Lapsi täyttää pian 18 vuotta, jonka takia häntä tuetaan kohti itsenäistymistä. Kuitenkin psyykinen vointi vaihtelee paljon, jonka takia äiti toivoisi enemmän kontrollointia lapsen osalta. Riskinä on että lapsi ei näe tarjottuja tukitoimia itselleen oikeaksi ja kieltäytyy ottamasta apua vastaan.” (26)

Edellinen esimerkki tuo ilmi sen, että psyykkiset sairaudet ja vaikeudet tuovat asiaan lisähaasteita. Vanhemmille tilanne voi olla hyvinkin raskas, jos lapsi ei suostu hänelle tarjottuun hoitoon. Tällaisessa tilanteessa sijoitus ja huostaanottoakaan eivät välttämättä toisi tilanteeseen toivottua parannusta, jos sijoituspaikassakaan nuorta ei saataisi suostuteltua hoitoon. Alaikäistä ei voida pakottaa psykiatriseen sairaalahoitoon, ellei hoitamatta jättäminen olennaisesti pahentaisi hänen sairauttaan tai vakavasti vaarantaisi hänen terveyttään tai turvallisuuttaan taikka muiden henkilöiden terveyttä tai turvallisuutta, ja jos mitkään muut mielenterveyspalvelut eivät sovellu käytettäväksi (Mielenterveyslaki 1116/1990, 8§).

Vastauksista nousi esille, että nuorille olisi oltava enemmän tarjolla heille räätälöityjä avohuollon sijoituspaikkoja, jossa nuoren itsenäistymistä voitaisiin tukea.

”Avohuollon sijoituspaikkoja tulisi olla erilaisten tarpeiden mukaan tarjolla, esim. tämä nuori jo lähes täysi-ikäinen, jonka takia tukea tulisi suunnata itsenäistymiseen.” (26)

Yhdessä tapauksessa sosiaalityöntekijän hyvä suunnitelma kaatui nuoren kieltäytymiseen. Kunnalla olisi ollut tarjota itsenäistyvän nuoren yksiö, jonka kautta nuorta olisi voitu tukea, mutta nuori kieltäytyi lähtemästä.

”...nuorelle haettiin avohuollon sijoituksen laitoksen yhteydestä itsenäistyvän nuoren yksiotä n. neljäksi kuukaudeksi, jotta olisi sitä kautta saanut tuen ja pystynyt itsenäistymään. Nuori ei lopulta suostunut sinne lähtemään. .” (29)

Yhteenveto

Tähän ryhmään kuuluvia 17-vuotiaita nuoria (n=3) ei sosiaalityöntekijän vastausten mukaan kannata enää sijoittaa tavallisiin sijaishuoltopaikkoihin, koska täysi-ikäisyys on niin lähellä. Sosiaalityöntekijät yrittävät tukea nuorta avohuollon tukitoimien avulla tai mahdollisuuksien mukaan tarjota nuorille itsenäistymisen tukemiseen tarkoitettuja avohuollon sijoituspaikkoja. Täysi-ikää lähestyvien kohdalla ongelmana näyttää olevan, ettei sopivia sijoituspaikkoja tai muita tukitoimia ole tai jos on, niin nuori kieltäytyy ottamasta apua vastaan. Nuorten psykiatriset ongelmat tuovat tilanteisiin omat haasteensa. Edellä mainittujen tilanteiden välttämiseksi täysi-ikää lähestyville nuorille tulisi kehittää juuri heille tarkoitettuja palveluja ja tukitoimia. Itsenäistymisen harjoitteluun tarkoitettukiasunnot voivat olla yksi tällainen palvelu, joita tulisi olla tarjolla joka kunnassa. Palveluista kieltäytymistä voisi yrittää vähentää tekemällä palvelu- ja tukimuodoista nuorelle jollain tavalla houkuttelevampia. Tällainen on ymmärrettävästi haastavaa, koska voi olla vaikeaa saada nuori ymmärtämään, miten palvelut voisivat esimerkiksi vaikuttaa positiivisesti hänen tulevaisuuteensa.

6.3.2 Toisen instituution ensisijaisuus

Tähän luokkaan kuului aineistosta vain kaksi lasta. Näissä kahdessa tilanteessa sijoitus on vältetty näennäisesti ja lapset ovat joutuneet pois kotoaan, vaikkei lastensuojelun sijoitusta olekaan tehty. Toinen lapsista on joutunut psykiatriseen hoitoon ja toinen vankilaan. Nämä tapaukset ovat hyvin erityislaatuista aineistossa, joten siksi nämä kaksi tapausta muodostavat kokonaan oman alaluvun.

Toinen lapsista oli ollut ensin sijoitettuna, mutta sitten hänet oli psykiatrian päätöksellä otettu hoitoon tahdosta riippumatta (ks. Mielenterveyslaki 1116/1990, 8§), joten lastensuojelu väistyi siinä vaiheessa sivuun. Lastensuojelu luultavasti on mukana lapsen asioiden selvittämisessä psykiatrisen hoidon aikanakin, mutta viimeistään psykiatrisen osastohoidon päätyttyä lastensuojelu miettii lapsen tilannetta uudelleen. Toisen lapsen kohdalla käräjäoikeus oli päättänyt vangita nuoren hänen tekemänsä rikoksen vuoksi. Lastensuojelu oli myös saanut lausua oman näkemyksensä vangitsemisasiassa. Tässä tapauksessa sosiaalityöntekijä mainitsi yhteistyön toimineen hienosti poliisin kanssa. Teini-ikäisten nuorten rikollisuus on osa lastensuojelun sosiaalityötä ja siksi lastensuojelun ja poliisin hyvä yhteistyö helpottaa asioiden käsittelyä.

En halua eritellä näiden lasten tapauksia tätä tarkemmin, koska tapaukset ovat erityislaatuista aineistossa, enkä eettisistä syistä halua, että kummankaan henkilöllisyys on vaarassa paljastua tutkimuksessani. En kuitenkaan halua peitellä ilmiötä, vaan tuoda tämän luvun myötä ilmi sen tosiasian, että lapsia ja nuoria otetaan tahdosta riippumattomaan psykiatriseen hoitoon ja jotkut nuorista joutuvat vankilaan. Toivottavasti tällöin lastensuojelu pystyy ja saa toimia hyvässä yhteistyössä psykiatrian ammattilaisten, poliisin ja oikeusjärjestelmän kanssa, jotta lapsen elämä psykiatrisesta hoidosta tai vankilasta pois pääsyn jälkeen pystyisi jatkumaan parempana kuin se ennen hoitoa tai vangitsemista oli.

Nuoren rikollisen vangitsemisesta ja siihen liittyvistä asioista voi lukea esimerkiksi Pekkarisen (2015) Nuorisotutkimusseuralle tekemässään tapaustutkimuksessa, jossa on erään nuoren vangitsemiseen liittyvä tarina vuodelta 1997. Pekkarisen mukaan vangitseminen voi luoda institutionaalisten toimijoiden ja rakenteiden välille särön, kun kontrolli- ja hoivaintressit joutuvat ristiriitaan. (Pekkarinen 2015, 115—121). Lastensuojelun palveluista siirtyminen vankilaan ja kriminaalihuollon palveluiden piiriin on varmasti nuorelle rankka kokemus. Vankeuslaissa nuoret on kuitenkin huomioitu ja laissa on määrätty, että alle 21-vuotiaana rikoksen tehneen nuoren tuomittua vankeutta täytännönpantaessa on kiinnitettävä erityistä huomiota vangin iästä ja kehitysvaiheesta johtuviin tarpeisiin (Vankeuslaki 767/2005, 1. luku 5§).

Nuori voi joutua vankilaan tehdyn rikoksen vuoksi, mutta pienemmät lapset voivat ”joutua” vankilaan vanhempansa mukana. Alle kaksivuotias lapsi voidaan sijoittaa avohuollon tukitoimena vanhemman mukana vankilan perheosastolle ja alle kolmivuotiaan lapsen sijoitus voi jatkua vankilan perheosastolla, jos lapsen etu sitä välttämättä vaatii (Lastensuojelulaki 417/2007, 13a§, 37§). Näissä tilanteissa sijoitukselta ei ole välttytty, mutta lapsi saa olla oman vanhempansa kanssa eikä häntä näin ollen sijoiteta perheen ulkopuolelle, vaikka sijoitus kodin ulkopuolelle on tapahtunut. (Ks. Enroos, Pösö & Vierula 2006; Enroos 2015.)

Yhteenveto

Tähän ryhmään kuuluneet kaksi lasta toivat tilanteidensa myötä esille ilmiöt, jotka harvemmin lastensuojelun keskustelussa ovat esillä. Pakotetusti psykiatriseen hoitoon tai vankilaan joutuminen voi muuttaa lapsen elämän äkillisesti, mutta toivottavasti hoidon tai vankeusajan myötä lapsi saa tarvitsemaansa apua ja voi jatkaa elämäänsä kotiin päästyään ilman, että häntä leimattaisiin. Moniammatillisuus korostuu näissä tilanteissa. On toivottavaa, että lastensuojelu tekee yhteistyötä lapsen ja eri ammattilaisten kanssa psykiatrisen hoidon tai vankeusajan ajanakin, jottei asiakassuhde katkea kokonaan täksi ajaksi. Tällöin lapsi saisi kokea, että hänestä huolehditaan yhä lastensuojelunkin taholta. Ainakin niissä tapauksissa, jossa taustalla on pitkä lastensuojelun asiakkuus, voi asioiden hoito olla helpompaa tutun työntekijän kanssa.

7 Yhteenveto ja pohdinta

Tutkimukseni tulokset tuovat ilmi 32 lapsen sijoitukselta välttymisen perhe- ja palvelutaustat sekä tilanteet. Lasten taustatiedoissa korostuneesti nousivat esille sekä lasten että heidän vanhempiansa mielenterveysongelmat, lasten koulunkäyntivaikeudet, lasten vanhempien uupumus ja jaksamattomuus sekä perheen taloudelliset vaikeudet. Nämä ovat tekijöitä, jotka varsinkin yhdessä esiintyvinä, voivat aiheuttaa paljon hankaluuksia lapsen ja perheen elämässä. Kyseiset ongelmat eivät kuitenkaan tutkimushetkellä ole olleet niin pahoja, että lapsi olisi sijoitettu ja/tai huostaanotettu, vaan sijoitukselta on ainakin toistaiseksi välttytty. Palveluista ja tukimuodoista eniten esille nousivat toimeentulotuki, tuki koulun kautta ja perhetyö. Näitä tukimuotoja oli saanut ”sijoitus vältetty” -ryhmän lapsista noin puolet.

Tutkimukseni tulokset eivät täysin vastanneet ennakko-oletuksiani. Sijoitukselta välttyneiden lasten tilanteissa sijoitus on vältetty yleisimmin tukitoimien tai palveluiden avulla (n=9), muutamissa tapauksissa perhe- ja läheisyyden avulla (n=5). Lähes puolet (n=13) ”sijoitus vältetty” -ryhmän lapsista oli tilanteessa, jossa sijoitus on vältetty tulkintani mukaan vain toistaiseksi. Näiden lasten tapauksissa tilannetta kannatellaan avohuollon tukitoimilla (n=7), sopivaa sijoituspaikkaa ei ole löytynyt (n=2) tai lapsi/perhe kieltäytyvät tarjotuista palveluista, eikä kiireellisen sijoituksen kriteerit ole vielä täyttyneet (n=4). Mielestäni tällaiset tapaukset kuulostivat siltä, että vain odotellaan kiireellisen sijoituksen ja/tai huostaanoton kriteerien täyttyvän. Eli odotellaan tapahtuvan vielä jotain pahempaa lapsen tilanteessa. Muutamassa tapauksista (n=3) nuori oli lähestymässä täysi-ikäisyyttä, eikä sijoitusta oltu sen takia tehty. Muusta aineistosta huomattavasti poikkesivat kahden lapsen tapaukset, joissa sijoitus oli vältetty vankilaan joutumisen ja psykiatrisen laitoshoidon ensisijaisuuden takia.

Lasten tilanteiden jaottelu oli joidenkin tapausten kohdalla vaikeaa ”sijoitus vältetty tuen avulla” - ja ”sijoitus vältetty toistaiseksi” -luokkien välillä. Joissain tapauksissa tuli ilmi, että palveluita on tarjolla ja niitä lapselle ja perheelle myös tarjotaan, mutta jäi epäselväksi, onko lapsi ja/tai perhe valmis ottamaan niitä vastaan, vai onko lapsen sijoitus kodin ulkopuolelle sittenkin vielä edessä. Osa tapauksista kuitenkin kuului selkeästi ”sijoitus vältetty toistaiseksi” -luokkaan. Näissä tapauksissa sosiaalityöntekijän vastauksista kuului läpi todellinen huoli lapsen tilanteesta ja sosiaalityöntekijä oli ilmaissut selkeästi, että tilanne tulee luultavasti vielä johtamaan sijoitukseen ja/tai huostaanottoon.

Aineisto olikin osittain karua ja surullista luettavaa. Jotkut tapaukset kuulostivat ainakin paperilla siltä, että sijoitus ja huostaanotto olisivat ainoita järkeviä vaihtoehtoja, mutta silti niin ei ainakaan vielä oltu tehty. Tietenkään asiat eivät aina ole niin mustavalkoisia ja todellisuudessa näissäkin tapauksissa saattoi olla myös positiivisia tekijöitä, muttei niitä vain oltu merkitty kyselylomakkeeseen. Vaikka aineiston läpikäyminen oli välillä henkisesti raskasta, oli aineistossa myös pilkahduksia toivosta, kun sosiaalityöntekijän vastauksissa esimerkiksi tuli ilmi jonkun lapsen läheisen tai joidenkin palvelujen vaikuttaneen positiivisesti lapsen tilanteeseen.

Tutkielman taustoituksessa kerroin yhdysvaltalaisista tutkimuksista, joissa on todettu erilaisten kotona tapahtuvien intensiivisten ohjelmien vähentäneen lasten ja nuorten kodin ulkopuolisia sijoituksia. Tällaisia ohjelmia on käytössä myös Suomessa, mutta tässä aineistossa ei yhdenkään lapsen kohdalla tullut ilmi, että jonkinlainen intensiivinen ohjelma tai muu vastaava olisi ollut apuna lapsen sijoitukselta välttymisen tilanteessa. Tämä tulos ei niinkään yllättänyt, koska erilaisten ohjelmien käyttö suomalaisessa lastensuojelussa on vielä vähäistä verrattuna muuhun maailmaan. Kuitenkin niille, jotka olivat tuen avulla välttyneet sijoitukselta, oli annettu varsin intensiivistä ja monipuolista tukea, vaikkei varsinaisia ohjelmia ollutkaan käytössä ollut.

Perheeltä ja läheisiltä saatu tuki sijoitukselta välttymisen tilanteissa oli aineistossa melko vähäistä. Perhettä pidetään Suomessa usein suppeana yksikkönä, joten esimerkiksi isovanhempien ja muiden sukulaisten mukaan ottaminen perhekäsitykseen voisi laajentaa myös mahdollisuuksia esimerkiksi avun saamisessa. Tietysti myös esimerkiksi pitkät välimatkat saattavat estää sukulaisten ja läheisten auttamisen. Uskon kuitenkin, että laajojen perhesuhteiden ylläpitäminen voisi olla apuna myös täysin kodin ulkopuolisten sijoitusten välttämiseen. Esimerkiksi läheisverkostosijoitus tai oheishuoltoisuus on yleensä lapsen kannalta parempi vaihtoehto kuin täysin tuntemattomaan sijaisperheeseen sijoittaminen. Tällöin lapsi saa siirtyä etukäteen tuttuun perheeseen asumaan ja tämä voi tukea lapsen identiteetin muodostumista paremmin kuin täysin perheen ulkopuolinen sijoitus. (Lastensuojelun käsikirja 2016.)

Joistain vastauksista tuli ilmi, että kyselyyn vastannut sosiaalityöntekijä olisi toiminut lapsen tapauksessa toisin kuin esimerkiksi työryhmä tai tapauksen parissa työskennellyt toinen sosiaalityöntekijä. Näiden tapausten lukeminen saa miettimään, kuinka samankaltaisia päätöksiä sosiaalityöntekijät eri puolilla Suomea oikeastaan tekisivätkään, jos kaikilla olisi täysin samanlainen tapaus päätettävänä. Lastensuojelu perustuu lakiin, mutta silti toimintatavat eri kunnissa ja eri työntekijöiden kesken saattavat poiketa toisistaan. Tämä saa miettimään, onko sosiaalityöntekijöillä liikaa valtaa, vai pitäisikö laeissa olla vähemmän tulkinnanvaraa. Yksi vaihtoehto on, että oikeus tekisi kaikki

sijoituksiin ja huostaanottoihin liittyvät päätökset. Päätösvallan puuttuminen voisi antaa sosiaalityöntekijöille erilaisen roolin työskennellä asiakkaiden kanssa.

Sijoituksilta välttymisen tilanteita tulisi tutkia enemmän, jotta voitaisiin kehittää erityisesti sijoitusten ennaltaehkäisyyn sopivia tuki- ja palvelumuotoja. Varsinkin palveluille, joita voisi yksilöllisten tarpeiden mukaan räätälöidä, näyttää olevan tarvetta. Palveluista kieltäytyminen on ilmiö, jota tulisi myös tutkia enemmän, koska se nousi ”sijoitus vältetty” -lasten tilanteissa korostuneesti esille. Vaikka sopivia palvelumuotoja löytyisi, niin palveluista kieltäytyminen voi pahimmassa tapauksessa johtaa lapsen sijoitukseen.

Olisi erittäin mielenkiintoista tietää, mitä tutkimusaineistoni lapsille ja nuorille todellisuudessa myöhemmin tapahtui. Vältettiinkö sijoitus todella, vai jouduttiinko lapsi vielä sijoittamaan, kuten analyysissäni joidenkin lapsien kohdalla arvelin. THL on suunnitellut HuosTa-tutkimukselle jatkoa ja toivottavasti myös ”sijoitus vältetty” -ryhmä otettaisiin jatkotutkimuksissa enemmän tarkastelun alle. Tutkielmani otsikko ”Toistaiseksi turvassa” tuo tunteen lapsen kotona olon väliaikaisuudesta. Kuitenkin todella toivon, että lapset olisivat yhä turvassa omissa kodeissaan.

Lähteet

- Ahlgren-Leinvuo, Hanna (2015) Suomen kuuden suurimman kaupungin lastensuojelun palvelujen ja kustannusten vertailu vuonna 2014. Kuusikko-työryhmän julkaisusarja 4/2015. Helsinki: Edita Prima.
- Al, Channa M.W. & Stams, Geert Jan J. M. & Bek, Miranda S. & Damen, Esther M. & Asscher, Jessica J. & van der Laan, Peter H. (2012) A meta-analysis of intensive family preservation programs: Placement prevention and improvement of family functioning. *Children and Youth Services Review* 34(8), 1472—1479.
- Araneva, Mirjam (2001) Lapsen oikeuksien yleissopimus. Teoksessa Maritta Törrönen (toim.) *Lapsuuden hyvinvointi*. Helsinki: Pelastakaa Lapset ry, 100—107.
- Bardy, Marjatta (toim.) (2009) *Lastensuojelun ytimissä*. Helsinki: Terveysten ja hyvinvoinnin laitos.
- Berry, Marianne (1994) *Keeping Families Together*. New York: Garland Publishing.
- Berry, Marianne & Cash, Scottye J. & Brook, Jody P. (2000) Intensive family preservation services: An examination of critical service components. *Child & Family Social Work* 5(3), 191—203.
- Chafouleas, Sandra M. & Whitcomb, Maura (2004) Integrating home, school, and community resources: Evaluation of a district-wide prevention program. *Reclaiming Children & Youth* 12(4), 203—209.
- Coleman, Heather & Collins, Don (1997) The Voices of Parents: A Qualitative Study of a Family Preservation Program. *Child & Youth Care Forum* 26(4), 261—278.
- Creswell, John W. & Plano Clark, Vicki L. (2011) *Designing and conducting mixed methods research*. Thousand Oaks (CA): Sage Publications.
- Creswell, John W. (2014) *Research design: qualitative, quantitative, and mixed methods approaches*. Los Angeles: Sage Publications.
- Dunn, Dena M. & Culhane, Sara E. & Taussig, Heather N. (2010) Children's appraisals of their experiences in out-of-home care. *Children and Youth Services Review* 32(10), 1324—1330.
- Duppong Hurley, Kristin & Griffith, Annette & Ingram, Stephanie & Bolivar, Claudine & Mason, W. Alex & Trout, Alexandra (2012) An approach to examining the proximal and intermediate outcomes of an intensive family preservation program. *Journal of Child & Family Studies* 21(6), 1003—1017.
- Elliott, Jane (2005) *Using narrative in social research. Qualitative and quantitative approaches*. London: Sage Publications.
- Enroos, Rosi & Pösö, Tarja & Vierula, Tarja (2006) *Lapset vankilassa: selvitys lapsista, jotka viettävät varhaislapsuuttaan vankilassa vangitun vanhemman kanssa*. Tampere: Tampere University Press.

- Enroos, Rosi (2015) Vankila, vanhemmuus ja lapsi: näkökulmia perhekäytöntöihin. Tampere: Tampere University Press, Acta Electronica Universitatis Tampereensis 1608. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-44-9965-4> .Viitattu 28.10.2016.
- Eronen, Tuija (2013) Viisi vuotta huostaanotosta. Seurantatutkimus huostaanotettujen lasten institutionaalisista poluista. Raportti 4/2013. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.
- Evers, Adalbert & Nowotny, Helga (1987) Über den Umgang mit Unsicherheit. Frankfurt am Main: Suhrkamp verlag.
- Forsberg, Hannele & Nätkin, Ritva (toim.) (2003) Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä. Helsinki: Gaudeamus.
- Forsberg, Hannele & Autonen-Vaaranieniemi, Leena (toim.) (2012) Kiistanalainen perhe, moraalinen järkeily ja sosiaalityö. Tampere: Vastapaino.
- Gillies, Val & Ribbens McCarthy, Jane & Holland, Janet (2001) Pulling Together, Pulling Apart: The Family Lives of Young People. London: Family Policy Studies Unit / Joseph Rowntree Foundation.
- Gilligan, Robbie (2001) Working with social networks. Key resources in helping children at risk. Teoksessa Malcolm Hill (toim.) Effective ways of working with children and their families. Lontoo: Jessica Kingsley Publishers, 70—91.
- Heikkinen, Alpo (2007) Nuoret lastensuojelun avohuollossa – palvelujen ja menetelmien tarkastelu. Sosiaali- ja terveysministeriön Sosiaalialan kehittämishankkeen lastensuojelun kehittämisohjelman raportti. Helsinki: Helsingin kaupungin sosiaalivirasto, Selvityksiä 2007:1.
- Heino, Tarja (toim.) (2000) Läheisneuvonpito. Uusi sosiaalityön menetelmä. Helsinki: Stakes, Oppaita 40.
- Heino, Tarja & Berg, Kristiina & Hurtig, Johanna (2000) Perhetyön ilo ja hämmennys. Lastensuojelun perhetyömuotojen esittelyä ja jäsenyyksiä. Helsinki: Stakes.
- Heino, Tarja (2003) Kokemuksia läheisneuvonpidosta. Päiväkirja-aineiston raportointi. Helsinki: Stakes, Aiheita 4.
- Heino, Tarja (2006) Tiedon tuottamisen tilat läheisneuvonpitoprojektissa. Teoksessa Riitta Seppänen-Järvelä & Vappu Karjalainen (toim.) Kehittämistyön risteyskiä. Helsinki: Stakes, 167—194.
- Heino, Tarja (2009) Lastensuojelun tilastot, asiakkaat ja palvelut. Teoksessa Marjatta Bardy (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, 52—75.
- Heino, Tarja (2014) Lastensuojelun pirullinen tehtävä. Teoksessa Johanna Lammi-Taskula & Sakari Karvonen (toim.) Lapsiperheiden hyvinvointi 2014. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, 286—308.
- Heino, Tarja & Hyry, Sylvia & Ikäheimo, Salla & Kuronen, Mikko & Rajala, Rika (2016) Lasten kodin ulkopuolelle sijoittamisen syyt, taustat, palvelut ja kustannukset. HuosTa-hankkeen (2014-2015) päätulokset. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, Raportti 3/2016.

http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/130536/URN_ISBN_978-952-302-644-5.pdf?sequence=1 . Viitattu 28.10.2016.

- Helminen, Jari (toim.) (2006) Elämä koettelee, tuki kannattelee. Sosiaali- ja terveysalan työ monimuotoisissa perhesuhteissa. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Helminen, Jari (2006) Onnen kehto vai kurjuuden alho? Suomalaisten lapsiperheiden arjen kurjittumisesta. Teoksessa Jari Helminen (toim.) Elämä koettelee, tuki kannattelee. Sosiaali- ja terveysalan työ monimuotoisissa perhesuhteissa. Jyväskylä: PS-kustannus, 15—36.
- Henggeler, Scott W. & Melton, Gary B. & Smith, Linda A. (1992) Family preservation using multisystemic therapy: An effective alternative to incarcerating serious juvenile offenders. *Journal of Consulting and Clinical Psychology* 60(6), 953—961.
- Henggeler, Scott W. & Melton, Gary B. & Smith, Linda A. & Schoenwald, Sonja K. & Hanley, Jerome H. (1993) Family preservation using multisystemic treatment: Long-term follow-up to a clinical trial with serious juvenile offenders. *Journal of Child & Family Studies* 2(4), 283—293.
- Henggeler, Scott W. & Rowland, Melisa D. & Pickrel, Susan G. & Miller, Stacey L. & Cunningham, Phillippe B. & Santos, Alberto B. & Schoenwald, Sonja K. & Randall, Jeff & Edwards, James E. (1997) Investigating family-based alternatives to institution-based mental health services for youth: Lessons learned from the pilot study of a randomized field trial. *Journal of Clinical Child Psychology* 26(3), 226—233.
- Hiitola, Johanna (2008) Selvitys vuonna 2006 Tampereen seutukunnassa huostaan otetuista lapsista. Työpapereita 21/2008. Helsinki: Stakes.
- Hill, Malcolm (toim.) (2001) Effective ways of working with children and their families. Lontoo: Jessica Kingsley Publishers.
- Hill, Malcolm (2001) Towards effective ways of working with children and their families. Teoksessa Malcolm Hill (toim.) Effective ways of working with children and their families. Lontoo: Jessica Kingsley Publishers, 270—286.
- Hurtig, Johanna (2003) Lasta suojelemaassa: etnografia lasten paikan rakentumisesta lastensuojelun perhetyön käytännöissä. Rovaniemi: Lapin yliopistopaino, Acta Universitatis Lapponiensis 60.
- Huuskonen, Saira & Korpinen, Johanna (2009) Runtas vuosi lastensuojelun avohuollon asiakkuuden alkamisesta: mitä lapsille kuuluu nyt? Lastensuojelun tieto -hankkeen tutkimusosion lopuraportti. Hämeenlinna: Pikassos Oy.
- Hyytinen, Riitta (2006) Lapsen todellistuminen huumeperheen kuntoutusprosessissa. Sosiaalityön ammatillinen lisensiaatintutkielma. Yhteiskuntapolitiikan laitos. Helsingin yliopisto.
- Hyytinen, Riitta (2009) Lapsen todellistuminen huumeperheen kuntoutuksessa. Teoksessa Marjatta Bardy (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Terveysten ja hyvinvoinnin laitos, 214—231.
- Hämäläinen, Juha (2011) Perheintervention oikeutus lastensuojelussa. Teoksessa Aini Pehkonen & Marja Väänänen-Fomin (toim.) Sosiaalityön arvot ja etiikka. Jyväskylä: PS-kustannus, 47—65.

- Joronen, Katja (2006) Perhe – nuoren elämän turva, uhka ja mahdollisuus. Teoksessa Jari Helminen (toim.) Elämä koettelee, tuki kannattelee. Sosiaali- ja terveysalan työ monimuotoisissa perhe-suhteissa. Jyväskylä: PS-kustannus, 37—59.
- Järvinen, Ritva & Lankinen, Aila & Taajamo, Terhi & Veistilä, Minna & Virolainen, Arja (2012) Perheen parhaaksi. Perhetyön arkea. Helsinki: Edita.
- Kaikkonen, Risto & Mäki, Päivi & Hakulinen-Viitanen, Tuovi & Markkula, Jaana & Wikström, Katja & Ovaskainen, Marja-Leena & Virtanen, Suvi & Laatikainen, Tiina (toim.) (2012) Lasten ja lapsiperheiden hyvinvointierot. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, Raportti 16/2012.
- Kirk, Raymond S. & Griffith, Diane P. (2004) Intensive family preservation services: Demonstrating placement prevention using event history analysis. *Social Work Research* 28(1), 5—16.
- Krippendorff, Klaus (2013) Content analysis: an introduction to its methodology. Los Angeles: Sage Publications.
- Kulmala, Miia (2016) Vieras vanhemmuus: kulttuuristen jännitteiden kuvaus lastensuojelun sijoitustilanteissa. Tampereen yliopisto. Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö. Sosiaalityön pro gradu -tutkielma.
- Kumpulainen, Aila & Valkonen, Raimo (2005) Perhekuntoutus Kuusikon kunnissa 2004. Lasten sijaishuollon työryhmän asettaman pienryhmän selvitys. Helsinki: Kuusikko-työryhmä, julkaisusarja 2B/2005.
- Kuula, Arja (2015) Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Tampere: Vastapaino.
- Kyllä me yhdessä selvittää: voimauttavaa vertaistukea kriisitilanteissa (2010) Suomen mielenterveysseura.
http://www.mielenterveysseura.fi/sites/default/files/materials_files/kylla_me_yhdessa_selvitaa_n.pdf . Viitattu 1.11.2016.
- Laitinen, Merja & Pohjola, Anneli (toim.) (2010) Asiakkuus sosiaalityössä. Helsinki: Gaudeamus.
- Laitinen, Merja & Kemppainen, Tarja (2010) Asiakkaan arvokas kohtaaminen. Teoksessa Merja Laitinen & Anneli Pohjola (toim.) Asiakkuus sosiaalityössä. Helsinki: Gaudeamus, 138—177.
- Lastensuojelulaki 13.4.2007/417.
- Lastensuojelun käsikirja (2016) Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.
<https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja> . Viitattu 12.10.2016.
- Lee, Bethany R. & Ebesutani, Chad & Kolivoski, Karen M. & Becker, Kimberly D. & Lindsey, Michael A. & Brandt, Nicole Evangelista & Cammack, Nicole & Strieder, Frederick H. & Chorpita, Bruce F. & Barth, Richard P. (2014) Program and practice elements for placement prevention: A review of interventions and their effectiveness in promoting home-based care. *American Journal of Orthopsychiatry* 84(3), 244—256.
- Lewis, Melvin (toim.) (1995) Child and adolescent psychiatry: A Comprehensive textbook. Baltimore: Williams & Williams.

- Lindsey, Duncan & Martin, Sacha & Doh, Jenny (2002) The failure of intensive casework services to reduce foster care placements: An examination of family preservation studies. *Children and Youth Services Review* 24(9–10), 743—775.
- Lämsä, Anna-Liisa (2009) Tuhat tarinaa lasten ja nuorten syrjäytymisestä. Lasten ja nuorten syrjäytyminen sosiaalihuollon asiakirjojen valossa. Oulu: Oulu University Press, *E Scientiae Rerum Socialium* 102.
- McWey, Lenore M. (2008) In-home family therapy as a prevention of foster care placement: Clients' opinions about therapeutic services. *American Journal of Family Therapy* 36(1), 48—59.
- Mielenterveyslaki 14.12.1990/1116.
- Myllärniemi, Annina (2007) Lastensuojelun avohuollon perhetyö ammattikäytäntönä – jäsennyksiä perhetyöstä toimintatutkimuksen valossa. Soccan ja Heikki Waris -instituutin julkaisusarja nro 15. Helsinki: Heikki Waris -instituutti.
- Möller, Sointu (2005a) Suunnitelmallinen työskentely tekee lapsesta asiakkaan. Teoksessa Mikko Reijonen (toim.) *Voimaa perhetyöhön. Arjen tuki ja ammatilliset verkostot*. Jyväskylä: PS-kustannus, 61—69.
- Möller, Sointu (2005b) Arviosta sanoisin. Tutkimus lastensuojelun asiakkuuden alkuvaiheeseen liittyvän arvioinnin mallintamisesta. Jyväskylä: Pesäpuu ry. (Sosiaalityön ammatillinen lisensiaatintutkimus. Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos. Jyväskylän yliopisto.)
- Nätkin, Ritva (2003) Moninaiset perhemuodot ja lapsen hyvä. Teoksessa Hannele Forsberg & Ritva Nätkin (toim.) *Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä*. Helsinki: Gaudeamus, 16—38.
- Ogden, Terje & Halliday-Boykins, Colleen A. (2004) Multisystemic treatment of antisocial adolescents in Norway: Replication of clinical outcomes outside of the US. *Child and Adolescent Mental Health* 9(2), 77—83.
- Olsson, Tina M. (2010) Intervening in youth problem behavior in Sweden: a pragmatic cost analysis of MST from a randomized trial with conduct disordered youth. *International Journal of Social Welfare* 19(2), 194—205.
- Pehkonen, Aini & Väänänen-Fomin, Marja (toim.) (2011) *Sosiaalityön arvot ja etiikka*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Pekkarinen, Elina (2015) Stadilaispojat, rikokset ja lastensuojelu. Viisi tapaustutkimusta kuudelta vuosikymmeneltä. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, Verkkojulkaisu 86.
- Perheet 2015 (2016) Tilastokeskus. http://tilastokeskus.fi/til/perh/2015/perh_2015_2016-05-30.fi.pdf. Viitattu 27.10.2016.
- Pesonen, Arja (2006) Hyväksytyksi tulemisen kokemus sosiaali- ja terveysalan auttamistyössä. Teoksessa Jari Helminen (toim.) *Elämä koettelee, tuki kannattelee*. Sosiaali- ja terveysalan työ monimuotoisissa perhesuhteissa. Jyväskylä: PS-kustannus, 155—170.

- Pulma, Panu (2004) Lastensuojelun kehityslinjoja. Teoksessa Annamajja Puonti, Tuula Saarnio & Anne Hujala (toim.) Lastensuojelu tänään. Helsinki: Tammi, 11–20.
- Puonti, Annamajja & Saarnio, Tuula & Hujala, Anne (toim.) (2004) Lastensuojelu tänään. Helsinki: Tammi.
- Pyhäjoki, Jukka (2005) Dialogisuus auttamistyön verkostoissa. Teoksessa Mikko Reijonen (toim.) Voimaa perhetyöhön. Arjen tuki ja ammatilliset verkostot. Jyväskylä: PS-kustannus, 71–91.
- Pösö, Tarja (2007) Lastensuojelun puuttuva tieto. Teoksessa Jaana Vuori & Ritva Nätkin (toim.) Perhetyön tieto. Tampere: Vastapaino, 65–82.
- Pösö, Tarja (2012) Lapsen etu, oikeudet ja näkökulma moraalisisina kannanottoina. Teoksessa Hannele Forsberg & Leena Autonen-Vaaraniemi (toim.) Kiistanalainen perhe, moraalinen järkeily ja sosiaalityö. Tampere: Vastapaino, 75–97.
- Rae Grant, N.I. (1995) Primary prevention. Teoksessa Melvin Lewis (toim.) Child and adolescent psychiatry: A Comprehensive textbook. Baltimore: Williams & Williams, 915–929.
- Rauhala, Pirkko-Liisa & Virokannas, Elina (2011) Sosiaalityön tutkimuksen etiikka, opettaminen ja tietoarvo. Teoksessa Aini Pehkonen & Marja Väänänen-Fomin (toim.) Sosiaalityön arvot ja etiikka. Jyväskylä: PS-kustannus, 235–255.
- Reijonen, Mikko (toim.) (2005) Voimaa perhetyöhön. Arjen tuki ja ammatilliset verkostot. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Reinikainen, Sarianna (2007) Läheisneuvonpito lapsinäkökulmasta. Raportteja 7/2007. Helsinki: Stakes.
- Roberts, Helen & Macdonald Geraldine (2001) Working with families in the early years. Teoksessa Malcolm Hill (toim.) Effective ways of working with children and their families. Lontoo: Jessica Kingsley Publishers, 49–69.
- Räty, Tapio (2015) Lastensuojelulaki – käytäntö ja soveltaminen. Helsinki: Edita Publishing Oy.
- Saarnio, Tuula (2004) Perhetyö lastensuojelussa. Teoksessa Annamajja Puonti, Tuula Saarnio & Anne Hujala (toim.) Lastensuojelu tänään. Helsinki: Tammi, 240–255.
- Satka, Mirja (2010) Varhainen puuttuminen ja sosiaalityö. Teoksessa Merja Laitinen & Anneli Pohjola (toim.) Asiakkuus sosiaalityössä. Helsinki: Gaudeamus, 181–218.
- Saurama, Erja (2002) Vastoin vanhempien tahtoa. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus, Tutkimuksia 2002:7.
- Seppänen-Järvelä, Riitta & Karjalainen, Vappu (toim.) (2006) Kehittämistyön risteyksiä. Helsinki: Stakes.
- Showell, W & White, J (1990) In-home and in-office intensive family services. Prevention Report, 6(10).
- Singer, Burton & Ryff, Carol D. & Carr, Deborah & Magee, William J. (1998) Linking life histories and mental health: a person centered strategy. Sociological Methodology 28, 1–51.

- Solantaus, Tytti & Paavonen, E. Juulia (2009) Vanhempien mielenterveyshäiriöt ja lasten psykiatriset ongelmat. Lääketieteellinen Aikakauskirja Duodecim 125(17), 1839—1844.
- Staudt, Marlys & Drake, Brett (2002) Intensive Family Preservation Services: Where's the Crisis? Children and Youth Services Review 24(9–10), 777–795.
- Tashakkori, Abbas & Teddlie, Charles (1998) Mixed methodology: combining qualitative and quantitative approaches. Thousand Oaks :Sage Publications.
- Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (2015) <http://www.findikaattori.fi/fi/table/68> . Viitattu 14.10.2016.
- Tolonen, Tarja (2009) Vanhemmuuden puute ja nuorten sosiaalinen pääoma. Teoksessa Marjatta Bardy (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, 144—162.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2009) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.
- Tyuse, Sabrina W. & Hong, Philip P. & Stretch, John Jack (2010) Evaluation of an intensive in-home family treatment program to prevent out-of-home placement. Journal of Evidence-Based Social Work 7(3), 200—218.
- Törrönen, Maritta (1999) Lasten arki laitoksessa. Helsinki: Helsinki University Press.
- Törrönen, Maritta (toim.) (2001) Lapsuuden hyvinvointi. Helsinki: Pelastakaa Lapset ry.
- Törrönen, Maritta & Vornanen, Riitta (2004) Lastensuojelun ehkäisevä työ. Teoksessa Annamajja Puonti, Tuula Saarnio & Anne Hujala (toim.) Lastensuojelu tänään. Helsinki: Tammi, 154—191.
- Vankeuslaki 23.9.2005/767.
- Vuori, Jaana & Nätkin, Ritva (toim.) (2007) Perhetyön tieto. Tampere: Vastapaino.
- Vuorio, Juha-Pekka & Saurama, Erja & Hänninen, Salla (toim.) (2008) Verkostojen voimaa vai seit-tien satimia. Kokemuksia läheisneuvonpidosta. Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus SOCCAn ja Heikki Waris –instituutin julkaisusarja nro 18. Helsinki.
- Wallace, Gregory H. & Makoroff, Kathi L. & Malott, Heidi A. & Shapiro, Robert A. (2007) Hospital-based multidisciplinary teams can prevent unnecessary child abuse reports and out of home placements. Child Abuse & Neglect 32(6), 623—629.